

Nagy Miklós

A SZABADSÁG VÉDELMEBEN

írások

A SZABADSÁG VÉDELMEBEN

NAGY MIKLÓS
(1894-1973)

az Új Ember katolikus hetilapban megjelent írásai
1945. október – 1948. november

„Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell” Alapítvány
Út, Igazság, Élet Kiadója
Pilisszentlélek, 2004

Hálás köszönettel az Új Ember munkatársainak,
akik az anyagot összeszedték és rendelkezésünkre bocsátották

ISBN 963 8283 12 2

Kiadja a
„Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell” Alapítvány
Út, Igazság, Élet Kiadója, Pilisszentlélek
Felelős kiadó: Szeifert Ferenc
Nyomdai előkészítés: Palásthy Imre, Balatonfüzfő
Nyomás: OOK-Press Nyomda, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

VIHAROS EURÓPA

I.

Hogyan alakult ki a mi világrészünk ilyen fájdalmasan sokrétűvé minden világrész fölötti szellemi magaslattá és mégis telve tragikus zuhanásokkal?

Vannak történelmi dátumok, amelyek messze távlatból némi irányítást adnak egy-egy döntő sorsforduló bonyolult szálaihoz. És vannak a dátumok határkövei között nagy egyéniségek, akik nemcsak korukat magyarázzák, hanem élő tanulságként kísérik minden későbbi sorsfordulót.

Egy ilyen dátum Nagy Konstantin milánói rendelete 313-ban. Ez nemcsak az Egyház számára nyitott meg egy új kort, de az Egyházon keresztül Európa beláthatatlan méretű fejlődésének egyengette az útját. Véres, viharos volt az a három évszázados út, amelyen a vajúdo néptörzsek eljutottak a középkor kapujához, ahol megtalálták egy évezredre hivatástudatukat, nemzeti életformájukat és államiságuk kereteit.

A milánói ediktum [rendelet] után még majdnem háromszáz éven át tombolt a népek kaotikus kavargása, amíg a római birodalom romjain kialakultak Európa új körvonalai, amelyek már a keresztény Európa eszményét tükrözték. A föld alól kikerülő Egyház az első pillanattól kezdve beleállott ebbe a kialakító munkába. A materiális történelem-szemlélet előtt még mindig érthetetlen jelenség, ahogyan természetfölötti eszközeit belevetette a fajok és nemzetek szenvedélyes súrlódásába és társadalmi vajúdáiba.

A szentek útján indul a világ

Abban az átmeneti korban ezt a jelenséget egy-egy elhatározó jelentőségű szentnek történelmi szerepe magyarázza meg kielégítően, akikből Európa krisztianizálódásának útjai megindultak és ezeken az utakon Európa új sorsa határozott irányt kapott. Szent Ambrustól Nagy Szent Gergelyig ível az a kor, amelyben az isteni kegyelem a szentek egész sorát alakította történelemformáló egyéniségekké. Eddig a történelem eh-

hez hasonló három elhatározó korszakot mutathat fel, amelyek hasonlítottak hozzá viharzásaikban, szentjeikben és az újjáéledés roppant méreteiben.

Szent Ambrus nyitotta meg a sort, akinek az évezredes római fölény és a keresztény öntudat egybeolvadása döntő szerepet juttatott az alkotó római birodalom és az európai hivatását próbálgató kereszténység történetében.

Közvetlen Nagy Konstantin halála után született. Ősi patrícius hagyományokban nevelkedett, de családja már vértanú őst mutathat fel. Gallia kormányzójának a fia és ő már harmincadik éve előtt milánói helytartó, ahoza a nyugat-római császárok székhelyüket áttették. Kortársa a nagy keleti egyházatyáknak. A helytartói tisztjét akkor cserélte föl a püspöki székkal a milánói nép szenvedélyes akaratából, amikor híre jött keletről a rettenthetetlen Atanáz halálának, aki félszázados főpásztorságának javarészét öt hosszú száműzetésben töltötte, de hatalmas egyénisége még a lakatlan pusztákról is irányítani tudta a keleti kereszténység sorsát.

A még hitűjone Ambrusnak alkalmá volt elfogulatlanul szemlélni a nemrég felszabadult kereszténység friss lendületét éppúgy, mint az új televénybe [termőföldbe] hullott baljós csírákat és a kívülről sűrűsödő vagy oszladozó felhőket. Mikor a régi kort jellemző püspökválasztás entuziazmusá [elragadtatása, lelkesedése] akarata ellenére a püspöki székebe emelte a harmincegy éves helytartót, ez a világi ember rögtön alázatos és szenvedélyes tanítványként merült el a lelki élet és teológia tanulmányozásába, amelyből mint az akkori római világ lelki vezére és az Egyház doktora lépett a nyilvánosság elé. Nem egyedülálló jelenség volt ez akkoriban és máskor sem, amikor a kereszténységet nagy meg rázkódtatások rázták vagy emelték. A keresztény lélek mérhetetlen bizalma és a feladatok rengetege az ilyen merész lépéseknek számunkra már szinte érthetetlen változatait nyújtotta. Fejedelmek, diplomáták, udvaroncok, hadvezérek vonultak el hirtelen a világ elöl valami elhagyott pusztaságba, hogy a rejtekükből előlépve a hivatás bámulatos erejével készítsenek maguknak egész országokra kiható apostoli munkakört.

A felszabadult kereszténység

Milyen volt a kereszténység akkori helyzete? A felszabadult kereszténység ujjong. Mögötte a három évszázad emberfeletti hősiessége, a vértanúk légiója, előtte kedvező előjelek közt missziójának beláthatatlan területe. Látja, hogy a birodalom megrázkódtatása nélkül veheti át történelmi szerepét. Látja a százezrek vonulását a még friss keresztelő medencék felé. Látja, hogy az őket üldöző, pogány állami szervek tehetetlenül, maguktól omlanak össze. A világot kormányzó római jog engedelmesen olvad a keresztény életfelfogásba.

A világnézeti harc ugyan nem szünetelt, de ez nem volt ismeretlen előtte, hiszen a katakombákból is már az eretnkségek tucatjával küzdött. A legkeményebb megpróbáltatás a Krisztus istenségét tagadó arianizmus részéről érte az akkori katolikumot, vagyis a „niceai hitvallást”. Ez az Egyiptom sötétjéből felviharzó eretnkség első csatáit a Birodalom bizánci részeiben, a spekulatív teológia állandó arénáján vívta meg. Onnan hozták át császárnők és udvaroncok a nyugati részbe. Majd Bizáncból a gót Ulfilas átvitte a germán törzsek közé, nemzeti vallást formálva belőle. A germán természetet átható ködben lett az az északi pogány misztikával telített könyörtelen faji szekta, amelyik a súlyos, évszázados harcokat még embertelenebbé tette a gótok, vandálok, longobárdok pusztító vonulásaiban.

Eközben a birodalmi gondolat újból megerősödni látszott. Nagy Konstantin Bizáncba tette át székhelyét és ennek előnyeit vélték látni nyugaton. A nyugat-római birodalom ezzel erős háttérrel kapott a kelet felől tóduló barbárjajok ellen. A senatus és a római polgárság felszabadulva a császárok megalázó önkénye alól, régi öntudatát és tekintélyét erősítgette. Ha rövid időre is, de a megújulás szellőjét érezték végighúzni a birodalmon.

A barbár tömegek zajlása a Duna-Rajna limesei [az ókori római birodalom határvonalai] körül állandóan tartott, de ez már évszázados folyamat volt, amelynek esélyeit a birodalom belső erői irányították, vagy legalábbis fékeztek. Nagy Konstantin utódai folytatták az eddigi eltérő politikát. A germán törzsek amúgy is állandó testvérharcban örölték egymást, vagy pedig a birodalom zsoldjában verték vissza az alán, szarmata, hun és más fajták rohamait.

A tévedések és a támadások hullámverésében

A nyugati birodalom és kereszténység egymásközi problémái jóformán mind a milánói püspök személye köré torlódtak. Rendszerint rajta tört meg a római Szentszék ellen irányuló támadások és a tévelyek első hulláma. Negyedszázadon át hordozta ezt a mindig bonyolultabb és súlyosabb terhet, oldozhatta nem egyszer a világpolitika szálait is a lélek fölényes biztonságával, erkölcsi méltósággal és szívós türelemmel. Mindenütt a főpásztor szólt belőle és ezért figyelt föl rá az akkori nagy lélekválságban az egész birodalom világnézetük és pártállásuk szerint bizakodón vagy gáncoskodva. A milánói császári udvar az ariánus anyacsászárné, a fanatikus Jusztina vezetésével egy fél emberöltőn át igyekeztek minden munkáját megsemmisíteni. Jusztina és a kamarilla több alkalommal valóságos ostrom alá fogta a püspöki székesegyházban, de Ambrus erélye és a nép rajongó szeretete mindig győzedelmeskedett. A vad intrikák, csalódások ellenére is hűséggel védte a császári ház jogait a lázadók ellen. Sajnos, a két fiatal császárt az udvar kegyencei eltették láb alól. Ambrus gyászbeszédei ez alkalomkor egyúttal bátor felelősségre vonás volt a pártütők ellen még akkor is, amikor azok a főhatalmat kezükbe ragadták. A vérengző Maximust saját udvara jelenlétében vonta felelősségre anélkül, hogy a bitorló kezét merte volna ráemelni.

Hat uralkodó mellett verte vissza a cezaropapizmus állandó előtöréseit. A keletről átözönlő arianizmust visszaszorította. Szeme állandóan rajta volt a nyugati birodalom zsendülő kereszténységén, Galliától Illíriáig és a Rajna torkolatától az Al-Dunáig. Az ősi római család sarja a birodalmi gondolat alapján vélte felépíteni Európát. Sok csalódása ellenére nem szűnt meg e célért küzdeni, mert a keresztény kultúrát csak így remélte bevinni az északi népek rengetegébe. A császári udvar ezzel szemben egy erkölcsi és politikai erő nélküli, úgynevezett „barbárbarát” politika alattomos eszközeivel dolgozott. Így telítődtek meg a légiók, hivatalok germán zsoldosokkal, akik mindig készen állottak egy-egy kalandor intésére a birodalom belső erejét megbontani. Ennek áldozata lett a két nyugati császár, majd keleten Valens császár. Ambrus a római lélek önérzetével üzent a császári udvarnak: „Mit adhat nekünk a vadbarbár?” „Miképpen lenne a rómaiság ügye ilyen barbár őrizet mellett biztonságban?”

Római fölény, keresztény öntudat

A birodalom tragikuma és az ő fájdalma volt, hogy két neveltjét, Graciánt és Valentiniánt a beszivárgó barbár kegyencek meggyilkolták. A sok trónváltozás után Nagy Theodozius vette kezébe a két birodalom sorsának irányítását, akiben Ambrus megtalálta a nagy államférfiút és jellemet. De vele szemben is érvényesítette az Egyház jogait és védte a hirtelen fellobbanó császár ellenében az alattvalókat. Heteken át nézett vele a császár farkasszemet, amikor visszaűzte a templom ajtajából a thesszaloniki vérengzés miatt, míg végre ugyanott nyilvános bűnbánatot tartatott vele. „Szerettem ezt az embert – mondotta Ambrus Theodozius feletti gyászbeszédében –, mert többre becsülte azt, aki őt feddette, mint aki neki hízelt.”

Hogy a keresztény Európa nem a birodalommal párhuzamosan, hanem annak szétbomlása után épült fel, arról sem Ambrus, sem a nagy rómaiak, mint Leó és Gergely, nem tehettek. Ám Ambrus közvetve nem egy építőkövet helyezett el a lassan kialakuló keresztény nemzetek törvénykönyveibe, társadalmi szervezetébe és államrendszereibe, így pl. a Gracián és Theodoziusnak sugalmazott törvénykönyv által.

Aki Szent Ambrus nyilvános életének zsúfolt eseményeit látja, azt hinné, hogy teljes idejét és egyéniségét lefoglalta a közélet. Pedig ő elsősorban és tökéletes nagyságában a lelkipásztori értelemben vett főpásztor volt. Mint Szent Ágoston is feljegyezi, ajtaja állandóan nyitva volt és szabadon jártak ki és be az ügyes-bajos emberek a tanácsáért, segítségéért, védelméért. Székesegyházában minden nap szentbeszédet tartott, amelyre nemcsak a milánóiak özönlöttek, de az egész közeli és távoli vidék, sőt messze Afrikából és Perzsiából is eljöttek őt meghallgatni, többek közt két perzsa fejedelem. A pogány markomannok királynéja, Fridigél hírére hallva, külön követséget küldött, hogy a nagy pap ajkáról meghallgassák a keresztény hit tanítását.

Az éjszaka csöndje maradt meg számára, amikor megírta csodálatos könyveinek hosszú sorozatát, melyek több mint másfél évezrede élő hatásként keringenek az egyházi irodalomban és a lelkekben. Himnuszait mindennap énekli és imádkozza az Egyház milliók ajkán.

Theodozius halála után, élete alkonyán látta a birodalom bomlásának jeleit és kemény szavakkal ostromozta a szociális és lelki válság okozóit, akik a szépen föllendülő kereszténységnek és a római gondolatnak

ellenségei. Környezetének a zsoldárokat magyarázta, amikor a nagy római lélek 397 nagypéntekén eltávozott a földről. Egész Itália belerendült a halálhír hallatára, még a barbár Stilichó, a birodalom akkori vezére is Itália végveszélyét jósolta.

De amikor halálhíre végigszállott a keresztény világon, ugyanakkor Szent Jeromos már küldte könyveit betlehemi barlangmagányából az újabb építésre. Szent Ágoston Hippóból folytatta nagy mestere és megtérítője munkáját. Aranyszájú Szent János Bizáncban küzdött az Egyházért. Galliában a pannóniai származású Szent Márton törte a kereszténység ugarát a barbár rengeteg közt. A római gondolat új fénysugarakkal tört ki Európa sötétjéből, hogy diadalmaskodják elkövetkező más viharok fölött.

1945. október 7.

VIHAROS EURÓPA

II.

Egyetlen jajkiáltás volt a Birodalom, amikor Alarich gótbai betörtek Rómába és elégették a világ fővárosát, amelyet soha addig ellenség lába nem taposott. Ez 410-ben történt.

Nagy Konstantin és Nagy Theodoziusz alkotása a gyöngye utódok alatt megsemmisülés előtt állott. Megbosszulta magát az erélytelen és hazug barbárpolitika.

A légiók ritkuló sorai feltöltődtek germánokkal és már idegen származású vezérek irányították a légiók hangulatát, akik nemegyszer egyik napról a másikra új császárral lepték meg Rómát. A telepítési politika csődjeként a határszélen csatangoló újabb germán fajták zsákmányra éhesen lesték a betörésre kedvező alkalmat.

Alarich pusztítására ez a barbárbarát politika hirtelen irányt változtatott nemzeti visszahatás formájában. Kiszorították a légiókból, udvarból, hivatalból az idegeneket. A nép ünnepelte a feltűnedező római hadvezéreket, mint Bonifáciust és Aétiust. Ám a jellemtelen és tehetetlen császári udvar még ezt a későn felébredt nemzeti érzést sem tudta a birodalmi gondolat megerősítésére felhasználni. Az udvari klikkek sértegetéseikkel az említett vezéreket is az ellenséghez hajsolták, mint például Aétiust Attila udvarába.

A római szenátus dacosan és tehetetlenül állott az események rohanó árja előtt. A bizánci testvér-császárság a maga hasonló bajaival küzdött. A nyugat-római császárok elhagyva Rómát, előbb Milánóba, majd a mocsaraktól és a tengertől védett Ravennába tették át székhelyüket.

Szent Jeromos, aki többedmagával elhagyta a megutált Rómát, betlehemi barlangmagányából a megsebzett lélek keserűségével írja: „Harminc éven át, amióta a barbárok áttörték a Duna övét, tombolt a harc a birodalom belsejében”. Aztán az is lezajlott. Az idő felszárította könnyeinket és a nép zöme, amelyik már rabságban nőtt fel és ostromok közepette, néhány aggastyán kivételével nem óhajtja vissza a szabadságot, amelynek ízét már elfeledte. Ki hinné, hogy Róma a saját földjén

kénytelen verekedni, nem a dicsőségért, hanem önnön létéért, sőt már nem is küzd, hanem arannyal és értéktárgyakkal váltja meg életét.

A császári udvar dicstelen távozása után lassanként a pápákra hárult ennek a nyugtalan városnak a védelme, újjáalakítása és egy más hivatásra való előkészítése. A bosszúvágytól égő Alarichhal I. Ince tárgyalat eredménytelenül. De Nagy Szent Leó már visszatérítette Attilát, és pár évre rá a vandálok királyát, Geizerichet rá tudta venni, hogy Rómát föl ne égesse, ám a többhetes fosztogatást nem tudta megakadályozni.

Egyáltalán nem az volt a pápák hivatásának akkori fókuszja, hogy Rómát mentegessék, amelyet a birodalom gyöngesége a barbároknak kiszolgáltatót. Róma annyiban emelkedett fel újra, amennyiben a pápaság Európa közéletének irányításában mind nagyobb feladatkört töltött be. Ennek a feladatnak az előkészítése jutott osztályrészül az V. és VI. század pápáinak. Megemlítésre méltó, hogy a két század legnagyobb pápái, mint Ince, Leó, Gergely, ősi római családokból származtak. A barbárok pörölycsapásai közt elenyésző Róma évezredek családjából ajánlékozott sorsdöntő egyéneket az új Róma és Európa megalkotásához.

A történelemformáló erőket jellegzetesen látjuk Nagy Szent Leó egyéniségében, aki az V. század közepén kormányozta az Egyház hajóját.

Mint római diakónus, Placidia császárnő megbízásából Galliába indult, hogy összebékítse Aétius Gallia kormányzójával. Útközben érte a pápa halálának híre és hogy Róma őt kívánja Szent Péter trónjára. Hasztalan volt vonakodása, át kellett venni a súlyos terhet, amelyet 21 éven át hordozott.

A két korszak határmezsgyéjén nagy emberek jártak előtte. Fiatal korában fülébe esengtek a kemény dalmatának, Szent Jeromosnak Róma közállapotát és ellanyhult kereszténységét korholó szavai. Elhatározó benyomásként kapta nagy kortársának, Szent Ágostonnak korszakalkotó művét, a „Civitas Dei”-t, amelyik a kialakuló középkornak lett a szellemi Magna Chartája. Szeme előtt küzdött a tiszta katolikus hitért a bizánci cselszövényekkel szemben Szent Cyrill, aki a száműzetésben meghalt aranyszájú Szent János örökét vette át e harcokban.

Amikor 440-ben az Egyház feje lett, a következő akadályok tornyosultak elébe: A Keleten és Délen újra és újra fellángoló eretnekségek. A Bizáncban mesterségesen kitenyészett államegyház gondolata, amelyben egyesült a bizánci merev góg a papok szolgálalelkűségével. A fel-

bomló nyugati császárság szálnalmas kapkodása, ami magát a kereszténységet is rossz megvilágításba helyezte az ariánus vagy pogány barbár népek előtt.

Nézzük pár vonásban Európa akkori helyzetét. Aétius Nyugat-Európában próbálkozik még utoljára megvédeni a betöredezett határ erőd-vonalát, a Limest. Ugyanakkor az alemannok Svájcba törnek, elvágással fenyegetve a nyugati provinciákat. A Duna-Tisza közén már megjelentek a hunok és Attila készül a nagy összecsapásra. Az angolszász germán törzsek áthajózva Britanniába, letörnek a briteket és ott új birodalmat alkotnak. A katalaunumi csata utáni évben (452) Attila Róma felé tör, de Leó kérésére megkegyelmez a városnak. Attila egy év múlva meghal, birodalma gyorsan enyészik, de Afrikából már közelednek a pusztító vandálok Geiserich vezérlete alatt, hogy kirabolják Itáliát és az Örök Várost. Gallia, Hispánia és a Rajnamente kolonustelepei és népei, látva a római birodalom végzetét, próbálgatják a független elkülönülést, ami a harcok fergetegét zúdítja Európára.

Nem a homályból előtörő vad fajták zajlása okoz az Egyháznak gondot és fájdalmat. Ezekben a népekben rögtön megtalálja a saját missziós hivatását. Két más tehertétel nehezedik az Egyház hajójára: a cezaropapizmus és az eretnokségek. Soha annyi eretnokség nem lobbant fel és annyi hitvita nem zajlott át a történelmen, mint Nagy Konstantintól a középkor kapujáig. A hitvitáknak ugyan megvolt az előnye, mert az Egyház örök időkre ünnepélyesen leszögezhetette és kihirdethette a megtámadott hitágazatokat. Ám ezek az eretnek mozgalmak a tévelyen kívül más fájdalmas mozzanatokban is bővelkedtek.

Ezek a jórészt Keleten támadt eretnokségek felhasználták a bizánci udvar göggjét és kenetes despotizmusát az Egyház ellen. A bizánci császárok, akik sokszor az udvari klikkek rabjai voltak és a birodalom ügyeit sem tudták kézben tartani, az Egyház megalázásával próbálták császárságuk kopott fényét növelni. Aztán elferdült görög örökségként szenvedélyükké vált a szörszálhasogató teológizálás. Alexandriai Szent Cyrill örök szép dogmatikus levelét a bábszerű Árkádus császár, mint „a civakodási vágy és zűrzavar” keverékét bélyegzi meg. Ő küldi számkivetésbe Aranyszájú Szent Jánost.

A dolgok háttérben a bizánci gög feszlült, amelyik el akarta venni Rómától az egyházi főséget, ha már a császárság súlypontja Konstanti-

nápolyba terelődött. A sorvadó Róma lenézett püspökének Bizáncba küldött üzenetei fönséges erővel tépik szét az újra és újra szótt alattomos terveket.

A keleti eretnkségeket, mint az ariánizmust, monofizitizmust mégcsak nem is a népfajokból feltörő hatalmas szenvedély jellemzi, hanem egy-egy elferdült lelkű papi csoport, elkényeztetett városi csöcselék és az udvari kamarilla szövevényes egybekapcsolódása. Ezeknek az eretnkségeknek válfajai csak az észak- és nyugat-európai, meg afrikai területeken kapnak más vonatkozásokat, mint pl. a faji és szociális tendenciákat, természetesen a pusztító szenvedélyek lángolásában. A germán törzsekben az Ulfilász által közvetített arianizmus komor faji jelleget vesz fel. Hispániában a priszillianizmus, Afrikában a donatizmus felforgató társadalmi szenvedélyeket ébreszt.

Ennek a zürzavarnak a közepén egyedül Leó áll szilárdan a pápaság hivatásának mindent lebíró tudatában. Levelei villámfényként hasítanak be a császári udvarokba. Egyik császárnak írja: „Isten nemcsak a világ kormányzására adta neked a hatalmat, hanem főképp az Egyház védelmére.” A másikat figyelmezteti: „Védd meg az Egyházat a tevelyektől, akkor Krisztus erős karja megvédi a birodalmat.” Megvolt az elégtétele, amikor a keleti császár hirtelen halála után annak nővére veszi kezébe a hatalmat az erős Marcianus oldalán. Engesztelésül visszahozzák a hitéért száműzetésben meghalt Aranyszájú Szent János holttestét és a bizánci császárság egy időre igyekszik Róma utasításait követni.

A zsinatokhoz, egyháztartományokhoz, főpásztorokhoz intézett üzenetei valóságos aranybányája az örökérvényű hittanításnak. A chalcedoni zsinaton a zsinati atyák a pápa levelére felkiáltanak: „Péter szólott Leó által!” A törvénytelen második efezusi zsinatot mint „rabló zsinatot” bélyegzi meg. Ahol a metropolitai hatáskörét valamelyik főpásztor jogtalanul ki akarja terjeszteni, azt megfosztja érseki székétől.

A pápaság tekintélye emelkedik az új népek előtt. A magára maradt Róma új meleggel és erővel kezdi elárasztani a világot. Szent Leó az első pápa, aki a világkormányzó egyház stílusát megteremtette rendeleteiben. Az új stílus mögött egy szent és római lélek állott.

Az elszakadó provinciák és letelepülő népek közt a kereszténység mind nagyobb méreteken terjed. Ezek az új népek szentekre találnak,

akik nemcsak tanítják őket, de sorsukat is irányítják. Szent Patrik megtéríti a kelta íreket, akiknek hazájából évszázadokon át a hithirdetők rajai indulnak Európába az elnyert hitet tovább terjeszteni. Szent Germánus a volt hadvezér fejedelmeket térít az Egyházba. Szent Farkas a rábízott népet Attila elől megmenti. Szent Remigius már működik Reimsben, hogy azt főpáosztorként 70 éven át vezesse. Szent Szeverin elindult Afrikából, hogy a Duna-menti népek apostola legyen. Ahogy régen a katakombákban, úgy most Európa viharjárta mezőin alakulnak ki a szentek és alakítják a keresztény Európát.

Nagy Szent Leó előtt már kitarult a mérhetetlen terület, feltünedeztek az új Európa körvonalai, ahol szavai majd évezredek át visszahangzanak. Éppen ebben az évben emlékezünk meg az oxfordi mozgalom egyik vezéralakjának, Newmann angol bíborosnak az egyházba való visszatéréséről.

1945. november 4.

VIHAROS EURÓPA

III.

Népek és kalandorok kavargásából hogyan építette fel az egyház a középkori Európát?

Két építő

Az évszázadok óta sorvadó nyugat-római birodalom utolsó árnyékc-sászáriját, Romulus Augustulust egy germán kalandor, Odoaker 476-ban száműzte. Ezzel forma szerint is megdőlt a világ legnagyobb birodalma 1229 évi fennállása után, hogy romjain kialakuljon a mai szerkezetű Európa.

A tragédia szereplőinek származása és pályafutása jellemző fényt vet a szétomló birodalom belső helyzetére. Romulus Augustus apja, Orestes, egy Pannóniában élő romanizált görög jelentős diplomáciai küldetést teljesített Attila udvarában. A hun birodalom szétbomlása után Itáliába került, ahol lassanként magához ragadta a fő hatalmat és fiát tette meg császárnak. Odoaker apja, a germán Edeko ugyanabban az időben szintén Attila udvarában tevékenykedett, mint a hun király diplomatája. Attila halála után családja eltűnt az északon kóborló törzsbeli-jei közt, hogy fia, Odoaker nemsokára feltűnjön a történelem színpadán, mint Itália királya.

Felületes romantika lenne e két ember párviadalához és egyéni sorsához kötni Európa sorsváltozását. Már azért sem, mert ők is eltűntek a népek és kalandorok kavargásában. És azért sem, mert más elhatározó nagy nevek is szerepelnek e két világ roppant küzdelmében, mint Alarich, Stilicho, Belizár, Totila, a vandál Geizerich és a szintén pannóniai származású Nagy Teodorich. Ám ezeket a nagy kalandorokat is végzetes történelmi erők dobták az élre, hogy egyéni sikereikkel vagy tragédiájukkal a kibontakozást meggyorsítsák.

Fajok, kultúrák, világnézetek mérték össze erőiket az ókor megszűnésén és így született meg a középkori Európa csodálatos dómjaival, szentjeivel, új nemzeteivel, államrendszereivel, amelyeket már egy más nagy közösségi eszme fogott össze.

A győzelmes niceai hitvallás

A kereszténység volt ez az összetartó erő, vagy az akkori nevével: a niceai hitvallás. Ez a hitvallás a középkor előtti három évszázadban felszámolt öt eretnekséget és lépésről lépésre haladt a beomlott római erődhatárvonalon túl az északi pogányság közé.

Az egyház egy újabb, eddig ismeretlen és mérhetetlen feladat előtt állott: kavargó fajok, helyüket kereső nemzetek izzó súrlódásaiban és társadalmi vajúdásaiban kellett kipróbálnia természetfölötti eszközeit. Fel kellett szívni és szellemiségébe hasonlítani a népvándorlások kifogyhatatlan új és új rajzásait. Ez a több százados lelki munka alakította ki az Egyház akkori szellemi impériumának [uralmának] alapjait, amelyek aztán közel egy évezreden át viszonylagos nyugalmat, kulturális és állami fejlődést ad ennek a mindig nyugtalanságra hajló világrésznek.

Egy püspök, aki egy szétomlott római provinciából egy keresztény birodalom magvát szervezi meg

Ezt az átalakító erőt sűrítve láthatjuk az akkori Dél-Gallia érsekének, Szent Cezáriusznak a működésében. Még látta Galliában a római uralom alkonyát, végigszenvedte a keleti gótok, majd a nyugati gótok rohamait és sikertelen államalapító kísérleteit, a burgundok terjeszkedését és összeomlását. Végre megláthatja a frank birodalom hajnalát, amikor Klodvig egyesíti az országot zilált csoportjait és fejét a keresztvíz alá hajtja.

Cezáriusz a Rhone szigetének egyik kolostorából kerül az érseki székre. Ez a kolostor szinte észrevétlenül alakul és hihetetlen gyorsasággal küldi szét Galliában kolostorépítő rajait. Szerzetesei a római tisztviselők, hadvezérek, a gyarmatosok és a bennszülött törzsekből valók, özönlik hozzájuk az új fiatalság, köztük Cezáriusz. Cezáriusz hosszú életét a háborúk, népvándorlások, gazdasági összeomlás, nyomor kíséri. Többször eladja a templomok felszereléseit, hogy az éhező népen segítsen. A Rómát feldúló Alarich száműzetésbe küldi. Alighogy visszatér, már más úr van, Theodorich, aki hamis vádaskodás alapján elfogja. Az ariánusok és a zsidók áskálódnak ellene, burgund barátsággal vádolva a gótok előtt. Kiderül ártatlansága és folytathatja főpásztori működését. Hitvédő iratait szerte küldi Galliában, egyik zsinatot a másik után tartja, már tizenhárom galliai püspök sorakozik körülötte. Élete

utolsó éveiben a római provincia helyett egy új birodalmat lát, amelyik jóformán keresztény.

Így tudatosította a kereszténységet a barbár tömegek laza rengetegében az Óceántól a Duna vonaláig itt egy remete, ott egy püspök, vagy egy nyugtalan vágytól hajtott fel-alá vándorló hittérítő. Amilyen mértékben eltűnnek a római légiók és tisztviselők, olyan mértékben emelkednek a tanácstalan lakosság, római kolonusok, polgárosult bennszülöttek előtt az új szellemi Rómának a küldöttei.

A barbárságra nem a szétbomló rómaiság hat, hanem a keresztény kultúra

A bomló és kialakuló két világ mezsgyéjén sajátos tüneteket látunk. Szent Ágoston keserűen panaszolja, hogy az Alarich elől Karthágóba menekülő rómaiak egész napjukat szórakozások közt cirkuszban és színházban töltik. Ugyanakkor a Dél felé törő barbárok megdöbbenve szemlélik a keresztény bazilikák portáléját és oltárait és az ezekből kiáradó misztikum szinte észrevétlenül beívódik lelkük szövetébe. Ez térdeltette le penitenciára [vezeklésre] Nagy Theodoziust a milánói székesegyház kapujában, ez térítette el Attilát Rómától, nemsokára ez hajtotta el a legvadabb germán kalandort, a vandál Geizerichet. Ugyanez vitte Odoakert egy Szeverin nevű remete kunyhójába.

Egy remete a Duna mentén

Odoaker, a herul kalandor 474-ben elindult a Visztula-menti mezőségekről a kalandvagy évszázados vándorútján Itália felé. A Duna mentén, a mai Bécs mellett hallott valamit egy remetéről, aki állítólag városokat mentett meg a pusztulástól jóstehetsége által. A kopott bőrködmönű szerencsevadászt kíváncsisága behajtotta az erdőbe, fölkeresni a remetét. Amikor a hatalmas termetű barbár az alacsony kunyhóajtón mélyen meghajolva bejutott, Szeverin minden előzetes tudakozás nélkül ennyit mondott neki: „Menj tovább utadon! Rongyos ruhádat királyi öltözettel fogod felcserélni.” Ezt a legendaszerű epizódot az egykorú följegyzéseken kívül hitelesíti a tény, hogy Odoaker mint Itália királya is nagyra becsülte Szeverint és a többi közt kérésére hadifoglyoknak adta vissza szabadságukat.

Mint szent kortársai: Patrik, Cezáriusz, az Attilát Troayestől eltérítő Wolfgang, a volt hadvezér Germán, a Klodvigot megtérítő Remigius másutt, míg Szeverin a Duna mellett lett az új Európa felépítője.

Különös volt az élete, sajátosak az eszközei itt, a Duna mentén. Római származású, de Afrikában remetéskedik. Akkor jön át Európába, amikor Attila halála hírére új küzdelmek lángolnak fel Európáért. Északra vivő útjában láthatta a provinciákból és Itáliából menekülők új rajait. Patríciusokat, lovagokat, újjgazdagokat tarka összevisszaságban a poggyászukat cipelő rabszolgák özönével. És láthatta a bórsisakos, szekerés barbárok Dél felé menetelő seregeit.

Ausztria máig is a szent remete életműve

Szeverin feljutott a Dunáig és letelepedett a népek hadiútjának peremén. Harminc éven át vándorolt fel-alá Bécstől az Alpesekig, hirdette a kereszténységet, de egyúttal szervezte az önvédelmét Noricum, a mai Ausztria lakóinak. Ez a magányos szerzetes nemegyszer védelmet tudott nyújtani kétségbeesett városoknak, bátorságot öntve a lakosságba. Megszervezte a néhány papon, remetén és a maga neveltjein keresztül a hírszolgálatot a Duna vonalán Salzburgig, Passauig és a déli Alpesekig. Így értesült a lakosság előre a barbárok egy-egy készülő betöréséről. Ilyenkor vagy elmenekült a zivatar elmúlásáig a lakosság megközelíthetetlen rengetegekbe, vagy kijavítva a régi római falakat, védelemre készültek. Szeverin az ő hihetetlen lelki erejével nem egyszer a betörő germán törzseket is eltérítette a pusztítástól. A böjttől, önsanyargatástól megkínzott alakja és felsőbbrendű egyénisége lassanként ismertté és tiszteltté tette a barbárok előtt. Mikor már járni nem tudott, maga elé idézte a barbár rúgok fejedelmét és a megrettent uralkodót keményen megfeddte a leigázott lakosság sanyargatása miatt.

Még a pusztítások nyomán fellépő éhínséggel is fölvette a küzdelmet. A Duna mentén az első történeti egyéniség, akinek szervezett szociális tevékenységéről van tudomásunk. Az egykorú feljegyzések, mint az uzsorások, árurejtegetők és drágítók kérlelhetetlen üldözőjét mutatják. Három évtizeden át küzd, hogy ez a kevert lakosság közösségi érzéshez, öntudathoz jusson, magát védeni tudja és mindennek a kereszténység legyen az új éltető ereje.

De amikor halálát közeledni érzi, kéri tanítványait, vigyék vissza holttestét Itáliába. Eltűnik a tájról, melyért életét áldozta.

Európa új építői, e szentek mögött nem állott politika vagy katonai hatalom, hiszen azokat a barbárok szétzúzták. Mögöttük egy kiélt kultúra vonaglása, a bámulatos római jogrendszer elvértelenedése, a hatalmas gazdasági szervezet bomlása, fáradt császárok és vezérekké kinőtt kalandorok, szóval rengeteg gyújtóanyag a kiszikkadt és huzatos birodalomban. De előttük a barbár [...] még bizonytalan, ködös „életterben”, ahol valamikor a római impérium [uralom] vasbaöltözött légiói más álmokkal meneteltek.

E századok szentjei kapták a legnagyobb történeti kihívást: a barbár erőt meghajlítani az ottmaradt castrumok köveihez, hogy abból felépítsék az új Európa szimbólumát: a bazilikákat. De még súlyos évszázad füstjén és kormán kellett keresztülhatolnia az Egyháznak, hogy a Hitvallás a barbár ösztönök, római szkepszis, fellángoló eretnokségek, vándorló néptömegek, értelmetlen harcok fölött átszivároгjon Európa fészket építő népeibe.

1945. december 2.

VIHAROS EURÓPA

IV.

A Codex és a Regula

A hatodik század két hatalmas szellemi alkotással ajándékozta meg a tűzben és vérben vajúdó Európát. Justinianus kelet-római császár összeállította Európa legjelentősebb törvénykönyvét, a Codex Justinianust. Ugyanakkor Szent Benedek Monte Cassino magányában elkészítette a Regulát, a szerzetesi életnek világtörténelmi méretű és hatású szabályozóját. Mind a két alkotás mérhetetlen pályát futott be főleg a középkor nyolc évszázadán keresztül az átalakuló Európában. A Codex bekerült minden állam jogrendszerének alapzatába, a Regula pedig egyeduralommal irányította a szerzetesi életformát.

Justinianus, ez a macedón parasztból lett zseniális uralkodó még egyszer megkísérelte összefűzni a római világbirodalmat. Hadvezérei Perzsiától Galliáig évtizedeken át váltakozó szerencsével hajszolták az Impérium tünedező álmait. Hadjáratai és kiváló diplomáciája mögött a jogtudósok serege dolgozott törvénykönyvén, amelynek csupán a Digestája az ókori Róma kétezer jogforrását foglalta össze.

A Regula szerzője

Benedek Regulája mögött az ő remete- és szerzeteséletének harminc magános éve állott. Még távolabb a szíriai és egyiptomi puszták remeteségeinek, Vazul keleti és Cassinaus nyugati szerzetestelepeinek különböző életformái. Mindezeket fölszívta és egységbe hozta a Regula. Benedek már maga előtt látja az egész kavargó Európát: faji és kultúrszakadékait, e sajátos világrész nagy ellentéteit vérmérsékletben, éghajlatban és más elhatározó körülményekben. Ezeket töltötte fel vagy hidalta át ennek a törvénykönyvnek a páratlan harmóniája. Így lett nemcsak az egyháztörténelmi tényezőknek egyik legjelentősebbje, hanem a középkor szellemi, társadalmi, sőt közvetve az állami berendezkedéseknek is irányítója.

Ez a Regula adott Európának 37.000 monostort, mellettük 20.000 kórházat és menházat. Ez adott az Egyháznak 24 pápát, 1600 érseket,

4000 püspököt és mindenekfölött 5000 szentet. A száraz lexikális adatok mögött a nyugtalan Európa egy évezredének titokzatos tüzei lobognak kavargó néptörzsek, szívósan védekező pogányság, szenvedélyes eretnokségek, vérben fürdő dinasztiák, állammá kristályosodó faji keverékek – és aztán Keletnek újabb rajzásai újabb veszélyekkel. A Regula változatlanul örködött Európa hegyormain. Mindig talált új népekre, amelyekbe kiáradhatott életalakító ereje a szerzetesek százezreire keresztül.

A gótok Rómában

Amikor még a fiatal Benedek az ősi nursiai házból Rómába kerül felsőbb tanulmányait végezni, a világ fővárosa és Itália fölött a gót Theodorich uralkodik. Ez a barbár vezér megkísérli a lehetetlent: magában Rómában egybeolvasztani egy évezredes és egy barbár kultúrát a gót fegyver és politika árnyékában. Egy ideig a politikus önuralmával és tapintatával kíméli a római érzékenységet. A szenátus tekintélyének maradványait tiszteletben tartja. Kormányzatában kiváló rómaiakat szerepeltet. Védelmet ígér a vallási és kulturális intézményeknek, a többi közt a Capitoliumon 34 tanszékből álló világhírű főiskolának. Míg Európa másutt lángolt, Itália békés szigethez hasonlított. Ám a kölcsönös gyanakvás parazsai fel-felizzottak, amelynek áldozataivá Boethius és más patrióták lettek. A gót és ariánus uralom magával hozta végzetes problémáit. Az elmúlt nagyság és az álcázott függetlenség, a két ellentétes kultúra, a barbár gótok fosztogatásai, általában a győző kiismerhetetlen szándékai, lenéző, komor fölénye állandó izgalomban tartották az elfojtott római önérzetet. Közben a tömegkeverékű lakosság a szabályozott szolgaság renyhességében felburjánzó bűnök rabjává lett. Gelasius pápa, ez a kemény afrikai, éppen Benedek római időzésekor ostorozza Róma népét a felelőtlenség, játékszenvedély, munkátlanság, antiszociális önzés miatt.

Már vannak rómaiak, akik keserűen, de világosan látják az új Európa körvonalait, amelyben a régi Impérium csak történeti emlékként kísért. Egyedüli vigasztalásuk, hogy Róma kölcsönöz az új Európának kultúrát és a kereszténység tölti föl a barbár lélek szakadékait. Sztoikus megadással mutatnak a barbárokban megnyilvánuló nyers erőkre, amelyek az ösztön homályaiból is kockázatot mernek vállalni egy ismeretlen jövőért.

Ezek a barbár erők Itália határain túl tovább tombolnak. Klodvig a frank hegemoniáért vívja pusztító hadjáratait. A nyugati gótok állandó harcok közt vándorolva és fogyatkozva keresik helyüket. A burgundok, svábok, frízek, angolszászok, a kelta fajok élethalálharcban mérkőznek végzetükkel. A longobárdok vészfelhőként gyülekeznek, rajzanak az Alpeselek fölött, hogy majd a végső csapást mérjék Justinianus megálmódott birodalmi gondolatára.

Monte Cassino

Ebből a Rómából és Európából indul Benedek egyedül a subiacói hegyoldal egy sziklabarlangjába, ahol a napi élmét kötélén bocsátja le neki egy másik remete. Évek múlva önmegtagadó életének híre továbbragadja életének keserű, de tanulságos csalódásainak színhelyére, a vicovarói kolostortelephez.

Harminc kemény előkészítő év után találja meg hivatásának igazi terepét, a Róma-Nápoly közti hadiút fölött emelkedő Monte Cassino hegyét. Ott találja a lejtőn egy, a gótoktól elpusztított város romjait, fontebb Venus és Apolló templomát, körös-körül a pogányságba visszastüllyedt gyér lakosságot. Ez nagyjából Itália helyzete.

A kolostor épül, híre gyorsan szárnyal a csapásoktól sújtott félszigeten. A megrendült római világ mindenünnen küldi az új lelkeség vágyától megérintett lelkeket: tisztviselőket és katonákat, szabadokat és rabszolgákat, a provinciák római kolonusait és mellettük már barbárokat is. De mindenekfölött az új fiatalságot. A barbároktól elnyomott és megalázott római végre talál egy hősi életformát. A gyorsan kibontakozó lelki megmozdulásnak központja lesz Monte Cassino. Éppolyan tervszerűséggel küldi Észak felé rajait, mint hajdan a római impérium a légióit a Duna-Rajna erődrendszerébe.

Ezek számára készült az ókor és középkor határmezsgyéjén a római szellem és keresztény lélek csodálatos alkotása: a Regula. Egymásba szövődik itt az evangéliumi tanácsok emberfölötti hősisége és az emberi önismeret. A tehartartó oszlopok benső törvényszerűsége érvényesül benne, amelyek az ívet tartják és egyúttal az ívek záróvonalaiban érik el céljukat és tökéletességüket. Csupa kettősség, látszólagos emberi ellentét hasonul egymásba: ora et labora [imádkozzál és dolgozzál], engedelmesség és az Abbas (apát) felelősségtudata, a közösség roppant ereje és

az egyén szabad kifejlődése, igénytelen, rejtett életforma és hódító világtávlát. Az ellentétek közti harmónia teszi közelivé, meleggé, emberivé a szerzetesi életeszmény emberfölkötti arányait.

A monostorépületek is magukon viselik ezt a jótékony emberi harmóniát. A hegyekre épített, hatalmas falakkal körülvárt épülettömbök várszerúsége az uralkodás igényeivel néz le a tájra, de a komoly zártság a vendégszeretet bőkezúségével várja berendezett külön helyiségeiben és udvaraiban a betegeket, átutazókat, szegényeket. Még az új monostorok kirajzása is az emberi növekedés természetes útjaira mutat. Az új monostor az anyamonostortól úgy születik és válik lassan függetlenné, mint a szárnyára bocsátott és új fészket rakó gyermek. Mintha Benedek víziószerúen látta volna a felsarjadó európai népek természetes sajátosságait és azokat egybefogta a Regula és életforma prizmájában: az individualista érzést, szabadságvágyat, tevékenységet, mindehhez vegyítette a római arányérzést, ami az előbbieket a kiegyenlítő közösségtudattal besugározza.

Sajátos, de jellemző tünet Szent Benedek egyéniségének és életkörülményeinek elhalványulása a Regula és szerzete mögött. Szent Benedek fiai mentették át a századok viharaiban a pogány és a keresztény ókor jóformán minden emlékét. Általuk ismerjük meg többek közt az Egyház nagyjainak életét apró részleteiben, mint Ambrusét, Vazulét, Ágostonét. Viszont az ő élete homályban maradt. Még a róla följegyzett néhány csodát is igénytelen emberi körülmények veszik körül. Talán mert arcvonásait magába szívtá a Regula, amely vonások amúgy is mentesek voltak a rendkívüliségtől. Hiányzik belőlük a középkori szerzetalapítókat jellemző eksztatikum, amivel a világ csodálatát kivívtá Bernát, Ferenc és Domonkos.

Az új impérium

Ebben az igénytelennek látszó harmóniában feszülnek azok az impériumigényű sajátosságok, amelyek több évszázados hódításra és teokratikus világalakításra hajtották a középkor nagy szerzetét. Ez köttötte lassanként a barbár nyugtalanságot és céltalanságot talajhoz, szülföldhöz, majd pedig nemzethez és keresztény államisághoz. Képzeld el az akkori Európát mérhetetlen erdeivel, sátorozó vándortörzseivel, vadgulyáival, sötét folyópartjaival, amelyeket csak itt-ott szagat

meg egy átkelőhely. Akkori viszonylatban roppant távolságokkal ijesztgető rejtelmes világ, amelyet közelivé, emberivé a hegyoldalak irtásain alakult monostorok és a monostorok kapuitól nyilazó utak tesznek.

Amikor Szent Benedek élete végéhez közeledett, az események ennek látszólag ellenemondanak. Itália újra öldöklő hadszíntérré változik. Justinianus bizánci serege megjelenik a keleti zsoldosok tarka segédcsapataival. Ez az évtized volt Kelet és Nyugat utolsó és legvéresebb összecsapása. Görögök, balkániak, hun zsoldosok, Kis-Ázsia törzsei, a szabadságvágyó rómaiak, a másik részen gótok, burgundok, frankok, más germán törzsek ragadják váltakozó küzdelmekben egymástól a hatalmat és a zsákmányt. Róma kiégett, üres vázként meredez a Campaniára.

Totila, az utolsó gót király vonul győztesen Itálián keresztül. Megállapodik Monte Cassino hegye alatt. Behatol a monostorba, de Szent Benedek egyénisége és a belőle kisugárzó természetfölötti erő letérdel-teti a birodalom pörölyét. Az ariánus barbár meghajol a római előtt és hódol öntudatlanul a szerzetesi életformát megteremtő igazi kereszténységnek.

Totilát is elsodorja a vihar. Egyik napról a másikra nemzetek alakulnak, fonnyadnak, véreznek, eltűnnek. Helyükbe más népek tódulnak. Európa új alakulása előtt az akadályok omladoznak.

Szent Benedek maga készített sírjától megindulnak a szerzetesrajok a négy égtáj felé a középkor kapuján, amelyet szélesre tárt Szent Benedek egyik fia, Nagy Szent Gergely pápa, hogy Szent Benedek monostorainak ezrei világítsanak Európa derengeni kezdő homályában.

1945. december 23.

VIHAROS EURÓPA

V.

Az utolsó germán néphullám dúlta Itáliát. Monte Cassino szerzetesei a longobárdok elől Róma falai közé menekültek. Róma kormányzója adott nekik menedéket és hajlékot. A vendéglátó kormányzóból tanítvány, majd pedig szerzetes lett a saját palotájából átalakított kolostorban. Ez a kolostor lett később kirepítő fészke az angolszászokat megtérítő szerzetesrajoknak.

Hatalmas birtokait szétesztotta a szegényeknek és az Egyháznak. Többi közt Szicíliában fekvő latifundiumain [nagy kiterjedésű földbirtokain] hat kolostort alapított. Őmaga egyszerű szerzetes akart lenni: „elhagyva mindent, ami a világé, pőrén megmenekülten az élet hajótörésétől”. Akarata ellenére mégis az akkori Európát átalakító erők centruma és szokatlan mozgatója lett.

Pelágus pápa parancsa kiemelte a kolostorból és hét diakónusának egyikévé tette. Hamarosan a legkényesebb feladattal bízta meg: követi megbízatással elküldte Konstantinápolyba a császári udvarhoz.

Bizánc, az üvegkalitka

Nagy Konstantin utódai alatt sajátos viszony fejlődött ki egyrészt Itália és Bizánc, másrészt a pápaság és a keleti császárság közt. Itália már csak laza függeléke a keletre szorult világbirodalomnak. Róma el-sorvadt nagysága és európai hivatása más formák közt és más tartalommal a pápaság által kezd lassanként új jelentőséget kapni. Nyugaton a pápaságnak világi viszonylatban is mind nagyobb feladatkör jutott az események természetes fejlődése következtében. Sajátos kettősség keletkezett a feszültségtől terhes Róma-Bizánc vonalon. A pápa, mint Róma és Itália hagyományoszerű defenzora [oltalmazója] függött a keleti császároktól. Viszont, mint az Egyház feje küldte a császárnak, keleti pátriárkáknak és zsinatoknak végzéseit, írásait, instrukcióit, sőt interdiktusait [tilalmait].

Bizáncban, ebben az állandóan páratelt, óriási üvegházban mestersegesen tenyésztették a világegyházi túlsúly odaterelésének gondolatát.

Ez a terv állandóan tápot kapott a keletiek hitvitázó szenvedélyétől és a patriarchák nagyravágyódásától. A hajszállhasogató dogmatikus spekulációk jóformán minden emberöltőben megajándékozták az akkori világot az eretnekségek egy-egy fájával vagy árnyalatával. Ezek az eretnekségek a szenvedélyek jókora viharzása közben egymást falták föl. Inkább azért volt tragikus Európára nézve, hogy a barbár germán törzsek jó része, mint az ariánus gótok, vandálok, longobárdok, komolyan vették a bizánciaktól levetett dogmatikus ócskaságokat és a ködös germán képzeletben Európa-ellenes, pusztító viharrá nőttek.

Hogyan nézte Gergely, a legősibb római családok sarja ezt az alig párszáz éves parvenü [az előkelőket utánzó] fővárost? Jellemző, hogy ötévi ott-tartózkodása alatt, sem azután nem tanulta meg a politika, irodalom, tudomány, spekulatív teológia akkori világnyelvét. A görög nyelv és kései kultúra csöppet sem érdekelte a középkor egyik legnagyobb szellemét, az Egyház doktorát, korának legerőteljesebb diplomata-egyéniségét.

Nem állunk itt semmiféle titokkal szemben. Egy kialakuló európai hivatástudat robosztus erejének tiltakozása ez, amelyik már tisztán látja Bizánc fölösleges, sőt ártalmas szerepét Európa jövő kialakulásában. Az Új-Róma hyppodromai enervált „sportszenvedélyével”, pletykás agorái [piacterei], az ázsiai kikötők népszemetének nyüzsgése, a herélt udvaroncok cselszövényei, liturgiát utánzó udvari ceremóniák, egy keverék kultúra e hullafoltjai joggal undoríthatták. Láthatta, hogyan gyűrűzik a diplomáciai ravaszkodások hálója egy-egy barbár-követség fogadásánál, a magasztos fönséget utánzó cirkuszi látványosságnál, amikor két aranyoroszlán bögése közt a gépek egy süllyesztőből föl-emelik a császárt trónjával.

„A paraszt-stílus” pápája

De római viszonylatban is szakított a múlttal, teljesen egy új kor emberének érezve magát. Ahelyett, hogy egy halott álmot életre keltsen, inkább a vadul nyüzsgő európai nyugtalanságot igyekezett közös és biztos mederbe terelni, hogy az új Európa minél előbb teljesítse megváltozott hivatását. Ezt jelzi írásainak stílusa is, ez a vulgáris nyelven, amelyen az itáliai parasztlakók, a massiliai, trieri, vindobonai kolosszusok, vándorkereskedők, hajcsárok, katonák beszéltek. Nem kerüli a barba-

rizmust, megsérti a művelt körökben feltétlenül kötelező „klasszikus irány szabályait, mert méltatlannak tartja, hogy az isteni kinyilatkoztatás szavait Donatus szabályai alá kényszerítse”.

Az évszázadok viharaiiban a klasszikus műveltség peremeiről elsodort latin tömegek már csak ezt a retorikától és minden díszről megfosztott csupasz nyelvet értették meg. És mert csalódtak a klasszicizáló enerváltságban, csak az ő nyers, élő nyelvükön közölt tartalmat tartották igaznak. Ez a latin parasztnyelv lett Gergely közvetítése által a középkor egy évezredének köznyelve. Ezen írták és énekelték a himnuszokat, olvasták a legendákat és a krónikákat; a liturgia is ezen a nyelven áradt Észak barbárjai közé, hogy Európa nemzetközi nyelvivé legyen. Puritánsága, darabossága és tartalomhordó jellege miatt nem „klasszicizálódhatott”. Horatius, Ovidius stílusa, Donatus retorikuma legyőzött ellenfélként kísérte, hogy messze évszázadok múltán a reneszánsz bővületében legyőzze. De addig már ez a vulgáris nyelv minden földi nyelvek közt a legnagyobb hivatást teljesítette: eszköze lett Európa kereszténnyé alakulásának.

Évezredek távlatában

Gergely 591 télutóján lett az Egyház feje. Longobárd-viharok, rettenetes folyóáradások és még rettenetesebb pestisjárvány kísérték a pápai trónhoz. Gergely első főpásztori rendeletével sajátos bűnbánó körmenetet rendezett, amely zarándoklási mód idestova másfél évezrede él az Egyház imagyakorlatában.

Nagy Szent Gergely számos gondolata és rendelkezése maradt meg eleven tényezőként az Egyház életében. Hihetetlen idő- és tér-távlatot ívelt át gyakorlati szelleme. A kuriális stílustól a pápai diplomácia teljes kibontakozásáig, az egyházmegyei élet észrevétlen módosulásaitól a világ-arányokat ölteni kezdő hitterjesztésig, a pápai patrimoniumok [hagyományok] gondozásától az egyházi állam kialakulásáig, a róla elnevezett Gregorián énektől a liturgia egységesítéséig – a növekvő arányoknak minden elemét megtaláljuk Nagy Szent Gergely átfogó kezdeményezéseiben.

Amit később ebből a szétágazó munkaszövevényből hivatalok óriási apparátusa végzett, úgy távlati, mint parányi részletei szerint a bámulatos rendszer minden szála magához a pápához futott. Mindent szemé-

lyes ügyének és lelkiismereti kérdésnek tekintett. Tanúskodik erről leveleinek megmaradt töredéke, az a 850 levél, amelyekben a bizánci udvarral tárgyal hitelvi, egyházzogi vagy itáliai kérdésekről; béketárgyalásokat sző a longobárd fejedelmekkel, nem hagyva figyelmen kívül Mauritius görög császár feleségét, a longobárd királynét, a frank Brunhildát, az angolszász királynét, Bertát, akik által sok eredményt ért el Európa megbékélése körül. Rendet teremt a meglévő és alakuló egyházi tartományok közti súrlódásokban, irtogatja a „nemzeti” egyházak felé törekvés csíráit, közben az egyházi birtokok kezelőihöz sűrűn küldi rendelkezéseit, nem feledkezve meg a legapróbb részletekről, mint például a jószágállomány helyes kezeléséről.

Akkoriban már az Egyháznak tekintélyes birtokai voltak Spanyolországtól Dalmáciáig, az afrikai partokon és a Földközi-tenger szigetén. A főpásztor aggódó lelkiismeretességével írja a birtokok intézőinek: „azt rendeljük, hogy a földműveseknek a folyó áron felül más árakat ne szabjanak. Megtiltjuk, hogy a bérlőktől a megállapított haszonbőven túl többet követeljenek. Nem akarjuk, hogy az Egyház kincstárát piszkos nyereség szennyezze”.

Az Egyháznak ez a „kincstára” akkoriban valóságos világkaritászt táplált, mindenekelőtt Rómáét és az inségbe jutott Itáliáét. A császárt is sürgeti, utasítsa kormányzóit termények behozatalára és szociálisabb bánásmódra. A háborús bizonytalanság és inség a védtelen vidékek lakosságát a városok falai közé sodorta. A pápai gazdasági udvarokból minden kora reggel megindultak az élelemmel megrakott szekerek a szűkölködő kerületekbe és menekülttáborokba. Nem úgy osztotta, mint a hajdani cészárok a panem et circensest [kenyeret és cirkuszt] követelő renyhe tömegnek. Ez már egy másfajta, szerencsétlen, hallgatag tömeg volt. Az ellátatlanok pontos lajstromából látjuk, hogyan hálózták be a várost egy rendszer szálai.

Európa új berendezkedése

Háborúk kísérték élete alkonyáig az elintézetlen longobárd kérdés miatt. A bizánci császárok, Itália névleges urai segítséget nem küldtek, viszont mereven elzárkóztak Gergely békejavaslatai elől.

A pusztuló Itália a pápával együtt fizette az évi hadisarcot a longobárdoknak, az adót Bizáncnak. „A longobárdok csak a testet ölik meg,

míg a császáriak a lelkünket is tönkreteszik” – panasolja keserűen a pápa. Bizánc tehetetlenségében a pápát gyanúsítja, hogy a longobárdokhoz húz, sőt titkos szövetségesük, mert a pápa Európa megbékélése érdekében állandó telepeseedéshez akarta juttatni. Annyi tény, hogy a pápa nem nyúlt a Bizánctól sugalmazott alattomos politika fegyvereihez a különben ariánus longobárdok ellen. Gergely a népek közös atyjának tudta magát: „Ha a longobárdok megsemmisítésére kezét fogtam volna velük, most e népnek sem királya, sem hercegei, sem grófjai nem lennének és mondhatatlan zűrzavar prédája lenne. De mivel félek Istentől, senkinek vesztében részes nem akarok lenni”.

A politika szakadozó szálainál sokkal jelentősebb tényezője volt Európa átalakulásának a középkori hithirdetés tervszerű megszervezése, központi irányítása és Szent Benedek rendjének bekapcsolása. Itália felett kavargó tűzfolyamként hömpölygött a pogány és ariánus néptörzsek áradata, elzárva a hithirdetés nagyobb szabású útjait. Csupán a volt provinciákban levő keresztény csoportok tömörültek és fejlődtek meglehetősen lassúsággal, vagy egy-egy merész apostoli egyéniség teremtett magának hihetetlen küzdelmek közt missziós területet. Ám még mindig hiányzott a tervszerű munkaegység. Szent Patrik kalózok fogságából indult a kelta íreket térítgetni, Szent Szeverin Afrikából jött fel találomra a Duna partjaihoz, Szent Kolombán Európában ide-oda cikázott a kelta apostol nyugtalanságával. A szálakat Szent Gergely fogta össze a spanyol-gót, frank, longobárd és főleg angolszász területeken, amely utóbbi lett Európa misszionálásának kimeríthetetlen tárháza. Szent Gergely részletes utasításaival követi munkájukat, még arra is kiterjed figyelve, hogyan viselkedjenek a megtérítendő népek nemzeti szokásaival szemben. A hithirdetők nemcsak utasításait viszik magukkal, hanem a nagy pápa tanító és liturgikus munkáit, amelyek így lettek a középkori Európa szellemi épületének sarkpillérei.

Szent Gergely írásai tudatosan a „moráliákat” sugározták. Keresztény etikát akart adni Európa évszázados küzdelmeiben megkínzott és elvadult népeinek. A hitviták ideje elmúlt, a dogmák kikristályosodtak és képesek voltak legyőzni a ködös pogányság ellenkezését. Még csak az elvadult erkölcsök irdatlana várt a szívós tisztogató lelki kultúrára.

Amíg Szent Gergely tanítványai és küldöttei Európa széles terein dolgoztak, addig a nagy pápát életének utolsó hat esztendejében jófor-

mán teljesen ágyhoz kötötte három súlyos betegség. Onnan diktálta leveleit, rendeleteit, könyveit. Az ágyból dirigálta pálcájával a gyermekek énekkarát a gregorián énekek taktusaira, amely énekek a világ minden részében a mai napig felhangzanak.

Legutolsó levelében egy püspöknek, a chlusi-nak, rendel egy téli öltönyt, mert megtudta, mekkora szegénységben él. Stílszerű távozása az „Isten konzulának”, az „utolsó rómainak”, a „középkor első pápájának”, ahogy a történetírás és a kegyelet a mediterrán kultúra nagy átformálóját nevezi.

1946. január 27.

DÓZSA GYÖRGY TRAGIKUMA

Dózsa György azokhoz a tragikus egyéniségekhez tartozik, akik haláluk után is az ellentétek izzását tovább hevítik. Fokozza tragikumát, hogy Dózsa neve és mozgalma éppen a nemzet válságos korszakaiban bomlik szét világnézeti vagy társadalmi mozgalmak zászlajaként anélkül, hogy megnyugtató és tisztító hatással járulna a nemzeti élet továbbfejlődéséhez.

Ebben nemcsak az ő egyéni tragikuma, nemcsak korának szövevényes problémái a hibásak, hanem köztudatunknak múlt századi kettéhasadása, amelyik nem engedte meg az 1514-es parasztmozgalom pártatlan megvizsgálását. Egyik részről közönséges lázadó az általa gyújtott máglyák tüzeitől körüllobogva, a másik felfogás a máglyára került népi, sőt nemzeti hősként ünnepli, példájából érvet kovácsolt, mozgalmat hevít, erőt merít egy társadalmi változás jogosultságának elismertetésére.

Mi a parasztvezérnek és forradalomnak tragikumát az egyetemes és időfölköti magyarság látóhatárába emeljük, mert csak akkor van jogunk bírálatot gyakorolni egy történelmi esemény fölött. Elvégre az egyetemes magyarság a vesztese minden egyéni és időbeli tragédiának.

Homályos hivatástudat?

A székely köznemes önkéntese vagy zsoldosa a török elleni végvári harcoknak a végső összecsapás előtti fülledt légkörben. Kitűnik bátorságával a portyázásokban és a párviadalokban. A keresztesháború kihirdetésekor megindul Rákos mezejére a sereglő jobbágyokkal, a mezővárosok lakosaival, papokkal, deákokkal, kurta nemesekkel. A vezéri választás reá esik, egyrészt a párviadalok által szerzett nimbusza révén, de méginkább a kulissza mögötti, belpolitikai játékok jóvoltából.

Mit érezhetett ez az egyszerű végvári katona Buda vára alatt százezres sereg élén egy sejtelmesen nagyszerű hivatás tudatában? És mit érezhetett, amikor kezd belelátni tucatnyi oligarcha lelkiismeretlenül önző céljaiba és gyanús politikáiba? Mit érezhetett a már kinevezett vezér, amikor a pápai bullával, királyi paranccsal, országgyűlési végzéssel kihirdetett keresztes háborútól a földesurak kezdik visszatartani az odaözönlő jobbágyokat?

Mikor keletkezett a törés a lelkében? Vagy már kezdetben is más szándékkal vállalta a keresztes háború fővezérségét? Ennek lélektani kutatása amúgy sem döntené el problémánkat. A kérdés elbírálásánál a külső történeti tényekhez kell ragaszkodnunk. Azt kell keresnünk, meddig haladt az általános emberi és tételes jog.

Mindenekelőtt külön kell választani két vezéri szerepét, amelyek gyorsan váltották egymást. Előbb a keresztes sereg vezére volt. Ez megszűnt lenni, amikor jog szerinti megbízói ezt a megbízatást visszavonták. Ettől a perctől fogva ő a parasztmozgalom vezére, amit ő maga is nyíltan hirdet. A keresztes háború kísérlete ebben a mozgalomban tulajdonképpen csak a puszkaporba hulló szikra szerepét játszotta, tehát a kető összekeverése magát az izzó problémát vonja ködbe.

Ők magukat társadalmi rendjük képviselőinek, illetve harcosainak tekintették, akiknek meg kell ragadni a talán soha vissza nem térő alkalmat elkönfiskált [elkobzott] jogaik visszaszerzésére, illetve azok kibővítésére.

Adott-e nekik jogot és mennyiben adott a tételes jogrend, az ország közállapota, egy társadalmi változás szükségessége, mindenekelőtt a parasztság létérdeke, hogy követeljék és keresztülvigyék kívánságait? Jogsérelmeiket felsorolja Dózsa György a kiáltványában, ahol magát még a király alattvalójának nevezi a jogfosztó nemesekkel szemben.

A rohanó forradalmi eszmények kezdeti stádiuma fölveti a kérdéseket:

Volt-e az akkori parasztságnak létét érintő jogsérelme? Állottak-e a törvényes jogrend keretében megfelelő eszközök rendelkezéseikre, hogy létüket érintő jogaikat visszaszerezhessék?

A mozgalom igazi értelme

Mindenekelőtt az erkölcsi jog vonatkozásait kell szemmel tartanunk. Eszerint minden egyénnek és közösségnek joga van megszerzett jogait megvédeni, illetve a jogtalanul elkobzottat visszaszerezni a természetes és tételes jogrend alapján és annak keretén belül. Ha nincs remény a létét érintő jogainak békés visszaszerzésére, akkor joga van akaratát az igazságtalanul akadályozókra ráerőszakolni.

Nem részletezzük az ország közéletének akkori sivár helyzetét, az oligarchia erkölcstelen uralmát, a királyi hatalom tehetetlenségét, a nemesi rend túlkapásait, a belpolitika szégyenteljes hamisjátékait, ame-

lyek már a közéleti anarchia hullafoltjait mutatták. Mindezeknek a részletezése elterelné a figyelmet a kérdés lényegétől. Határozottabban megvilágítja problémánkat egyetlen részletkérdés.

A jobbágyosság idővel kiküzdötte magának a legelemibb jogot: a szabad költözködés jogát a velejáró életlehetőségekkel. A közéleti anarchia ezt a törvényes jogot szinte intézményesen lehetetlenné tette. Ezzel párhuzamosan a jobbágyot kiszolgáltatta a földesúr kénye-kedvének. A parasztság másik nagy tömege, az úgynevezett mezővárosok lakossága (kb. 7-800 ilyen mezőváros volt) kivívta a jogát, hogy a földesúrnak tartozó szolgálmányait kollektív módon röhassa le. Ezzel kialakulóban volt egy szabad, életerős kisbirtokos osztály, amelynek polgárosulási folyamata az ország fejlődését, sőt létalapjait biztosíthatta volna a sorsdöntő jövőre. A kivívott jogokat a rendi országgyűlés a földesúr egyoldalú érdekének szabad prédájává tette.

Az uralkodó rendszer tévedése

Szége az akkori magyar közéletnek, hogy míg az idegen telepítési és lakosságú városaink privilégiumokkal elhalmozva, zárt falai közt élhette önálló életét, addig a tiszta magyar lakosságú ősi telepvek verejtékükkel megszerzett elemi jogait is elvesztették. Hozzájárul még az a tragikus tény, hogy a nemesekkel együtt ezeknek a városoknak kiküldöttei „szabályozták” a magyar milliók sorsát. (Itt nem térhetek ki arra, hogy a jobbágykérdés nem volt csupán magyar különlegesség, hanem akkoriban Európa-szerte izzott és lázadásokban lobbant föl.)

Megvolt-e a reményük, lehetőségük jogaik védelmére, illetve visszaszerzésére? A közéleti és forradalmi anarchia a reményt vette el, a kettős oligarchiát kiszolgáló nemesség a békés lehetőségektől fosztotta meg őket. Tehát csak a társadalmi forradalom útját látták maguk előtt. A társadalmi forradalom útjai elméletben sokfélék, de gyakorlatban rendszerint az erők fegyveres összecsapásába torkollanak.

Ez az összecsapás, ennek módja fosztotta meg Dózsát és a parasztlázadást nemcsak erkölcsi jogaitól, hanem a mozgalom áhított eredményeitől. A parasztcsoportok külön-külön és együtt nem a szabadságharc eszméitől és céljaitól lelkesítve, hanem esztelen bosszúvágytól űzve raboltak, égtek a védtelen hajlékokat, irtották a családokat, megbecsülítették a nőket és az alantas erőnek minden eszközével pusztították

az országot. Nem a céltudatos mozgalom erő- és jogtudata, hanem az értelmetlen pusztítás vezette őket. A forradalmat még erősebben elcsúfítja a vezérek jórészen erkölcsi alacsonyrendűsége.

Mindez a mozgalmat nemcsak az erkölcsi jog utolsó feltételeitől is megfosztotta, hanem úgy katonai, mint politikai eredményeit is eleve megsemmisítette. A temesvári veszített csata már csak logikus következménye volt ennek az esztelen rablásá és öldökléssé fajult tömegmozgalomnak.

A Dózsa-forradalom sikertelensége

Magának Dózsának tragikumája, hogy mint népvezér és mint hadvezér is mélyen alatta állott feladatának. Mint népvezér, elsodortatta magát a tömegszenvedélytől. Mint hadvezér, nem tudott egységes és lelkes sereget szervezni a jogainak tudatától feszülő, létérdekeiben fenyegetett, hatalmas szenvedélytől fűtött sokaságból.

Ha ez a társadalmi forradalom jogai védelmében erkölcsi háttérét keresi, őrzi, még elbukása esetén is egyik erőforrása marad a későbbi társadalmi kifejlődésnek. Ha pedig győzelemhez jutva az osztályérdeket az egyetemes nemzeti életbe olvasztja, akkor bámulatos lehetőségekre nyújtott volna alkalmat. Parasztságunk egészséges életformájának birtokában, szabad tűzhelyei mellett, a független kisbirtokos osztály tömegével, azok öntudatával megállíthatta volna Nyugat előterén az oszmán hódításvágyat. Bizonyára Közép-Európa sorsa is másképpen alakul.

Az egyetemes magyarság és az európai gondolat szempontjai az igazi meghatározó értékmérői ennek a mozgalomnak. Ezekkel szembenáll a történelem- és sorsszemléletünkbe bevésődött mazochista jellegű elgondolás, amelyik történelmünknek hősi, főlemelő és építő eseményeit a szükkörű, sikertelen és tragikus jelenségek mögé szorítja. Ez az irány torzult el egészen Rózsa Sándor betyár-romantikájának megdicsőítéséig. Ezt az érzelmi beállítottságot használják fel az alkalomszerűen feltűnő mozgalmak.

Mi az időfölkötött magyar hivatástudat alapján Dózsa Györgyöt nem tiszteljük sem népi, sem nemzeti szabadsághősnek, mert jórészt rajta és vezéreire múlott a társadalom erkölcsi, társadalmi és politikai sikertelensége.

1946. január 6.

TÖRTÉNELMÜNK ÁTÉRTÉKELÉSE A MAGYAR FALU SZÁMÁRA

Forgatunk egy könyvet. A Parasztszövetség adja ki, hogy a falvak lakossága ebből egészítse ki, illetve értékelje át történelmi, földrajzi, jogi, gazdasági és más ismereteit. Ahogy a történelmi vonatkozású fejezeteit olvassuk, megcsap a közelmúlt évek nyomasztó, páratelt levegője. Mintha megint egy irdatlan sűrűbe jutnánk, telis-tele az irányzatos szempontok és megállapítások bozótosával. Szomorúan láttuk az ilyen kiadványok özönét. A nyilasok átértékelésére gondolok, még előbb a Csodaszarvas jegyében, még előbb a hírhedt 95 pont szellemében fogantakat – és így mehetnénk tovább visszafelé a múlt évszázad nyolcvanas éveiiig, amikor a jelmez a hazafias liberális illúziók szivárvány színeiben pompázott.

Gyanús átértékelések

Immár jó félszázada tart a történelmi átértékelések hullámverése: hol egy politikai irány vagy világnézeti mozgalom parancsszavára, hol egyéni, külön nézetek lerakódásában. Az utolsó másfél évtizedben pedig az átértékelések rohamos gyorsasággal követik egymást. Talán ennek a sietős iramnak a következménye, hogy ez a mai átértékelés is hevenyészett és következtelen. Annyira következtelen, hogy az ellentétes ideológiájú mozgalmaknak nemcsak stílusát, hanem lényeges szempontjait is átveszik, bizonyára feledékenységből.

A tudálékosság hangszerelése

Minden korabeli mozgalom, a Parasztszövetségé is, főleg a „politikai szenvedélyek századában” igyekszik a múltat segítségül hívni, hogy jövőjét biztosítsa és kialakítsa. Bennünket két jelenség ejt gondolkodóba. Először: ez az újabb átértékelés sajátos hasonlatosságot, sőt egyezéseket mutat a közelmúlt szélsőséges ideológiájával történelmi szemlélete terén. Néha mintha Málnási és a többi átértékelő könyvét látnánk meglevenedni ennek a kiadványnak a sorai mögött. A másik lehangelő

jelensége ennek a magyar falu számára készült „tankönyvnek”, hogy míg az említett közelmúlt ideológusai legalább az alaposság látszatát kendőzik, addig itt nemegyszer a rémhistóriákra emlékeztető nagyotmondások és következtelenségek zsúfolódnak össze. A kompilátor még azzal sem fárasztja magát, hogy néhány adatnak utánanézzon és állításainak legalább látszólagos hitelességet kölcsönözzön. A tudálékosság magas hangszerelésével igyekszik pótolni a szerves hiányokat.

Elfogultság

Nincs jogunk a Parasztszövetség nemes szándékát kétségbe vonni, amikor igazságot akar szolgáltatni a parasztságnak. Ám vagy kontárokra bízta a dolgot, vagy szabad teret adott az irányzatos elfogultságnak. Ez az elfogultság vagy a közelmúlt ideológiájától terhelt kontárkodás mindenütt az osztályellentétet láttatja.

Az utolsó évtizedek politikailag aláfestett átértékeléseiben undorodva ugyan, de megszoktuk, hogy egyik ezt, a másik azt a történelmi korunkat vagy nagyságunkat gyanúsítja, becsméri. Ha egy összesítést állítanánk egybe, alig maradna évezredes múltunkból vezető egyéniség, akit az átértékelés ürügyén sárba ne rántottak volna. Elősegíti ezt a politikai szenvedélyen kívül az akkori európai és magyar viszonyokban való tájékozatlanság. Nem akarják észrevenni, hogy parciális érdekeikért mekkora pusztítást okoznak az egyetemes magyarságtudatban.

A Parasztszövetség e kiadványával foglalkozva még azt is meg kell említenem, hogy amint a nyilas és az azt megelőző átértékelésekben, úgy itt is vörös fonálként áthúz az Egyház gyanúsíthatása, közvetett kippellengérezése. Rendszerint ez is egy-egy részletadat elferdítésének vagy általánosításának a következménye.

Pogánykodás és osztályromantika Szent Istvánnak „fogcsikorgatva földkunyhókba bújó” népéről

Nincs terünk, de nincs is szándékunkban felsorolni az egymásra zsúfolt sok tájékozatlanságot vagy irányzatosságot. Inkább csak néhány kirívó példát szemelgetünk ki belőlük, amelyeknek egyik-másika már a komikum határát súrolja: A szerző a pogány magyarság megtérését teljes egészében Szent István erőszakos fellépésének tulajdonítja, amelynek hiába állott ellen az egész magyarság. Ám ezt az agyoncsépeelt po-

gánykodó romantikát összeköti a magánjogi, közjogi és gazdasági berendezkedésről nagy átabotában [felületesen] odavetett, megtévesztő kijelentéseivel: „Az eddigi közös törzsi birtoklás helyett tehát az egész ország a király magántulajdona lett... Uradalmakat kaptak az István győzelmét segítő idegen harcosok és a magyarok közül is azok, akik még idejében megkeresztelkedtek és István pártján harcoltak. Az uradalmak földjén lakó minden népet falustól az uradalom szolgálatába rendelte a király... Őseink királyi parancsra az összetört sátrak helyett félig földbe ástott, faággal, szalmával fedett putrikba bújtak... István király fogcsikorgató falu-népe volt a magyar parasztság első nemzedéke”. Így gyúrja össze a megbízott tollforgató megemésztetlen történelmi olvasmányait, hibás adatszusamlásait, „osztálytudatot” fejlesztő érvek.

Hogy humorban se legyen hiány, hozzáteszi a tollforgató a hallatlan sérelmet, hogy Szent István nemcsak a sátrakat, de a magyarok fürdőkádjait is széttörette, amelyeket Ázsiából hoztak magukkal és így tanították meg a nyugati népeket a fürdőkultúrára.

A kereszténység mint a „vízöntő varázslat hókuszpókusza”

A továbbiakban megengedi, hogy a „vízöntő varázslat” hókuszpókusza után (a szerző szerint az egész magyarság ennek látta a kereszténységet) hosszú idő múlva végre befogadta a kereszténységet, de „nem lettek szentek az akkori magyarok. (A tollforgató bizonyára nem olvasott az Árpád-házi magyarság kereszténységéről semmit, mert különben rátalált volna a szentek sokaságára.)

Az átértékelés magasiskolája Kun László történelmi szerepének méltatása, aki a szerző szerint messze kimagaslott államférfiúi nagyságával és jellemével az Árpádok közül. Nem könnyelműség volt Kun Lászlótól a sok zavartkeltés, pazarlás, feleségének elűzése, kun nőkkel szőtt viszonyai, kun cimborákkal a dáridói, hanem a nagy keleti politika egyik láncszeme. Jogosulatlan volt az akkori „urak” tiltakozása és az egyházi fenyegetés, amelyikről eddig azt tudtuk, hogy az ország rendjét szolgálta abban a rettentő zűrzavarban. Azt is meglepetéssel vesszük ebből a sajtós népi tananyagból, hogy nem a kun kalandok, hanem a magyar urak áldozata lett.

Husz János, mint a „magyar sors hajnalhasadása”

Meglehetősen hiánya történelem-szemléletünknek, hogy elhanyagolja a korabeli európai vonatkozásokat. Ám a szerző végre kimozdul e kismagyar szemléletből és Európa felé tekint, amikor a cseh Husz János, a német Luther, a francia Kálvin nagy nemzeti szerepét méltányolja nálunk. Az eddigi történelmi adatok például nem tudnak róla, amiről a tollforgatónak biztos tudomása van, hogy Husz János magyar hívei a magyar sors hajnalhasadását hozták volna, ha „a hatalmát féltő egyház rövidlátó papsága” és az urak elevenen égetéssel és karóba húzással meg nem akadályozzák őket. Az egész husziáda úgy van beállítva, mintha óriási magyar tömegek kerültek volna büvkörébe és a későbbi parasztforradalmak is innen vették volna erkölcsi erejüket.

Amire a Parasztszövetségnek vigyáznia kell

Szemelgessünk tovább? Felesleges.

Legszomorúbb az egész vállalkozásban, hogy a magyar falvak ezreinek ebből kell majd a maga magyarságtudatát, parasztszemléletét kialakítani és kultúrigényeit kielégítenie.

Hosszú évek óta figyeljük a váltakozó kísérleteket, az egymástól gyorsan átvett szerepet, amellyel ki-ki a saját képére akarja átalakítani a magyarság legnagyobb és legmélyebb tömegét. A tanulságok még jobban megerősítenek a meggyőződésben, hogy nem egyoldalú és kicsinyes szempontok, nem demagógiától áthevített szemléletek és erőszakolt történelmi adaptációk fogják megerősíteni a parasztságnak rég várt egészséges öntudatát, hanem az egyetemes magyarság sorshivatásának mélységes tisztelete.

1946. február 3.

G. K. CHESTERTON

Ez a jellegzetes név majdnem négy évtizeden át szinte napról napra kivételül a paradoxonok szikraesője és a nagyszerű viták izzása közt a világrészekben mérhető angol nyelvterület szektorai fölött. Tíz évvel ez előtti halálakor már száznál több könyve jelezte a roppant ívelésű újságírói pálya meglepő állomásait. Az ellene, mellette és róla megjelent könyvek, tanulmányok idestova túlhaladják magának az írónak szokatlan termékegységét.

Chesterton konvertita [katolikus vallásra (át)tért]. Ösztönös igazságkeresése és ösztönös írótermészete a konvertitát a katolikum apologetájává [védelmezőjévé] tették. Eredeti egyéniségének hasonlóját csak messze történelmi távlatokban kereshetjük. Így találunk rokon vonásaira Tertullianban, a pogány ügyvédben, majd az öskereszténység színes és szenvedélyes apologetájában, aki szintén egy világimpérium [világbirodalom] mérhetetlen éveit alatt lett a sarjadó kereszténység védője.

A szűkebb értelemben vett Anglia negyvenmillió lakosságából nem egészen kettő és félmillió a katolikusok száma. A mi viszonyainkra alkalmazva, mintha a magyarságban csupán félmillió katolikus képviselné az ősi Egyházat. Az anglikanizmus a maga hatalmas tradícióival teljesen átszötte a társadalmi és közéletet. A parlament hivatalos óra az államvallásnak. Az anglikán egyház imakönyve nemcsak élő klenódiuma [kincse] volt, de szinte hivatalos hitvallása az impériumnak. A csak nemrég módosított koronázási eskü éppúgy, mint a törvények és íratlan hagyományok szövődéke határozottan szembeszálltak minden más hitvallással, mindenekelőtt a katolikummal.

Ilyen sajátos helyzetben nemcsak a szokványos sajtószabadság, de még inkább a vélemény szabadság mélyen átkultúrált brit talaja tette lehetővé a következő esetet. Angol világlapok munkatársa a század elején eretnekeknek bélyegzi az irodalmi és társadalmi élet bálványait: Wildet, Shawt, Kiplinget és másokat. Ugyancsak eretnekségnek minősíti korának sok jelenségét, mert eltértek az ősi, örök emberi igazságoktól. A harmincéves Chesterton Heretics [Eretnekek] c. könyve hatalmas vihart támasztott. A támadások és ellentámadások pergőtüzében továbbhatol és újabb meglepetésként feltűnik az Orthodoxy [Igazhitűség]. Még ha-

tározottabban rámutat az abszolút igazságokra, amelyek egyedül képesek a századvégre rágyülemlett zűrzavart eloszlatni.

Figyelmeztetik és maga is meglepetéssel fedezi fel, hogy megállapításai párhuzamosan futnak a katolikus igazságokkal. Az angol katolicizmus is fölfigyel erre az anglikán íróra, és amikor súlyos betegen fekszik, a katolikusok az őskeresztényekre emlékeztetően templomaikban nyilvánosan imádkoznak érte. Hosszú, évtizedes kutatás és harc következik e kolumbiáda után, míg levonja a logikus következtetéseket és Chesterton az Egyházban találja meg életének és írói hivatásának célját. Bevallja, hogy a keresztényellenes iratok kavargó ellentmondásaiból jött rá a katolikum igazára.

Már kezdettől fogva egy sajátosan egyetemes szemlélet kupolája alá igyekszik fogni korának minden kérdését, sőt – mert vérbeli újságíró – minden megrezdülését. Természetesen ez a rohamosan kiteljesedő humánus és az újságíró ösztönös harci kedve szembeállították korával. Már szemléletének sarkpontjai jellemzik a „közvéleménnyel” szembeni magatartását. A legmaibb író témaköreiben jóformán azok a nagy banalitások szerepelnek, amelyeket a századforduló írástudói elintézettnek vettek és szinte már unottan gúnyoltak: a hagyományok, a házasság, a család, a kisember, majd a középkor, a szentek, a dogmák, a valódi keresztény demokrácia és a valódi keresztény szocializmus. Gúnyolóinak az őt jellemző paradoxonok szikraesőjében hitvallással válaszol: „Büszke vagyok, hogy elavult dogmák kormányoznak, mert jól tudom, csak ésszerű dogma élhet addig, hogy elavultnak nevezhessék”.

Írói és emberi magatartását a szenvedő titánok demokrata stílusúnak gúnyolták. Valóban demokrata volt a szó hamisítatlan értelmében. Demokratizmusának érzékeny idegzetét az egészséges humánus vérkeringése táplálta. Az utcai gyümölcsárusban és a dokkmunkásban nem az árust és a munkást látta, hanem az embert. A demokrácia farizeusainak szólnak legmaróbb sorai: „A régi zsarnokok elég arcátlanok voltak, hogy kifosszák a szegény embert, de nem voltak elég arcátlanok, hogy prédikáljanak is nekik”.

Természetes humánusa és a mindennapi élettel való szoros kapcsolata megóvta új elméletek gyártásától. Látta a doktrínák zsúfolt kavargását, vértelenségét és merev gögjét, amelyek állandó kritikára ösztönözték és végeláthatatlan vitákba sodorták. De fölnyenes, magasröptű és

harcos stílusa mégis meleg, közeli és közvetlen. Olyan felsőbbrendű emberé, aki hibái ellenére nagyon szereti korát. Szinte érezhető, mint melegíti át mondanivalóit a felismert igazság fölötti öröm- és közlés-vágy. Öntudattal állapítja meg, hogy a szegény emberen át jutott az időfeletti ember megismeréséhez, amely szegény emberről „realistáink és szociológusaink úgy beszélnek, mintha tengeri polip vagy krokodil volna”. Természetes, hogy izgatta kortársait ez a stílus, amelyik elütött a hirtelenül feltűnt demokrata írástudók kibírhatatlanul ünnepélyes vagy győzelmi tudatukban rikácsolón érdes stílusától.

Az emberi fölény tudatával üldözi a két gólemet [Isten nevével életre keltett agyagszobor]: a racionalista bölcselek kiagyalt embertípusát és a materialista szociológusok világmegváltó elméleteit, amelyek egyelőre iszapként rakódtak le a század medertorkolatában. Szerinte a materializmusban valami örült egyszerűség van, mert úgy tud érvelni, mint az örült. Az anyagelvűségből indulnak el az emberiség további kártevői, a deterministák. „Az ő okozatosságuk „lánca” a leggonoszabb lánc, amellyel valaha emberi lény meg volt kötve. A determinista nem hisz az akaratra való nevelésben, de hisz a környezet megváltoztatásában. Tehát nem mondhatja a bűnösnek: Eredj és többé ne vétkezzél! De belelökheti a forró olajba, mert a forró olaj más környezet.”

A századforduló áporodott levegőjében az anyagelvűség merev és keserű vonásait felváltotta a szkeptikus fintor és a gondolati anarchizmus. Zola munkái ekkor már a félművelt rétegek olvasmányává kezdtek sülyedni, mint az uralmát féltő materializmus népszerűsített propagandája. Helyébe tódultak Ibsen nosztalgias ködtorlatai, Wilde sziporkázó, de belül fonnyadt hedonizmusa [élvhajhászása], Shaw maró cinizmusa, D'Annunzió stílromantikává finomodott blaszfémiai [istenkáromlásai]. Logikusan követte ezeket Wells borzongatóan hideg fantasztikus világúre.

Köztük szinte idegen jelenséggént lobbant föl Chesterton nyugtalanítóan egészséges alakja. Paradoxonai először elkápráztatták a tömeget, majd önvizsgálatra ösztönözték: Könyvei némelyikének negyven-ötven angol kiadása és jóformán minden kultúrnyelvre való átültetése sejteti, hogy behatolt az átlagember gondolatvilágának pórusain. Pedig kemény szavakkal ítélkezett a beévdött emberi életformák és tömegszennedélyek fölött, vagy azokon, akik a tömegszennedélyt élesztették. Ostoroz-

za Kiplinget, a századforduló angol világimperializmusának gátlástalan dicsőítőjét. Az angol-búr, háború idején szemben áll a lelkendező közvéleménnyel, amelyik „Afrika disznófejű búrtjairól” kénytelen olvasni, mint a XII. században Afrika kutyafejű lakóiról olvastak. „De a XII. század embereiről nem jegyezték fel, hogy véres keresztes hadjáratot indítottak volna csak azért, hogy az afrikaiaknak különös fejformáját megváltoztassák.” A nemzeti érzékenységgel nem törődve, ez az ízigvérig angol védi a katolikus írek kétségbevonhatatlan jogait. És a közeljövő neki adott igazat.

Rettenthetetlen bírása korának, de nem az ítélőszékről mennydörögi, vagy nem katedratikus magasságból szenvelgi divatos mesterkéeltséggel megállapításait. A szó szoros értelmében az újkor arénáján, az utcán csevegve oldja föl a feszültséget, ami az örök emberi és a század embere közt támadt. Paradoxonai még az utca dübörgésében hangzanak el, de a bennük rejlő robbanó erő valami könnyed természetességgel hajtja föl az erkölcsi magasságokba a nyüzsgő tömegek és kavargó életformák fölé. Egyszer a borivásról, máskor a ponyváról cseveg és észrevétlenül eljutunk vele a természetfölöttiség peremére.

A Daily News és The Speaker munkatársa az angol tömegek csodálkozására és tehetségtelen fiatal titánok gúnyjára a középkor életformáját és eszméit állítja az egészséges humánium egyik példájának. Maga is sokat időzik abban a hatalmas történelmi korban és megírja a középkor két óriásának, a tudás és szeretet fejedelmeinek, Aquinói Szent Tamásnak és Assisi Szent Ferencnek az életrajzát.

A harmincas években vagyunk. Új próféták tűnnek fel, új eszmék süvöltenek át Európán. Neve kezd elfakulni a mindig újat vágyó tömegek előtt. Élete végén a rendkívüli egyéniségek magánossága veszi körül abban a huzatos magasságban, amelyet az emberi sors titokzatos légörvényei ostromolnak. Nem hagyja el hatalmas életkedve, amelyet utóljára kisugároz a halála előtt közvetlenül kiadott önéletrajza.

Amikor századunk e fantasztikus stílusú és méretű humanistája élete végéhez közeledett, Európát új lázak borzongatták. Az európai ember érezte, hogy végzetes problémákat hívott ki sorsa ellen és a vihar előérzetében védelmet keresve tömörülni kezdett különböző közösségek jegyében. Szorongó félelmében, jelszavaktól elkábulva, egyéni értékei behullottak egy-egy új közösség katlanjába. Hangszórók és zenekarok

rettenetes zúgása hajszolta előre a bizonytalanságba. Titokzatos fegyverbe fogva tanulta a gyűlölet neki készített könyörtelen Credóit [hitvallásait]. Halála évében már dübörögnek a kontinensen az új kollektívizmok áramában menetelő milliók a második világháború felé.

A háború után az angol könyvről érkezett első hírek Chesterton-könyvek új kiadásairól szólnak. Mintha biztató jele volna az ember vágyának egy tisztább emberség után.

1946. február 24.

ÍRÓK ÉS ÍRÁSOK TANÚBIZONYSÁGAI

A világirodalom tizennégy írójának nyilatkozatai sorakoznak előttem Jörgensentől Sigrid Undsetig, főleg Nyugat-Európa különböző nyelvterületeiről. Mind a tizennégy író konvertita [áttért, megtért]. A svéd, norvég, dán, angol, francia, német és olasz életforma és a századforduló fonnyadt lelkisége terül el mögöttük. Különböző utakon jutottak el az élő katolikus hithez. J. C. Huysmans, „a templom ablakán” került az Egyházba, ahogy egyik életrajzírója mondja, célozva e kijelentéssel a katolikus liturgia és művészet elhatározó élményére. J. Jörgensent a „horror vakui”, a szürke világúr borzadálya hajtotta a katolikus valláshoz. Amint ő maga megjegyzi: „Nem a legtökéletesebb, de mégiscsak ösztönző indítás”. F. Brunetiére kutató szellemét a francia katolikus hagyományok eleven ereje nyűgözte le és vitte előbbi állásfoglalásának áttértekelésére. A Retté, aki „végigjárta a világ különféle vendéglőit: a szocializmust, az anarchizmust, a radikalizmust”, egyik propaganda-körútján vitába elegyedett egy munkással. Ez a vita indította el benne a megtérés folyamát. Fr. Jammes a Temps munkatársának így nyilatkozott: „Súlyos erkölcsi válságban vergődtem... Ekkor jött Claudel és a katolicizmus bevonult az életembe... Gyógyultan keltem föl és megtaláltam, amim hiányzott: visszaszereztem életörömömet.” G. K. Chestertont a keresztényellenes írók zavaros ellentmondásai vitték az unitarianizmuson és az anglikanizmuson keresztül az Egyházba. II. Benson, a canterbury anglikán érsek és angol hercegprímás fia, maga is anglikán pap, hosszú lelki válság és kutatás után kijelentette: „A katolikus Egyházzal közösségben kívánok élni.” S. Undset a középkori katolikus Norvégia történelmének tanulmányozása révén közeledett a katolicizmushoz, hogy a kegyelem befejezze a megtérés folyamatát. Így mehetnénk tovább az utolsó két emberöltő konvertita íróinak során.

Rajtuk keresztül nemcsak konverziójuk lelki vonásai és tanulságai vetődnek elénk, de megtérésük, illetve áttérésük utáni műveik rávilágítanak egy érdekes jelenségre: milyen többletet ad a katolicizmus az irodalomnak?

Ez az irodalmi többlet, mint összetett probléma, jellegzetesen mutatkozik meg a konvertita írónál. Sajnos az úgynevezett irodalmi szemlélet a világrók nagy lelki fordulójának lélektani, művészi és szociális funkciójú hatásait alig veszi figyelembe. Legfeljebb megállapítják a konverziók tényét és aztán esztétizálják újabb műveiket a régi szempontok mércéivel. Pedig éppen konverziójuk utáni írásaik nyújtanak egy új és mérhetetlen területre kilátást.

A konvertita író hosszú töprengés, kutatás vagy lelki megrázkódottság révén talál a régi, elhagyott országba, vagy az új hazába. Az újjászületés élményével látja a volt problémákat éppúgy, mint az új jelenségeket. Frissebb és mélyebb tekintettel és sokszor korának banális felfogásával ellentétben nézi, vagy legalábbis a dolgok egy másik oldalát is észreveszi. Fölfedez új tájakat a történelemben, az emberi sorsban, az egyén vívódásaiban és társadalmi viszonyaiban. A fölfedezés izgalma élesíti alkotó erejét. Egy kezdettől fogva katolikus író a vallás hétköznapijainak megszokottságában csak ritkán látja és látatja ezeket akkora élményszerűséggel.

A konvertita, ha rendkívüli egyéniség (márpedig a konvertita írók ilyenek), eleven megrezdüléssel érzi, hogy egy csodálatos magaslatra jutott, a katolikum magaslataira. Visszanéz az elhagyott tájakra, a völgyben hömpölygő ködvonulatokra, miközben érzi az éles magaslati levegőt és lát egy mérhetetlenné növekedett horizontot. Ebben az új klímában sarjad ki ösztönszerűen élményeinek új faunája. És mert a maga sorsából tudja, mennyien nem ismerik vagy félreismerik ezt a magaslatot, írói magatartása határozottabb vonásokat nyer. Ha Adyt még erői teljében a kegyelem áradata a foszlányos és szeszélyes büntudattól az örök igazságok eleven sugárzásába sodorhatta volna, milyen más, új és megrendítő sorok lángolnának szavainak füsttorlatai fölött.

A konvertita írónál elsősorban témátöbblet jelentkezik és ez horizontális irányban növeli meg az irodalom területét. Rajtuk keresztül lehet világosan látni, hogy amint minden életformának, úgy a katolikus életformának is megvan a határozott irodalmi vetülete, művészi megnyilatkozása.

A katolikum egymásután veti fel az élet új és új problémáit, tehát a mi esetünkben az új írástémákat. A bűn és bűnhődés más értelme a kegyelem és a lélek küzdelme, a hittitkok óriási csillagrendszerének kerin-

gése a lélek körül, a katolikus lelki alkat az emberközösség roppant súlyai alatt, általában a csupasz lélek az anyag, az érzékek, a földi élet sziklás és törmelékes labirintusaiban, mindezek a lélektani problémák sokaságát adják, amelyek egészen a misztikumig ívelnek. Még az ún. utópisztikus regényben is megrendítő méreteket ölthet a lelki vonatkozásoknak ez a szövedéke, amint ezt Bensonnál látjuk (*A világ ura*). Chesterton pedig magát a detektívregényt szövi át a katolikus problematika rejtett szálaival (Father Brown-ciklus).

A témák rengetegét nyújtja az Egyház hivatása és történelmi szerepe a népek, világnézetek, társadalmi vajúdasok és forrongások izzó kohójában. Ugyancsak beláthatatlan terület a katolicizmus változatos és küzdelmes sorsa egy-egy nép életében. Az újabb történelmi regény éppen ezen keresztül gazdagodott a századforduló óta színben, távlatban és témaváltozatban. A konvertita író ugyanis ösztönszerűen elmélyed nemzetének történelmében, amelynek évszázados rétegei alatt mindenütt a katolikumot találja. Az ilyen történelmi regények főleg a túlnyomóan protestáns országokban teljesítenek az irodalmi megnyilatkozáson túl sajátos kultúrszociális hivatást, mint az angol Benson, a dán Jörgensen, a német Le Fort, a norvég Undset regényei.

Érdekes és tanulságos jelenség, hogy a legtöbb konvertita író szeretettel fordul a szentek egyéniségéhez és életéhez. Jörgensen, Huysmans, Chesterton, Papini, Undset és Werfel könyvei nyomán mintegy új szintet kap az emberiség történelmének e titokzatos és főszegező csarnoka. Jellemző a katolikum irodalmi többletére még a középkor szűkszavú és primitív legendáinak ösztönző hatása is. A *Legenda Aurea* egy-egy rövid epizódja friss élményzuhatagként ömlött át a legnagyobb írókon a századforduló szkeptikus lelkiségébe és irodalmába.

A pogány kontinensek színes népeinek élete eddig jóformán csak az egzotikum színeit hozta az irodalomba. A keresztény hithirdetés elmélyülése és terjedése révén már megmutatkoznak halvány körvonalai egy roppant méretű irodalmi lehetőségnek. Évezredek népek pogány kultúrájának és hagyományainak élei töredeznek, népi sajátosságaik olvadnak, alakulnak a keresztény életforma lassú behatása folytán. Eddig a tudomány különböző szakai nyertek ezen asszimiláció által, ma már a képzelet, a lélektan, a művészi alkotásvágy prizmaán keresztül az irodalmi felületre is kivetül ez a kimeríthetetlen élményanyag. Még alig

hagyta el az ún. missziós irodalom peremeit ez az új anyag, de már kedvező jelek mutatják a szinte végtelenbe vezető utakat.

Ez volt az irodalmi többlet vázlatos hosszmetSZete. Jelentőségben nem kisebb a keresztmetSZete. Értjük ezen egy-egy emberi probléma elmélyülését a művészi jellemzésben, a sorok titokzatos összefüggésében, tragikumában vagy sugárzásában. Ennek az elmélyülésnek nem lehet látni a végső határát, csupán a mindig beljebb hatoló utak elmosódó körvonalait. A katolikum az emberi sorsba mélyebben nyúl, tehát művészi megnyilatkozásainak is tovább kell hatolnia a megszokottnál, akár az expresszionizmus, akár az impresszionizmus véseteit vesszük tekintetbe.

Állítsunk magunk elé két konzseniális íróat. Egyik katolikus, a másik világnézete teljesen evilági. Ugyanaz a téma izzik mind a két alkotó erő kohójában a jellemzés és sorsalakítás megrendítő valóságával és művészetével. De míg az evilági író, mint pl. Balsac, elérheti az emberélet tökéletesnek mondható jellemzését, még mindig rengeteg más összetevő élhet és él egy ember lelkében és sorsában: szorongó hit, lelkiismeretfurdalás, kegyelmi behatás, bűnbánat, megtisztulás, új élet. Ha pedig mindez létezik, akkor joga van az alkotóművésznek ezt feltárni. És ha feltárta, akkor jóval többlet adott az eddigieknél. Látjuk ezt mintegy összesítve Sigrid Undset „Kristin Lawransdatter” c. művében. Ezek a zord érdességükben egyszerű emberi sorsok szinte mérhetetlenné tárulnak anélkül, hogy a valóság talaját elhagynák. A bűn rettentő valóságát, szinte tökéletes természetrajzát már sokan megírták, de titokzatos írásának mélyebb színspektrumát és a kegyelem még titokzatosabb hatásait alig mutatta meg valaki ilyen valóságossággal és mégis természetfölötti mértékkel, mint ez a norvég író. Ezt már csak a katolikum kölcsönözheti a művészetnek.

A katolikum irodalmi többletéről való felfogás vértelen elméletnek látszhat, ha a betű mérhetetlenre duzzadt mai arányait tekintjük, amelyben a katolikus irodalom mennyiségileg kisebbséget képvisel. Márpedig a mai átlagember előtt a mennyiség döntő tényező. Ám ez távolról sem dönti meg megállapításaink belső igazságát, inkább az utolsó századok átlag embertípusának szellemi és lelki lesüllyesztésére vet jellemző fényt. A mai átlagemberhez még mindig nem a nagy igazságok, nem a sors mélyebb hullámverései vannak közel, hanem az ő öt elnyűtt

érzékét izgató szenzációk, amelyek sorsának tragikus mélységei fölött lidércfényként futkosnak.

Ennek a süllyedésnek az útjait és az irodalomra való kihatásait hosszú és nehéz lélektani feladat volna vázolni. Mi itt csupán az irodalom egy szektorát néztük tízegynéhány konvertita írón keresztül, akik nemcsak a katolikum irodalmi felsőbbrendűségére, hanem a továbbfejlődésnek az útjaira is rámutattak. Mert ugyanaz a formaalkotó ihlet és erő dolgozott bennük, mint Giottóban, Michel Angelóban, Palestrinában, vagy a francia katedrálisok névtelen építőiben, az örök művészet más területein.

1946. április 7.

EGY PÉKSEGÉD ÉS MŰVE

a forradalmak és a diktatúra árnyékában

I.

(Hofbauer Szent Kelemen élete)

Amikor a korzikai Bonaparte család Napóleon nevű fiát ingyenes növendékként fölvtették a briennei tüzériskolába, akkor indul el Bécsből Róma felé egy Hofbauer nevű péksegéd. Homályos hivatásérzete ösztönzi vándorutakra, VI. Pius pápa megalázó és sikertelen bécsi látogatása után. Pap szeretne lenni, amikor nagy robajjal összeomlott Közép-Európa barokk vallási életformája.

Előbb a Róma melletti Tivoli hegy üregeiben vonja meg magát remeteként, ahol valamikor Horatius írta eklogáit [pásztori tárgyú, párbeszédés formában írt költemény]. Keresi hivatása útját az idegen táj magányosságában. Egyszer Rómába betérve, bekopogtat egy szerzetház kapuján, felvételét kérve az ismeretlen rendbe. A pár évvel ezelőtt alakult redemptorista rend főnöke még aznap fölveszi. Mindkét ember lépését az emberi „óvatosság” hiánya jellemzi, ami rendkívüli esetekben meg szokott történni. Másnap hozzátársul egy német honfitársa, 1786 tavaszán fölszentelik őket áldozópapokká.

A rendfőnök nem nagyon tudja, mit kezdjen itt a két némettel. Beleegyezik, hogy menjenek észak-európai misszióba. Ha lehet, verjenek fészket fajtájuk közt a rendnek. Ugyanekkor szeretne menekülni Napóleon, a frissensült hadnagy a bomladozó és forrongó Franciaországból.

Bécs, a téveszmék világtalálkozója

Napóleont a diktatúra felé sodorják a forradalom tüzes légörvényei. Hofbauert elnyeli a ködös Észak-Európa. Bécsben nem maradhat. II. József az illuminátusok [felvilágosultak] ujjongása közben törli el a kolostorok százait. Az egész német birodalom a vallásellenes „felvilágosodás” mérhetetlen tenyésztelepe, amelyben akkor Bécs viszi a főszerepet. Az ókori Róma pogány bölcselői alig beszéltek olyan megvetéssel a kereszténységről, mint a bécsi egyetem tanárai és más írástudók a

katolikumról. A röpiratok tömegét osztották a nép közé, meghatározva brutalitásban a divatos voltariánus hangot. A középosztály értelmiségi része a felszabadultság érzetével távolodik a vallástól és a néptől, mint két kellemetlen és alsóbbrendű tényezőtől. A Gondviselés pedig válaszként az országutakról, parasztudvarokról és munkásüzemekből szedi az Egyház kimagasló egyéniségeit: a német Hofbauer Szent Kele-ment, a francia arsi Szent Jánost, az olasz Don Boscót és másokat.

A kölcsönadott templom

Hofbauer továbbmegy két társával. Német területen nem talál talpa-
latnyi helyet, sőt titkolnia kell szerzetesi mivoltát. Varsóban köt ki, ahol
beveszik magukat az érsek engedélyével az üres „német” templomba. A
piszoktól ellepett templomot kitisztítják és általános részvétlenség, sőt
ellenszenv mellett megkezdik a lekipásztorkodást. A lengyelek utálják
a németeket, maga a varsói német kolónia gyanakvó, félnék és közöm-
bös. Egyelőre mind a hárman egy szobácskában élnek. A két pap az asz-
talon hál, a segítő testvér egy széken. Hofbauer, a volt péksegéd ért
valamit a főzéshez. Egy-két irgalmas szív észreveszi kopár szegénység-
güket. Ám ők alighogy megmelegszenek, máris árva gyermekeket szed-
nek össze az utcákról. Bőségesen akadnak árvák azokban a háborús és
ínséges években, s akikről a világmegváltó tervek és politikai tusakodás
közt a lengyel társadalom megfelelkezik. Hofbauer csapszékekben is
gyűjt gyermekeinek. Amikor arcul vágják, nem ér rá a megszegényíté-
sen tűnődni. „Ezt nekem adta – mondja az arculverés utáni pillanatban –,
most adjon valamit a gyermekeim számára!” A kártyázó társaság meg-
döbbenve söpri kezébe az asztalon heverő pénzt.

A mélységből felkerült ember egyszerűségével és szívósságával
szervezi meg Európa első modern pasztorációját, amelynek gazdag
gyökérzete átjárja Varsót és az egész országrészt. Lassanként tanítvá-
nyai és társai akadnak: németek, lengyelek, csehek, franciák, akiket a
világvihar mindenünnen összesodor. Már több mint húsz rendtaggal
dolgozik és ugyanannyi világi pap csoportosul a kölcsönadott Szent
Benno-templom köré. A lekipásztorkodás történetében alig lehet ha-
sonlóját találni ennek az elképzelhetetlen arányú „örök misszióknak”. Je-
lentősége messze túlszárnyalja korát és a helyi eredményeket. Örök pél-

dája marad az apostoli kereteket mérhetetlenné feszítő erőnek Európa legtragikusabb évtizedeiben.

A párizsi tömegek már megostromolták a Bastille-t. Az évszázados társadalmi igazságok fájalmát és az új világrend vágyát pusztító gyűlöletté torzította a becsvágyó kalandorok és gátlásnélküli népvezérek demagógiája. Akik pedig a régi rend kényelmében eddig felelőtlenül éltek, most a forradalom lángjaiban vértanú hősiességgel pusztulnak el. A forradalom áttörve a korhadt társadalmi és közéleti gátakat, előnti a vallás területét. A papságtól először „alkotmányos” esküt követelnek, aztán százként terelik össze és gyilkolják le őket. A vidék vallásos népét a három forradalmi jelszó nevében véres megtorlásokkal félemlítik. A forradalmat előkészítő szabad sajtó gondolatát most már béklyóba verik. Végre a győzelem jeléül a Notre Dame főoltárára állítják a téli szezon legdivatosabb színésznőjét. Míg Európa kormányai koalícióba lépnek, addig az új eszmék a Visztuláig hatolnak.

A szükségszerűen bekövetkezett társadalmi és politikai változásokba beilleszkedni akaró tömegek lelki irányítást keresnek, hogy a lángjaiban tisztuló új rend formái közt megtalálják helyüket. A léleknek ezt a kisugárzó meleg központját alkotta meg Hofbauer abban az északkeleti fővárosban, ahol szintén egymásra zsúfolódtak a vajúdo Európa összes problémái.

A tragikus ország

A véletlen vitte és állította meg észak felé tervezett útjában Hofbauert, hogy végigélje Lengyelország történelmének legtragikusabb éveit. Öt uralomváltozást és két országfelosztást látott és szenvedett végig a balsorsú néppel együtt ez a hofbaueri lelkipásztorkodás. A néhány évtizeddel előbbi országcsönkítés nem egyesítette a nemzetet, sőt elmélyítette a pártgyűlöletet és megmerevítette az osztályellentétet. A pártvezérek a nemzeti búsongás és hazafias jelszavak kódében felváltva kapkodtak az orosz, osztrák és porosz befolyás után.

1946. június 2.

EGY PÉKSEGÉD ÉS MŰVE

a forradalmak és a diktatúra árnyékában

II.

(Hofbauer Szent Kelemen élete)

A sokféle szégyenteljes változás után Varsó porosz uralom alá került. A felvilágosodás brutális porosz válfaja bürokráciájának hideg terrorjával igyekezett a nagyarányú pasztorációs terepet felőrölni. Ennek ellenére éppen akkor állott a Szent Benno-telep virágzása tetőfokán. A nép ugyanis Varsó 82 temploma közül ott kapott legtöbb lelkiert a többszörös elnyomatásban. Az emberiség életének szüksége van társadalmi változásokra. Ezért van fokozott jelentősége a lelkipásztorkodásnak éppen a forrongó időkben az emberi továbbfejlődés érdekében.

Ezt a jelentőséget érzékelteti némileg a hofbaueri „örök misszió”. Már a korahajnali félsötétben megtöltötték a templomot a főváros cselédei és munkásai, mert az első szentmise és szentbeszéd minden nap nekik szólt. Ezzel megkezdődött a szentmisék, szentbeszéd, katekézisek és ájtatosságok egymásba fonódó sorozata, késő estig. Minden hétköznap öt szentbeszéd volt és a szentmisék rengetegében három ünnepi szentmise. Felváltva nemzetiségek szerint. Amikor a németek még bent vannak, már várják a bejutást az utcán csoportosuló lengyel tömegek. Így tartott ez szakadatlanul több mint két évtizeden keresztül, mind szélesebb hullámokat vetve. Hofbauer köre élénk irodalmi tevékenységet is kezdett lengyel, német és francia kiadványokkal. Hofbauer a nagyarányú lengyel pasztorációban megnövekedett rendházából rajokat küldött rendházak alapítására cseh, német, svájci, sőt francia területre is. Mindegyiknek a sorsa ugyanaz lett: beleütközött Napóleon diktatúrájába, aki egymásután oszlatta fel azokat, mint később a varsói anyaházat is eltörölte.

A varsói illuminátusok már jóval előbb igyekeztek az emberi szabadság és egyenlőség nevében ezt a lelkipásztorkodást megsemmisíteni. Nyílt üldözőpontot nem találtak, tehát botrányokat rendeztek. Nemegyszer elcsalták az atyákat beteggyóntatás ürügyével és éjszaka vérbe

fagyva valamelyik mellékutcára dobták. A nép annál jobban ragaszkodott hozzájuk. Amikor aztán Napóleon győzelmei során eljutott a Visztuláig, a rendház sorsa is megpecsételődött. Feloszlatták, a rendtagokat szélnek eresztették. Azok a legkülönbözőbb vidékeken lappangtak, szétszóródva, mint a lelkipásztorok segítői.

Bécs apostola

Hofbauer magára maradva, egy rendi növendékkel nekivágott Ausztriának, ahol a diktátor elől menedéket remélhetett. Útközben, mint kémét, föbbe akarták löni. Ausztria határán pedig őrizetbe vették. Az osztrák rendőrség veszedelmes elemként kezelte egész haláláig és a tizenkétéves bécsi működése alatt egész apparátusával a szent kitoloncolásán dolgozott.

Itt sem tudott végre rendjének végleges hajlékot szerezni. Amint Varsóban, itt is kölcsönkapott templomban működött. Sőt hazájában még bizonytalanabb „jogi” helyzetbe került. Az olasz templom papja adott neki szobácskát a templom főoltára mögött. Igehirdetésről egyelőre szó sem lehetett, hiszen egyházzogilag is idegen volt és az akkori jozefinista bécsi papság pasztoráció helyett jobban értett a már megmerevedett jogrend betűjéhez. Ideiglenes engedélyt csak misézésre és gyóntatásra kapott. Erre építette fel a varsóinál is nagyobb méretű lelkipásztorkodást, amelynek két idegen nyelvű templom lett a két sarkpillére. Mert ugyanakkor Napóleon kiúzta Itáliából az örmény mechtarista szerzeteseket. Ezek egy üres templomot és házat kaptak, de német nyelv hiányában a néppel nem tudtak érintkezni és így éhínség előtt állottak. Hofbauer sietett segítségükre. Kora hajnalban beült a gyóntatószékbe. Az örmény templomban a nép kezdett a Szent köré sorakozni, az olasz templomban az intelligencia.

Alamizsnából élt. Jóságú emberek sorkosztra hívták, így például régi gazdája, a „Vaskörte” péküzem tulajdonosa is. Az alamizsnából élő, rendőri felügyelet alatt álló Szent két elhagyott templom rozoga gyóntatószékéből központja és fellendítője lett Bécs elsorvadt hitéletének. A jogi formulák szövevényein keresztül végre a szószékre is feljutott. Köréje gyülekeztek a szellemi és társadalmi élet kiválóbbjai, a többi közt a délnémet irodalmi és művészeti megújulás képviselői, nagyrészt az ő konvertitái: a Veit testvérek, Klinkowström, Zakariás Werner,

Friedrich Schlegel, a Mendelsohn-fivérek. Hofbauer soha egy sort le nem írt, de a lelki vezetése alatt álló írócsoport lett az új katolikus irodalmi irány egyik legjellegzetesebb tényezője. A Bécsben időző magyarok közül is többen szoros kapcsolatban álltak a Szenttel, így Széchenyi Ferenc, a Nemzeti Múzeum megalapítója. Jellemző az akkori „felvilágosodás” türelmetlenségére és korlátoltságára, hogy az általuk tervezett közkönyvtárt a hatóságok azzal a különös érveléssel akadályozták meg: „elég a fővárosnak az eddigi három könyvtár.”

A bécsi kongresszus árnyékában

Bécsbe érkeztek Napóleon hatalmának zenitjén állott. A Szent megérte a diktátor bukását. A bécsi kongresszusnak Európa új rendjét kellett volna megalkotnia, de a kezdeti jószándékot állandóan akadályozta az imperialista mohóság. A kongresszus jóakarató tagjai, Consalvi bíborostól a bajor trónörökösig a Szent lelki vezetésére bízták magukat és vele tanácskozták meg a rendezés új terveit, amelyeknek javarészét a kibontakozó új abszolutizmus a titkos diplomáciájával elgáncsolta. Látható eredménye: Közép-Európa bonyolult egyházi ügyeinek elrendezése és a katolikus Centrum-párt keletkezése, amelynek csírái Hofbauer kis szobájában keltek életre. Hofbauer közben rendházakat igyekezett alapítani, főleg Keleten. Így többek közt Lengyelországban és Moldvában. Növekedő befolyása már tűrhetetlen volt az aufklárista [a felvilágosultság szellemi mozgalmát követő] államvezetőknek. Évek aknamunkája után rohamot indítottak a 70. éve felé közeledő Szent ellen. Házkutatásokkal zaklatták, külön bizottságok elé rendelték és végül elkészült a kiutasítási végzés. Az aggastyán Amerikába készült, mert nem volt számára hely a „felszabadult” Európában. VII. Pius pápa személyes közbelépése az osztrák uralkodónál akadályozta meg kitoloncoltatását saját hazájából.

Már nem sok ideje maradt földi életéből. A megkínzott szervezet felmondta a szolgálatot. Harmincöt évi rendalapító munkájának semmi látható eredménye nem volt, mert rendjét csak halála után ismerték el. Szerzetes volt ház nélkül, rendfőnök rendtartomány nélkül, lelkipásztor kölcsönadott templomokban. Hazátlanul halt meg saját hazájában. A déli harangszó szállott be az ablakán, amikor a körülállókat imádságra figyelmeztetve, elszállott lelke a minden idők legnagyobb lelkipásztorának.

1946. június 9.

A REAKCIÓ FELLEGVÁRAI

Az egyházi iskolák ellen megrendezett sajtótámadások kusza szövötteiben végighúzódik a vád, hogy jóformán csak a középosztály, de még nagyobb előszeretettel a „nagypolgárság és a mágnások” gyermekeit nevelték. Ez a vád engem egy nagy tartozásra döbbsentett. Én, a szegény tanyasi gyermek, a tiszántúli város püspöki elemijétől kezdve végig az Egyház segítségével végeztem tanulmányaimat, de ezt eddig én is olyan természetes dolognak vettem, hogy csak az elkésett hála mond érte köszönetet. Ahogy most a gyanúsítások visszahatásaként visszatekintek annak a tiszántúli gimnáziumnak jó félezres tanulótömegére, elemezni kezdem a társadalmi összetételt. Egyetlen arisztokrata gyermekre sem emlékszem. (Az egész magyar arisztokrácia nem tudott volna gyermekeivel egyetlen középiskolát megtölteni a több mint száz katolikus középiskolából.) Nagypolgári gyermekre is csak néhányra emlékszem, köztük a gazdag zsidó kereskedők, vállalkozók gyermekeire. A foltos és kinőtt ruhájú tanyasi, falusi zsellérfiúk mellett a városi kisiparos, kistisztviselő réteg fiai készültünk az életre. Azt határozottan mondhatom, ha ott csak állami iskola lett volna, sem én, sem a magamfajta szegény gyermekek százai nem kerültek volna a magasabb kultúrával érintkezésbe. Talán ugyanezt mondhatná minden magyar vidék falusi szegénysége, beleértve természetesen a protestáns felekezeti iskolákat is.

Amit a támadók nem sejtene

Ettől a személyes emléktől eltekintve sokkal fontosabb elvi kérdésekről van itt szó. A koncentrikus támadás propagandavillámai és mennydörgései mögött megdöbbenve látja az ember, hogy egyetlen cikkíró sincs tisztában a dolog természetével. Mintha most érkeztek volna ebbe az országba messze idegenből, annyira tájékozatlanok a tanítás történelmi hullámzásaival, amelyeket éppen az állami abszolutizmus befolyásolt közel egy évszázados iskolapolitikájával. Még a citált [idézett] dátumok, adatok is elképesztő tájékozatlanságot mutatnak. Mindenesetre nem ezek a felelőtlen és tájékozatlan kitérősek fogják a jövő nevelés kérdését elintézni, hanem a világszerte szomjazott igazi humá-

num, a békés kultúra igénye, amelyet egyedül nevezhetnénk demokratikus áramlatnak. Ez fogja átvenni a publikum süppedékeny talajáról a nevelés sorsdöntő problémáját.

A kézigránátos vádak nagyrészt már átmentek a hivatalos vizsgálatok szűrőjén és azok bizonyították be, hogy a megvádolt szerzeteseknek még az itt-ott felbukkanó gyermekes csínyjeihez sincs köztük. Tanító szerzeteink tovább fogják évezredes hivatásukat teljesíteni. Ez a támadás önkénytelenül is fölkelti az emberben a gondolatot, hogy íme, ezek az írástudók azért írhatnak most a szerzetesrendek ellen, mert jó másfél-ezer éve ezek tanították meg írni-olvasni a barbár Európát.

A magyar egyházi iskola mögött térben és időben az egyetemes magyarság áll. Egyetemesnek mondható most is, amit jeleznek a szülők milliói, akiből tulajdonképpen az összes párt tömegeinek nagyobb...

[NEM OLVASHATÓ!] ...Még mindig egy szűk, heveskedő kör áll szemben a milliós tömeggel. Ezt az arányt szeretnék megváltoztatni propagandájukkal. Ez a propaganda azonban máris rájutott egy unottan ismert ósdi útra.

A katolikus iskola mai világhorizontja

Ráismerünk itt a múlt évszázad laicizáló [világivá tevő] törekvéseinek elkopott jelszavaira és érveire, amelyeket valamikor a nagykapitalizmussal összeszótt liberalizmus friss lendülettel használt. Egy elmúlt világ gyermekbetegségére ismerünk, amelyből más nemzetek már gyógyultak, míg nálunk most szeretnék csíráit a nemzet elkínzott szervezetében újra tenyészteni. A szűkre szorított magyar horizonton túltekintve észre kellene venni, hogy már világszerte megnyerte a nevelés jogáért, tehát a vallásos iskoláért folytatott harcot a kultúrnemzetek demokratizmusa az állami abszolutizmus laicizálásával szemben. Vagy szervesen beillesztve halad a nemzet életével (USA, Anglia, Hollandia, Svájc stb.), vagy sikertelen kísérletezések után visszatértek a természetjog alapjaihoz (Francia-, Olaszország stb.), vagy egy borzasztó „laicizálás” után visszatérőben vannak (Dél-Németország, Ausztria). Ha még tovább néznénk, látnánk, hogy a távoli kontinensek évezredes hagyományú nagy, pogány országaiban is a keresztény iskolatípus fölényesen vezet (Kína, Korea, India).

Ez az elkésett törekvés nálunk tulajdonképpen a csődbe jutott abszolutista rendszer örökségét igyekszik galvanizálni. A XIV. Lajosok, Frigyesek által beültetett abszolutizmus a maga imperialista és közpon-tosító törekvései miatt szívott magába minden autonómiát egészen az egyén természetadta jogáig, tehát a nevelésig. Az abszolutista állam ahelyett, hogy az állam hivatását követve a gazdasági jólétet és a társadalmi egyensúlyt igyekezett volna biztosítani, a természetjog és a lélek szabadságának területére kalandozott. Ahelyett, hogy idejében megfê-kezte volna a kapitalizmus szertelenségeit, hozzányúlt volna a bányák, nagyüzemek égető kérdéseihöz (amihez természeténél fogva közelebb állott), hozzányúlt a szülő, a hitvestárs, az egyén természetadta jogai-hoz. Ezen esett túl Európa kisebb-nagyobb megrázkódtatásokkal és ezekben a küzdelmekben tisztult meg a nyugati demokrácia.

1946. június 16.

DON BOSCO FORRADALMA

Amikor Don Bosco Turin külvárosában éppen száz éve bevonult néhány hazátlan gyermekkel egy bérbevett öreg házba, és vele kezdetét vette a nevelés forradalmi átalakulása, a földalatti tüzek közt vajúdó Itália közepén még állt a történelmi Egyházi Állam, de omladozó falai közül az örök Róma fénye nehezen tudja áttörni az Európára sűrűsödő ködöt. Európa akkor állt egy új korszak határmezsgyéjén. A francia forradalommal összeomlott mögötte a feudalizmus; a polgárság próbálta a maga képerre formálni át a társadalmat, nemzeteket, államokat, kibontakozásának nagy koráig jutott a kapitalizmus, s már vajúdott a Negyedik Rend problematikája.

A múlt század ifjúsága

A politika rengései mögött a tragikus jelenségek egész sora húzódott, köztük az ifjúság sorsa. Az akkori politikai és társadalmi tényezők semmit sem törődtek az ifjúsággal. A forradalmi újítók egyelőre viharzónákat akartak élesztgetni, hogy azokból kiköltseék az új Itáliát. Magának Turinnak tízezrekre menő gyermeke közül csak ezeröttszáz fiú járt iskolába, leányoknak egyáltalán nem volt rendszeres iskolázásuk. A tétlen és csavargó gyermekek rajai a város utcáin és környékén csatangoltak. Ezek közül sodródott Don Boscóhoz hat fiú, majd háromszázra, ötszázra nőtt a számuk. Előbb egy menhelyi szobában, majd egy temető sarkán, később egy rét fészere alatt foglalkozott velük. Amikor pedig mindenünnen továbbkergették a zajongókat, egy bérelt ház és udvara lett menedékük. Don Bosco maga mellé vette édesanyját, Margit mamát, aki éjjel a gyermekek rongyos ruháit foltozgatta, napközben a szegényes háztartást vezette.

Ebből az udvarból nőtt ki a többi közt a turini intézmény több ezernyi lakójával. Don Bosco élete végén már 60 szalézi intézet 130.000 fiút nevel különböző típusú iskolákban, műhelyekben, üzemekben, többek közt 15 nyomdájukban. Halála után 40 évvel 46 rendtartományban 616 rendház, 386 oratórium, 221 nevelőintézet, 118 ipariskola, 46 földművesiskola, 128 árvaház és patronázs [pártfogó], az ezekhez kapcsolódó műhelyekkel jelzik az új ifjúságért megindított munka beláthatatlan fejlődését.

désú állomását. Már akkor megközelítette a volt szalézi növendékek száma a félmilliót, akik a Szalézi világi Munkatársak többmilliós tömegének az élgárdáját alkotják.

Egy paraszty gyermek útja

Mindez egy nincstelen parasztfiúból lett szegény és magányos pap alkotása, akit az ínség 13 éves korában cselédnek hajtott el az idegenbe. Tizenhatéves korában kezd rendszeresen tanulni magánúton: Élénk esze, hatalmas szervezete játszva győzi le a nehézségeket. Hogy tanulásához pénzt szerezzen, beáll különböző ipari munkába. E téren szerzett tapasztalatait értékesíti a nevelési rendszerébe beállított műhelyek és üzemek sokaságában. Az első európai, aki a kisipar és nagyüzem közti átmenetet világviszonylatban és intézményesen megvalósítja.

Amikor pappá szentelik, az állam és a társadalom által teljesen elhanyagolt ifjúság nevelésére veti magát. Tervei homlokegyenest ellenkeznek az akkori formalizmusba merevedett nevelési rendszerrel. Akkora feltűnést, sőt megbotráncokozást kelt növekvő gyermektömegeivel és eddig el sem képzelt nevelési gyakorlatával, hogy zárt kocsiban a bolondok házába akarják vinni. A terv nem sikerül, ő tovább halad az útján. Életében több mint tucatnyi merénylet történik ellene, főleg a titkos társaságok részéről. Már 1853-ban meg akarják mérgezni és még 1880-ban is tizenketten esküdnek össze legyilkolására.

Mi volt az oka ennek az állandó gyűlöletnek, amikor a politikától és pártszenvédélytől távol, csupán az elhanyagolt ifjúságot akarta megnevelni? Annyira távol állott az akkori politika sűrűlódásaitól, hogy még az Egyházi Állam elfoglalása és a vele kapcsolatos tragikus problémák közt is egyedül ő tudott közvetíteni a fogoly pápa és a savoyai uralkodóház között. A pápai udvar és az olasz kormány közti tárgyalások 1874-ben az ő közvetítésével folytak, ami ellen még Bismarck kancellár is fenyegető sürgönnyel tiltakozott. 1870-ben az ő személyes javaslatára nevezett ki az olasz kormány 40 püspököt.

Új forrás a régi Európában

A vallásellenes áramlat azt hitte, hogy a pápaság politikai és közéleti hatalmának megsemmisítésével eltűnik az Egyház európai befolyása. S alighogy egyik helyen a kitűnően elkészített csapdákat felállították,

szinte észrevétlenül feltört egy másik forrás, főleg az ifjúság lelkében. A titkos társaságok ezt a területet eddig jóformán számba sem vették, ők a politikai és társadalmi fondorlatokkal foglalkoztak, amelyek a 30-40 évesek rétegeit ragadták magukkal. De ezek mögött már nőtt az új ifjúság, s ők az Egyház közeli reneszánszát szimatolták meg ebben és kezdtek irtóhadjáratot Don Bosco személye és intézményei ellen.

Don Bosco alkotásai pedig valami érthetetlen törvényszerűséggel rohamosan nőttek bele Európa teljesen ellentétes szellemi és lelki struktúrájába. Sőt, még Don Bosco életében Észak- és Dél-Amerika, Ázsia, Afrika és Ausztrália versengve hívják a Szent munkatársait az új intézmények megalapítására. Amerikában olyan rohamos elterjedést nyert, hogy szinte azt hinné az ember, mintha a vénhedt Európa helyett az új világrészeknek szánta volna őt az isteni Gondviselés.

Ezt a rendkívüli jelenséget egy-egy szalézi intézmény belső élete magyarázza meg, mint pl. a több ezres létszámú turini anyaintézet. Az ifjúság ezrei rajzanak ki és be a városrészt kitevő hatalmas épülettömbökbe és udvarokba. A klasszikus, de főleg a reáliskola és szakiskolák mellett késő estig tartanak az esti tanfolyamok a fiatal munkásréteg számára. Don Bosco ezzel a típussal megelőzte magát Amerikát.

A mérhetetlen látóhatár

Vannak egyéniségek, akiknek munkabírását és sokoldalúságát lehetetlen emberi eszközökkel fölmérni. Ilyen rendkívüli egyéniség az „autodidakta” Don Bosco. Intézményeinek száza az ő személyes alkotása. Az ifjúság tízezreit személyes ráhatással neveli a legkisebb részletmunkáig. Emellett egész Felső-Olaszország papnevelését átveszi, hiszen magának a turini egyháztartománynak 800 papnövendékét ő neveli. Pár éven belül öt új szemináriumot alapít. Haláláig 2500 pap kerül ki kezei közül.

Öt világrésszel levelez és közben éjfélig gyóntatja a hozzá forduló fiatalokat. Személyes tárgyalásainak szála befonják fél Európát. Templomok építésébe kezd a turini Segítő Szűz Anya hatalmas templomától kezdve a római Jézus Szíve templomig, amely utóbbira maga a pápa kérte föl. A turini templom építése kezdetén alig tudta kifizetni a kérény pár lírányi bélyegét. Több pénz átment a kezén, mint egy kis állam évi költségvetése, és halálos ágyán parancsot ad, kutassák át kopott re-

verendája zsebeit, nehogy egyetlen fillér bennük maradjon. A piemonti kormány egyházgyűlölő minisztereivel, köztük Cavourral folytat tárgyalásokat és egyszerű egyénisége legyőzi ezeket a konok és bonyolult lelkű diplomatákat.

Alapítások, építések, tárgyalások, utazások, lelkipásztorkodás mellett több mint száz könyvet írt, mintha csak ez volna egyedüli élethivatása. Iskoláinak ő ír tankönyveket, a népnek elbeszélésektől kezdve lelki könyveket. Megírja Olaszország történetét éppúgy, mint a pápaságét. Ír könyvet a tizedes-rendszerről, majd a „Jól nevelt ifjú” könyvét. Nem egy könyve többmilliós példányszámot ért el.

Intézményei érdekében tett európai útjain százezrek fogadják a himlőhelyes, félvak papot. Párizsban arra ébrednek egy napon a világlapok, hogy minden politikai és társadalmi szenzációt háttérbe szorít Don Bosco megjelenése. Egy spanyolországi intézet felavatásánál Barcelonából félóránként viszik a megerősített különvonatok a közönséget, amelyik látni akarja őt.

Utolsó útja Rómába vezet az általa felépített Jézus Szíve templom fölszentelésére. 1888 januárjában érzi közeledő halálát. Az aggastyán már csak halálos ágyán tudja fogadni a látogatókat, akiket még akkor sem utasított el magától. Így a többi közt Viktória angol királynő követét, a norfolki herceget, aki térden állva hallgatta a Szentet.

Halála előtti percekben a Segítő Szűzanya nevét ismételte, akinek nevében éppen 60 évvel azelőtt indult el a 13 éves gyermek egy ínséges parasztházból Európa és a világ történelmének magaslataira.

1946. június 30.

EGY PARASZTSZENT ÉS A SVÁJCI ALKOTMÁNY

Svájc joggal megcsodált alkotmányának és demokratikus életformájának is megvoltak a sorsdöntő állomásai. Ezek egyikénél elhatározó tényezőként állott az őskantonok egyik tipikus parasztvezére, akit ma az Egyház Flüei Szent Miklós néven emelt az oltárra a mostani világháború kellős közepén.

A XV. század második felében, az újkor földerengő hajnalán dőlt el, hogy Svájc megőrzi-e létét és szövetségi alkotmányát a kialakuló európai nagyhatalmak fojtó gyűrűjében. A német-római császár főhatósága még a konföderált kantonok fölött lebegett. Az osztrák fejedelmek régi jogaikra és birtokaikra hivatkozva ismételten háborút indítottak. Merész Károly, a burgundi fejedelem egy Rajna menti nagyhatalom ígéretében tört Svájcra, hogy azt birodalmába olvassza. Az élet-halál harc mindkét részről rettenetes kegyetlenséggel folyt. A svájciak a burgundi fejedelem ötszáz harcosát akasztották fel egy erdő fáira üzenetként. Merész Károly egyetlen svájci fogolynak sem kegyelmezett. Vereségek és győzelmek váltogatták egymást. Tragikussá tette a helyzetet, hogy a be-beálló rövid béke idején a paraszt-kantonok és város-kantonok közt tört ki ismételten a polgárháború. Ezeket az évtizedes háborúkat végigharcolta a mostani Svájc védőszentje, az akkori Leuenbrugger Miklós.

A feudalizmus ellen

A vierwaldstätti tó mellett élte a svájci szabad paraszt életét. Gazdálkodott, megházasodott, tíz gyermeket nevelt föl. Amikor hazája hívta, indult a csataterekre. Harcolt az osztrákok, a franciák, a burgund fejedelem ellen Lombardiától a Rajnán túli országokig. Az őskantonok parasztsága élén ostromolta a pártütő svájci városokat, amelyek hol osztrák, hol francia zsoldban fenyegették Svájc szabadságát. De amikor Greifenstein bevétele után a rögtönzött hadbírótság a kiterelt várőrséget kivégeztetni kezdte, határozott közbelépése megakadályozta a további tömeges felkoncolását megtévedt honfitársainak.

Végigszállott hazája havasain a kemény katona és a paraszt-patrióta híre. Kantonjának tanácsosa és vezető egyénisége. Az ősi szövetséges alkotmány és jogszokás védője, a beszivárgó német és francia feudalizmus kérlelhetetlen ellensége. Tiltakozik a mondvacsinált belső viszályok ellen éppúgy, mint a háborúk közti jogtalan területfoglalások miatt. Tiltakozik, hogy egyes városok üzletszerűen adják idegen hatalmaknak a jogot svájci zsoldosok toborzására, akik idegen célokért ontják véruket egészen Afrika partjáig. Rámutat a mindjobban szélesedő résekre, amelyek a nyolc kanton ősi alkotmányán mindjobban megmutatkoznak.

Mint csapatvezér, állandóan fékezi a katonák erőszakosságait és kicsapongásait, amelyek az állandó háborúkat természetsszerűen követni szokták. Nemegetszer a „hadijog” ellenére megkegyelmez az ellenfélnek.

Engesztelés és néma tiltakozás

Ötvenéves. Részt vesz az osztrákok elleni thurgauai hadjáratban. Hazatér egy megfejthetetlen elhatározással. Remetének indul a havasok közé egy kietlen szurdokba. Mögötte több évtizedes változata a háborúknak és a boldog családi életnek. Tíz gyermeke nagyrészt felnőtt korban. Egy este elbúcsúzik tőlük és semmit magával nem víve elindul az éjszakába, az évtizedes magányosságba, a hegyek közé.

Húsz év múlva, halála előtti napokban, az őt meglátogató családjának tárja fel rendkívüli elhatározásának okát. Hazájáért, annak jövő sorsáért akart engesztelni vezeklő élettel. Látta, hogy a győzelmek, szövetségek, tanácskozások, sőt maga az ősi alkotmány sem biztosíthatja hazája sorsát. Természetfölötti erő kell hozzá, amelyik mindjobban tünedezni kezdett a népéből. Isten gondolatait akarta elébük tárni a magány és vezeklés néma tiltakozásával.

Nem értették meg. Bolondnak tartották. Aztán csodálni kezdték vezeklő életét. Meg kellett tudniuk, hogy hosszú éveken át semmit sem evett, csupán a szentáldozás tartotta benne az életet. Híre áthatolt a svájci havasokon. A bomladozó középkori Európa tömegei megrendülve néztek a ranfti remete felé. Nemcsak a kantonok küldöttei és az egyszerű havasi nép kereste föl útbaigazításért, hanem egyházfejedelmek, külföldi diplomaták jöttek tanácsért a hegyek titokzatos és magános remetéjéhez. A svájci nép kápolnáit emelt kunyhója elé, amely kunyhóban egy deszka volt az ágya és egy kő a vánkosa. Mintha a középkori vallá-

sos Európa lelke körülötte lobbant volna föl még egyszer, mielőtt a reneszánsz bővületébe hullana.

Egy nép sorsa a remetekunyhóban

Merész Károly hadiszerecsénye és diplomáciája a nagy rajnai birodalom érdekében európai koalíciót kovácsol össze Milánótól Londonig. Mindenekelőtt a gyűlölt svájciakat készült leigázni. Habsburg Zsigmond osztrák fejedelem felhasználta Svájc veszedelmes helyzetét, hogy a koalícióba lépés fenyegetésével területet szerezzen Svájctól. Követséget küldött, éspedig a remetéhez, akinek döntő szerepét jól ismerte. Fényes kísérettel akarta meglepni a paraszt-remetét. Ő a kápolnába vitte a fölünyeskedő követet, aztán leülteti tárgyalni. A követ megrendülve távozott. Habsburg Zsigmond fölhagyott a burgund szövetséggel és örök barátságot fogadott Svájcnak. Az országban harangszó és a lovasok örömtüzei hirdették az ősi ellenségeskedés megszűntét.

Merész Károly a szorongatott svájciak békekísérleteit visszautasítva hatalmas sereggel rájuk rontott. A svájciak egymásután vereséget szenvednek, de aztán erejük utolsó megfeszítésével háromszor megverik Európa legkitűnőbb seregét. A burgund fejedelem elesik a Nancy melletti ütközetben és a svájci lándzsák árnyékában új alakot kezd ölteni Európában; megszületik az egységes új francia birodalom.

A kis győztes parasztállam nem minden veszély nélkül áll a huzatos Európában. Tragikussá teszi helyzetét a győzelmek után kilobbanó polgárháborúk sorozata.

Vége 1481-ben utolsó kísérletként összegyűlnek a kantonok követői a remetétől lakott havas alatti Stansban, hogy valami megegyezést elérjenek. A viharos tanácskozások csak újabb szenvedélyeket ébresztenek. Egy decemberi estén szétválnak, hogy másnap hazaindulva megvigyék az elkerülhetetlen polgárháború hírét. Azon a hózivataros éjszakán egy pap, kantoni küldött, felkapaszkodik a hegyi ösvényeken Miklós remete kunyhójához. Sürgetően kéri, jöjjön és próbálja még egyszer összehozni a kantonok képviselőit. A régi katona, a már másfél évtizede magányos remete természetfölötti erejével lecsillapítja az újra föllobbanó szenvedélyeket és rájuk kényszeríti a szerződést, amelyet Svájc és Európa történelmében a messze évszázadokra kiható stansi egyezménynek hívnak.

A remete még évekig egyengeti népe sorsát havasi magányából. Halála előtt elbúcsúzik családjától, üzenetet küld nemzetének. Utolsó útja felvisz a havasok ormára, hogy még egyszer lássa hazája völgyeit, falvait, amelyekért egy élet áldozatát hozta.

A világtörténelem legtragikusabb évében, 1944-ben emelte az Egyház oltáira a népek békéjének előharcosát. A rettenetes viharban alig lehetett hallani a békét őrző svájci havasokon át a szentté avatás perceiben megszólaló harangokat.

1946. július 28.

A SZABADSÁG VÉDELMEBEN

Esztergomban 1162 decemberének egy reggelén kinyílt a börtön ajtaja. Bánffy Lukácsot, az esztergomi érseket engedte ki a fogságból a pápa közbelépésére II. László. Az érsek a börtönből egyenesen a királyi palotába ment és a kápolnában újra kihirdette a király fölött mondott kiközösítést. Még aznap ismét fogságba került, de ez már rövid ideig tartott, mert II. László néhány hétre rá meghalt, ahogy ezt az érsek az oltártól a király füle hallatára megjövendölte.

Ki kellett közösíteni II. Lászlót, mert a görög császár zsoldosaként bitorolta a trónt, és mert az alkotmányt éppúgy, mint az Egyház szabadságát, semmibe vette.

Mánuel görög császárnak még ezután is sikerült a törvényes király ellenében újabb kegyencét, IV. Istvánt rákényszeríteni az országra. Lukács érsek őt is kiközösítette. Ezzel betelt a mérték. A nemzet az érsek köré gyülekezett, a bitorlót elűzte és visszahozta királyát.

Hogy az érsek járt el helyesen, azt a későbbi történelmi események is bőven igazolták. Pedig volt idő, amikor jóformán magára maradván kellett a küzdelmet fölvennie. Az urak tekintélyes hányada hol a görög, hol a német befolyás után kapkodott, mások pedig közömbösen vagy megfélemlítve várták a küzdelem eldöntését.

A görög és német imperializmus ellen

Honnan szerezte ezt a rendkívüli erőt, amellyel az ország sorsára húszévi érseksége alatt döntő befolyást gyakorolt? Természetfölötti erő sugárzott ki ebből a tipikusan magyar egyéniségből, akinek emlékét és irányító hatását a későbbi nemzedékek is megéreztek. Halála után a nemzet kétszer is felküldötte kérelmét Rómába Lukács érsek szentté avatása érdekében.

Ifjúságáról keveset tudunk. A szentté avatást megelőző kánoni vizsgálatok jegyzőkönyvei tudnának bővebb felvilágosítást adni, ha előkerülnének. Az Amadé és Guth-Keled ősi családtörzsekből származott. Párizsban, Európa legnagyobb egyetemén végezte tanulmányait. Közéletéről a róla egy angol kortársa, Gualteri Mapes jegyzett fel. Ez az eredeti és csipős nyelvű angol naplóíró az akkori Párizs életét alaposan megkri-

tízalja. Mint fényfoltként ható ritka jelenséget említi föl a magyar Bánffy Lukács szent életét. Följegyzi, hogy az előkelő magyar ifjú naponta szegényeket lát vendégül asztalánál: „Olyan alázattal osztotta meg velük asztalát, hogy a koldusok inkább lakomához meghívott vendégeknek tűntek fel, mint alamizsnát kérőknek”.

Történelmi szerepe 1156-ban kezdődik, amikor rövid tartamú egri püspöksége után az esztergomi érseki széket elfoglalta. Érsekségének két évtizedében öt királyt és ellenkirályt látott a trónon. A XII. századbeli Magyarország akkor élte legziláltabb éveit, amelyeknek szövevényében a legtekintélyesebb és különben jóakaratójú egyének is eltévedtek.

Magyar sors Európaiban

Országunk nagy európai áramlatok ütközőpontjába került. Nyugaton Barbarossa Frigyes német császár, keleten Mánuel görög császár szötte viláгурalmi terveit. Ezeknek akadálya volt a még fiatal, de élet-erős Szent István-i államiság. Ezt igyekezett a görög imperializmus trónkövetelőkkel és európai koalícióval megtörni. Volt év, amikor Mánuel a német, osztrák, cseh, halicsi, velencei és kun szövetség hálóját fonta az ország köré. A görög császárok európai politikájának amúgy is ugródeszkája volt a magyar trónkövetelők hosszú sorának felhasználása. Álmos, Boris, Kálmán, István, László, Béla mind megjárta a bizánci udvart, míg végre a bizánci udvar neveltje, III. Béla éppen Lukács érsek befolyására elzárta a konstantinápolyi ajtót.

Ám az önállóság e határozott lépéséig évtizedek háborúin, politikai fordulatain, belső összeesküvésein és az európai diplomácia csapdáin kellett átjutni. Nemegyszer reménytelennek, sőt eltévesztettnek látszott a magára maradt Lukács érsek makacs állásfoglalása. Mánuel ügyesen kendőzte és vonta az európai szövetségbe valláspolitikáját, amellyel a Barbarossa által szorongatott Rómát is igyekezett lépre csalni. Ha akkor a görög befolyás győz, a bizánci valláspolitikai kiszámíthatatlan tényezőként hatol a Duna-medencén át az eresztékeiben meglazult Európába. A magyarság pedig, amelyik felé a kunokkal és tatárokkal a népvándorlás hullámai közeledtek, a bizánci politikának behódolva, kiesik elhatározó európai hivatásából.

Barbarossa Frigyes szintén valláspolitikai bonyodalmakon keresztül igyekezett viláгурalmi terveit megvalósítani. Az eddigiéknél na-

gyobb országokban felújította a Hohenstaufenek pápaellenes harcait. A nagynémet gondolatban egyesítette a széthúzó hűbéreseit. Érdekeit képviselte az általa kreált három úgynevezett „ellenpápa”. Európai koalíciót is kovácsolt, amelynek egyik láncszemeként a magyar király is szerepelt. Magyar csapatok harcoltak Milánó alatt a Róma felé vonuló német seregben.

Ekkor lépett fel a nagynémet és pápaellenes tervekkel szemben az újonnan kinevezett esztergomi érsek teljes határozottságával és európai éleslátásával. II. Gézát elvonta a szövetségtől, sőt rajta keresztül az európai udvarokban a törvényes pápa érdekeit sikeresen képviselte. Az európai koalíció szétbomolva, jóformán német opcióvá [választássá] zsugorodott. A diplomáciai eredményél nagyobb volt az erkölcsi hatás, amelyik az európai kereszténység szunnyadó öntudatát felébresztette és magát Barbarossát is balsikerei után a keresztes hadjárat útjára terelte.

Az érseknek idehaza is sok tennivalója akadt az egymást fölváltó és idegenből jött királyaink önkényeskedései ellen és a belpolitikai útvesztői közt. Magát III. Bélát sem koronázta meg, mert évekkal azelőtt a görögökkel harcolt az ország ellen. De szívós türelemmel kivárva a Bizáncból jött új király beilleszkedését a magyar viszonyokba, teljes összhangban munkálkodott a királlyal, egy békés félszázadot nyitva a magyarságnak.

Halála után a nemzet szentként emlegette és tisztelte. Szentté avatási kísérleteit elsodorták a mongol áradat rettenetes viharai. A mostani viharok újra elénk állítják és időszerűvé teszik a két évszázad előtti nagy magyar érsek emlékét.

1946. augusztus 11.

EGY SAJTÓ-SZERZETREND CENTENÁRIUMA

A rotációs gépek zúgásában, a papírbálákat szállító teherautók dübörgésében ünnepli százéves jubileumát a francia sajtószerzet, az Assumptionisták rendje. Mert a munka egy pillanatra sem állhat meg a Bonne Presse párizsi sajtópalotájában. A La Croix napi 300.000 példányát kell a pályaudvarokra szállítani és ötven más napi-, heti-, képes- és szaklapot ontanak a gépek. Ugyanígy ünnepelnek az ország 63 departement-jában a központi lap fiókhajtásai, negyven vidéki La Croix.

A rotációs gépek szerzetének eredete visszanyúlik a kialakuló francia demokratizmus küzdelmes vajúdásáig, amelyből a francia katolicizmus is kikövetelte a maga részét.

*

Az 1830-as forradalom megdöntötte a Bourbonok uralmát, Lajos Fülöp, a polgár-király esernyőjével a karján jelezni akarta a polgári demokráciát, de ez az esernyő inkább a bekövetkező viharok előjele volt. A király ellen hat merényletet követtek el, mert a volteriánus uralkodót sem tartották elég radikálisnak.

A katolikusság egyik vezére, Montalembert így fejezte ki álláspontját a változással szemben: „Mivel Franciaország azt akarja, hogy demokratikusan kormányozzák, és mivel a demokrácia nem áll ellentétben az isteni törvénnyel, meghajolok előtte. Nem fogom magamat ellenségnek hirdetni, de meg fogom neki mondani az igazságot”. Quinet ezzel szemben így fogalmazta meg demagógiájuk célját: „Nemcsak arról van szó, hogy megcáfoljuk a pápistaságot, hanem becselenné is kell tenni, de nemcsak becselenné tenni, hanem a sárba is kell tiporni”. A kormány felemás tervei közt Broglie miniszter kesernyésen jegyzi meg: „Nem kell a vallási vitákba beleavatkozni, mert hamarosan az ember ellen van minden vallásos lélek és mellette van minden csirkefogó”.

Körülbelül ez a három árnyalat jellemezte a közéletet a harmincas és negyvennyolcas forradalmak közt, amelyek egyike hozta, másika elkergette Lajos Fülöpöt. A politikai és társadalmi zivatarok közt a katolikusság a meddő viták helyett a nemzet lelkierejét és kulturális értékállományát igyekezett növelni. Montalembert, Veuillot, Lacordaire, Ozanam és Guéranger állottak az élvonalba Lamennais bukása után.

Egy új kultúrpolitikát kezdtek és megszervezték a katolikus társadalmat.

Egy szürke alkotó a háttérben

A támadások pergőtüzében álló és élen harcolók mögött egy szerény egyéniségű pap kezdte a francia kultúra új hadállásait kiépíteni. D'Alson, a régi rezsim jobboldali képviselője, nimesi pap, egymásután alapítja az iskolákat, társulatokat, szerzeteket az új kor igényei szerint. A polgári demokrácia hajnalán lépett az oltárhoz. Végigélte annak küzdelmeit, a negyvennyolcas forradalmat, III. Napóleon diktatúráját, a hetvenes évek tragédiáját és a köztársaság első évtizedét. Az állandó lázas kavargásban hűségesen követi nyomról nyomra a nemzet és a katolicizmus igazi szükségleteit. A kultúra demokratizálásáról propagandázó radikális kormányok még az általános tankötelezettséget sem merik vagy akarják behozni, ugyanakkor ő megveti az első szabad Katolikus Kollégium alapját, leányiskolákat alapít és a nevelés szabadságának védelmére megindítja a Keresztény Oktatás c. lapot.

A nemzeti hagyományok és a katolikus öntudat felélesztésére intézményesen megszervezi a nemzeti zarándoklatokat. Ezeknek biztosítására megalakul 80 egyházmegyében az Üdvösségről nevezett Miasszonyunk Társulata. A nemzeti zarándoklat eszméjét külön lap, a nagy népszerűséget elért Le Pélerin hirdeti. Van külön óceánjáró zarándokhajóuk, amelyik a Szentföldre viszi a francia zarándokokat.

A papi és szerzetesi hivatások felkarolására és a szegények közti anyagi biztosításra megalakítja a Hivatásokról nevezett Miasszonyunk Társulatát, amelyik csakhamar 15 intézet létesítését teszi lehetővé és pár évtizeden belül ezer papot ad az országnak. A politikai zavarok közt feléledő és a titkos társaságok által bujtogatott eretnokségek ellen Dél-Franciaországban megalapítja a Szalézi Szent Ferenc Társaságot. A külföldi, főleg a Közél-Kelet missziói támogatására tanítványai által életre hozza az Assumptionista Obláták Társulatát.

A legkorszerűbb szerzet

Életének fő alkotása az Assumptionista szerzet. Éppen száz éve, egy új forradalom előviharában készülnek első társai a sajátosan új hivatásukra. Négy feladatkör lebeg előttük: a katolikus nevelés, a nemzeti za-

rándoklatok, a külföldi missziók és a modern sajtó. Korszerűségük elősegíti rohamos elterjedésüket. A nemzeti zarándoklatok elemi erővel mozgatják meg a nagy tömegeket, amit ébren tart első lapjuk, az említett Le Pélerin. Egymásután nyitják meg a „szabad” iskolákat és kollégiumokat.

Otthoni feladataik mellett vállalják Közel-Kelet (Kis-Ázsia, Bulgária stb.) missziós munkájának jelentős részét. Magában Konstantinápolyban görög katolikus szemináriumot alapítanak a bennszülött pap-ság nevelésére. Hivatásuk sokféleségét jelzi az általuk fölszerelt két kórházhajó, amelyekkel a francia halászfloottát szokták kísérenni fel az Északi-tengerre.

Amikor a szerzetet a vallásüldöző kormány 1900-ban eltörölte, a kiüldözöttek letelepedtek Angliában, Belgiumban, Észak- és Dél-Amerikában, sőt Olaszországban is. Az első világháború után visszatérve, egy évtized alatt 93 rendházban ezer rendtaggal folytatták a megzavart munkájukat.

A Bonne Presse

Sokágú tevékenységüknek legeredetibb és fölmérhetetlen hatású terepe a sajtómunka, amelynek ütemét a párizsi sajtópalota diktálja. D’Alson nagy tervét tanítványa, Bailly valósítja meg, az első hivatásos újságíró-szerzetes. (Apja, E. J. Bailly, szintén újságíró volt és több lap megalapítója.) P. Bailly 1883-ban megindítja a La Croix-t, a francia kisember eredeti, filléres napilapját. Ez a lap valóságos fogalom lett a katolikus világsajtó történetében.

Amikor a század elején a szerzetet kiüldözték, az újságvállalatot a szentté avatás előtt álló Feron-Vrau gyáros fia mentette át, egy lapszindikátust összehozva.

A La Croix több mint hat évtizede formálja a katolikus tudatot és harcol az új köztársaságban a vallás- és vélemény szabadságért a maga eredeti nyelvén. Nem áll egyedül, mert szinte évről évre új sarjakat hajtott. Így a többi közt 40 vidéki La Croix csoportosul köréje (10 napi- és 30 hetilap) 63 departementban. A párizsi központban ezenfelül ötven más lapot is kiadnak. A párizsi La Croix a mostani világháború előtt kb. 300.000 napi példányszámban jelent meg, pedig a francia katolikus sajtó újabban erősen differenciálódott. A La Croix du Dimanche (Vasárna-

pi La Croix) képes hetilap félmillió, az ifjúsági lapja több mint egymillió, a családi lapja hárommillió 280 ezer példányban jelentek meg közvetlenül a mostani háború előtt. Vannak még ezenfelül aszketikus, népi hitbuzgalmi, munkás-, sportlapjaik és tudományos szaklapok, mint pl. a Cosmos.

A Bonne Presse könyvkiadó vállalata is méltán képviseli a népszerű irodalmat. Többek közt ott adják ki évtizedek óta a most már 83 éves, de még mindig friss tollú Pierre L'Ermitte milliós példányszámú könyveit.

A mostani világháborúban a hitleri erőszak lefoglalta a sajtóközpontot és szétkergette a munkatársakat. A náciizmus még vonaglott, amikor a La Croix a felszabadított Franciaországban az elsők között jelent meg a lap homlokán a hatvanhárom éven át hangoztatott jelszóval: Jöjjön el a Te országod!

Ebben a centenáris évben régi ütemében zúg a munka, beleolvadva a jubiláló szerzet hálaadó himnuszába, mint a francia katolikus élet modern zsolozsmája. A francia katolikus megújódást nemcsak a Peguy-k, Maritain-ek, Mauriac-ok indították el, hanem még előbb és még szélesebb mederben ez a mérhetetlen áldozatokból összeforrt sajtóélet, amelynek legnagyobb tűzhelye a Maison de la Bonne Presse, a Jó Sajtó Háza.

1946. augusztus 18.

AZ ARSI PLÉBÁNOS REJTÉLYE

A lyoni állomás előtt naponta áll egy terjedelmes omnibusz. Várja a párizsi és Marseille-i vonatok utasait. Viszi őket Arsba, egy messze fekvő falucskába. A falu csöppet sem alkalmas idegenforgalomra; kopár vidéken unalmas fészek. Ám az élelmes részvénytársaság megtalálta üzleti számítását az új járáttal. Az omnibusz utasai egy falusi paphoz mennek. Látni akarják, beszélni vele, és talán meggyónni nála. Jönnek köztük kíváncsiak, hitetlenek, kételkedők is. Vitatkoznak, húzódoznak, kételkedve figyelnek, és végezetül letérdelnek a szikár, csontos arcú pap gyóntatószékébe. Nyolcszáz, ezer kilométernyi utat tesznek oda-vissza. Sokan még többet, mert külföldről hozza idáig őket az ismeretlen pap híre.

Jönnek újságírók, hogy a helyszínen megírják riportjukat a furcsa jelenségről. Szégyene az európai „modern” civilizációnak ez a látvány: egyetemi tanárok, arisztokraták, ismert írók, gyárosok szorongnak a polgárok és parasztok ezrei közt sort állva a templomban a gyóntatószék előtt.

A múlt század harmincas éveiben [1830 körül] történik mindez. La-jos Fülöp Franciaországában, amikor az ész és az új demokrácia nevében a vallás csődjéről szokás írni. A sajtó elszörnyedt felháborodása és gúnyözöne mit sem használ. Évről évre többen tódulnak Arsba. Az omnibusz és a hajójárat nem képes lebonyolítani a forgalmat. A vasúttársaság kénytelen egy szárnyvonalat építeni.

A gyóntatószék körül

Az arsi pap nem tud jóformán semmit a személye körüli támadásokról. Nem ér rá sajtóval, politikával, közéleti vajúdasokkal foglalkozni. Ő napi 16-18 órát ül a gyóntatószékben, mert a tömeg állandóan ostromolja. Amikor éjfél után két órakor a sötétben a templom felé botorkál, már százan várják a sekrestyeajtó előtt és százak virrasztanak a templomban. Messziről jöttek, napokig utaztak, napokon át várakoztak, míg sorra kerültek.

Így megy ez napról napra, éjszakáról éjszakára a tömeges zarándoklatok kezdetétől, 1825-től harmincnégy éven keresztül, haláláig. A bü-

nősök döbbenetes légiói, harmadfél millió ember vonult el gyóntatószéke előtt.

Franciaország és Európa élvezi verőfényes napjait. Aztán pártharcok, összeesküvések, társadalmi vajadások forralják. Lajos Fülöpöt elűzik, ujjonganak az új demokratikus köztársaságnak, hogy nemsokára ujjongva köszöntsék III. Napóleon baljóslatú diktatúráját. Háborúk lobbanak fel, békeszerződéseken kotlanak, gyarmatokat szereznek és az új kapitalizmus gyártelepekkel veszi körül magát.

Az arsi pap gyóntat, bevilágít a lelkek szörnyű mélységeibe. „Ha az emberek úgy ismernék önmagukat, ahogy Isten ismeri őket, meghalának a borzalomtól” – szokta volt mondani. Együtt sír a gyóntatószékben a vívódó bűnössel. Hajnalban megtartja egyszerű katekézisést, később a tolongó tömegben át a szó szoros értelmében odaférkőzik az oltárhoz, hogy elmondja szentmiséjét. Aztán visszatér a gyóntatószékbe, hogy késő éjszakáig vigasztaljon, feddjen és oldozza rettentő béklyóitól a titokzatos, szorongó lényt, a lelket.

Ez a vezeklésben, virrasztásban, munkában elnyűtt aggastyán egy napon fölkel a gyóntatószékből: „Nem bírom tovább!” Elvánszorog szobájába és négy napi agónia után elköltözik erről a furcsa világról. Vértanúsággal egyenlő élete és a csodák sokasága az Egyház oltárait emelte Ars plébánosát, akit ma Vianney Szent János néven tisztelünk.

Válasz a mélységekből

Három nagy szent tűnt fel a múlt században [XIX. sz.], akiknek élete hasonló sajátosságokat mutat: Hofbauer Szent Kelemen, Bosco Szent János és az arsi plébános. Mindhárman a kisparasztság mélyrétegeiből emelkedtek az apostoli élet és szentség csodálatos magaslataira. Mindhárom elképzelhetetlen szegénység és küszködés közt későn – körülbelül húszéves korban – jut tanuláshoz és harminc évük felé az oltárhoz. Mindhárom rusztikusan egyszerű megnyilatkozásaiban, de munkásságuk milliókat rázott fel koruk tespedtségéből. Isten válasza volt ez a három egyszerű ember Európa igényes, fölényes és civilizációjára kényes életformájára.

1786-ban született, amikor a Bourbonok feudális országában felgyülemelő nyugtalanság sűrűsödni kezdett. A forradalom tombolt, amikor egy üldözött pap éjszakai szentmiséjén szénásszekerekkel eltorla-

szolt házban első szentáldozáshoz járult. Nyolc éves korától pástorkodik, majd kapál, szánt, vet. Tizenkilenc éves korában jut könyvhöz és tanuláshoz. Pap szeretne lenni. Plébánosa tanítgatja a jóakarátú, de nehéz fejű fiút. Gyöngye tehetsége miatt nem akarják szemináriumba fölvenni. Fölkerekedik és egy darab kenyérrel elzarándokol egy Mária-kegyhelyhez az égi segítségért. Fölveszik a teológiára, de fölszentelése előtt ugyanaz az akadály: gyöngye tehetsége. Akit az Egyház később oltárra emelt, annak jó ideig kellett várnia, míg hosszú töprengés után, plébánosa rimánkodására oltárhoz engedik. De gyóntatási engedélyt egyelőre nem adnak neki, akihez nemsokára a bűnösök milliói jönnek és püspökök járulnak hozzá lelki tanácsért.

A plébánosa mellett töltött próbaidő után egy egyházmegye legkisebb és eldugott falujába rendelik lelkésznek. Arban hetven szalmatezős ház van csupán, de négy kocsmá. Ezek az elmaradt falusiak büszkének a „felvilágosultságukra”, mert vasárnap kerülnek a templomot és megtöltik a kocsmákat.

Az új pap órákat tölt egyedül az elhagyott és rozoga kápolnában. Megfőz magának egy hétre való burgonyát, abból szed ki néhányat naponta a hideg tűzhelyről. Látogatja húzódozó, vaskos természetű híveit. Évekig tart a magára hagyatott pap viaskodása az éggel ezekért a macacs, idétlen lelkekért. Minden reggel katekézist tart szentmiséje előtt néhány tétova embernek, aki odaszállingózott. Ez is nehezen megy. Több óráig rágja a tollat, amíg éjszaka elkészül vele. A templom lassan telítődik. Már hétköznap is térdelnek mögötte. Három kocsmá megszűnik. A negyediket később maga zárja be, megvásárolva gazdájától.

A Voltaire-arcú szent

Közben érthetetlen dolog történik. Szállingóznak a vidékről, gyűlnek messze tájakra, jönnek Párizsból, Belgiumból, Svájcban. Tódulnak, rajzanak kevert tömegben harmincnégy éven át ezrek, tízezrek, százazrek. Az ember tömeges zarándoklatok mögé legendás múltú és varázsú helyet képzel, ahol maga a természet is ünnepel forrásaival, erdeivel, hegyei és völgyei meghitt szépségeivel. Ám a csillogó és változatos Franciaország közepén, fönséges katedrálisok gyűrűjében a Kegyelem egy kopár vidék tipikusan falusi templomában állította fel a trónját. A titokzatos oldó hatalom pedig egy agyonfoltozott reverendá-

jú, ormótlan bakancsú papból árad, akit kortársai később kénytelenek Franciaország „élő csodájának” elismerni.

Penitenciának [bűnbánatnak] való hely a polgári luxus rafinált Európájában. A Bűn ügy viaskodik itt a poros fészekben és úgy hámlik ki a lélekből, mint valamikor a gerazai pusztaságon. Többnapos kellemetlen utazás, többnapos kényelmetlen és töprengő várakozás önmagunkkal viaskodó ezrek közt.

Az arsi pap pedig harmincnégy éven át roskadozik a megtisztulás vágyának állandó rohamai alatt. Alig alszik valamit. Állandó fejfájás, három betegség lappang benne, hol egyik, hol másik törve ki belőlük. Lázasan ül a gyóntatószékben, nemegyszer várva a halált. „A bűnösök megölik a bűnöst” – sóhajtja alázatosan és holtfáradtan. A bűnösök valóban egy újfajta vértanúságot találtak ki számára, hogy minden csöpp erejét kiszívva megmeneküljenek a lelkiismeret-furdalástól. Többezer kilométernyi távolságból megszimatolták a Szentet a vásártérre, lebujjá vált Európában és többé nem hagyták pihenni. „Ha csak egy órát jól aludhatnék, még robogni is tudnék” – mondta szelíd mosollyal, de mosolya mögött egy élő vértanúság évtizedei parázslanak.

Ez a rusztikusan egyszerű pap nem volt rajongó, nem kerengtek víziók körülötte. Ami rendkívülit följegyeztek róla, az is a gonosz lélekkel való döbbenetes viaskodása álmatlan éjszakákon a lelkekért. Egy adományt kapott: a lélek mélységeibe való betekintést. Nem ért rá sokat beszélni a gyónóval, de egy-két mondata hihetetlen feszültségű áramként hullott a bűnös lelkébe.

„Mondja, barátom, mi rosszat tett Önnek az Úr Jézus, hogy így bánik vele?” – kérdi hirtelen egy makacsul vitatkozó bűnöstől és az megrettenve hull térdre.

Amikor a ravatalon fekszik, meglepődve veszik észre fejalkatának és arcvonásainak kísérteties hasonlóságát Voltaire arcvonásaival. De a szenteket jellemző, arcán maradt mosoly jelzi a különbséget: a cinikus Franciaország és a Kegyelem Franciaországának különbségét.

1946. szeptember 1.

A KÖNNYEZŐ BOLDOGASSZONY ÉS A MAGYAR SORS

Ahogy ezt a nyüzsgő, énekelő és imádkozó emberrengeteget nézem itt a máriapócsi kegytemplom előtti hatalmas téren, belém hasít megdöbbenő erővel a gondolat: Itt, ezen az elhagyott, szegényes tájon könnyezett valamikor Mária. Jelenések nevei vibrálnak előttem: Lourdes, La Salette, Fatima, Beauring... Másutt, messze idegenben az Istenanya ragyogó fönséggel, parancsoló méltósággal jelent meg és üzent vigasztalón vagy feddően. Itt nem fényözönből szólott, hanem egy egyszerű képen szótlanul hullottak a könnyei. Semmi sem példázza hívebben sorsunkat. Értünk, a mi sorsunkért nemcsak könyörögni kell, de sírni is kell érte. Ezt érezte meg két és fél évszázad állandó processziója [zarándoklata], amelyik szünet nélkül idehőmpölyög, és amely áradásnak kellős közepén nézem, hogyan csapkodják hullámai esengve a templomfalakat. Ha valahová illő most ennek a népnek zarándokolni, akkor a könnyező Máriát kell fölkeresnie.

Visszaszállok emlékezetemben a kétszázötven évvel ezelőtti időkhöz. Már szívták és rejtegették a beregi erdők, máramarosi havasok, tiszai nádasok a felpörkölt falvakból a porció, hadiadó, fosztogató zsoldosok elől menekülő jobbágyokat, elkeserült szegénylegényeket, amikor a Nyírségről jajszó kelt szárnyra a Tisza két partján: Mária könnyezik a pócsi templomban! Farkasordító kemény tél volt akkor, szénásszekerek alatt a Tisza jege meg se hajlott. A pócsi fatemplomban a misebor befagyott. Ekkor hullatott meleg könnyeket a Mária-kép 1696. november 8-tól december 8-ig. A csodák sokasága árad. A lehulló könnyek megkezdtek a gyógyítást és vigasztalást. Különös emberkeverék rajzik a Kép felé: jobbágyok, nemesek, katolikusok, protestánsok, zsoldos helyőrségek. A fogságából akkor szabadult török katona átmenőben megállapodik, látja a csodát, megtér, itt marad, „hogy az üdvösség nagy Anyjának fia lehessen”.

*

Az egri püspök hivatalos vizsgálatot indít a legnagyobb gondossággal és szigorúsággal. A bizottság a sok száz tanú közül ötvenháromnak

hiteles tanúságát veszi fel jegyzőkönyvbe; köztük görögkeletiekét, protestánsokét. A fiatal Rákóczi Ferenc, a későbbi vezérlő fejedelem megrendülve írja az egri püspöknek, hogy értesült a csodás jelenségről. Meggyőződése, hogy az ő és a honfitársai bűnei miatt sír a pócsi Szűz Mária és vajon nem a bekövetkező csapásokra is figyelmeztet jó előre? Így ír a fiatal Rákóczi, akit nemsokára elfognak, a bécsújhelyi börtönből a biztos halál elől menekül meg és majdnem egy évtizedig vívja az elnyomott magyarság szabadságharcát. Lipót császár is hall a csodáról, és ez a különös ember, ez az ájtatos despota, parancsszóval elviteti a Képet Bécsbe. A magyarság zúg, panaszkodik, de nem tehet semmit a rendelkezés ellen. És íme, az egri püspöktől vigasztalásul ajándékozott másik kép újra könnyezik Pócson 1715-ben. Szinte azt érzi az ember, hogy Mária csak magyar földön tud könnyezni. Volt is mit siratnia: a letört szabadságharc után éhínség, üldözés, három országos pestis pusztítja a maradék magyarságot.

*

A mai racionalista ember könnyedén odaveti: Miért könnyezett? Miért nem segített valami világraszóló csodával az egész magyarságon? Ilyen hányavetiséggel nem lehet az emberi sors legtitokzatosabb problémáit elintézni. Egyént lehet testben vagy lélekben csodaszerű hirtelenséggel meggyógyítani. Ám a közösség bűneiért a nemzetnek vezekelnie kell és kemény munkával a romokból új fészket készíteni. Ez Mária könnyeinek a titka. A könnyező Mária hozza ide össze kétszázötven év óta a magyarok millióit. Egyes lelkeknek ad erőt, vigasztalást; ezek a hajszálcatornák, amelyeken a nemzet lelkébe szivárog az új élet kegyelme. Ezt csak az tudja megérezni, aki beleáll a roppant tömeg sodrásába, imájába és énekébe; aki itt titokzatosan egynek érzi magát velük egy emberfölkötti titok hőségében. Én itt éreztem és érzem magam létem legmélyéig egynek az egész magyarsággal. S ami az én tudatomban elementáris erővel szétárad, azt érzi ösztönösen ez a Szabolcsból, Szatmárból, Beregből, Hevesből, Borsodból és a magyar ég más tájairól összesodródott rengeteg.

*

Nemcsak a tiszai magyarság ősi kegyhelye Máriapócs, hanem kezdet óta a ruszinoknak legszentebb és legnagyobb zarándokhelye, úgyszintén az észak-erdélyi románoknak. Három nemzetiség térdelt itt egy-

más mellett évszázadokon keresztül a testvér meghittségével, amíg a sors változása az ősi medret el nem torlaszolta. A Ruténföld majd minden lakásában a pócsi Szűzanya képét tisztelték, a ruszin család az imáját Máriapócs felé fordulva végezte. Ez a természetfölötti delejezés elintézte korunk legkínosabb problémáját: népek békés együttélését nyelvi, faji és más sorompók mellett. Máriapócs Kelet és Nyugat mezején fekszik, amint a barokk templom keleties tornyai is jelzik. Ez ősi vágnak és missziós tudatnak szimbólumaként néznek ki a nyírségi homokdombok közül ezek a különös, és mégis vonzó tornyok Keletre és Nyugatra. A Szent Bazil-rend, amelyik a kegyhelyet őrzi, szintén Keletről jött és ez az ízig-vérig magyar szerzet is jelzi a magyar katolikumban rejlő kiegyenlítő erőt.

*

Említettem, hogy Mária csak magyar földön tud könnyezni. Harmadszor is megtörtént a csoda: 1905-ben. Kérdezem magamban: miért akkor könnyezett, a polgári jólét napfényes évében? Most tudom már: előre jelezte a későbbi évek tragédiáit. S ahogy most a folyton érkező és a templom ajtajait ostromló zarándokcsapatok énekét hallgatom, érzem, hogy nem hiába könnyezett. Ez a nép újra és újra visszatér Hozzá. Ezek a könnyek nem hagyják népemet nyugodni. Forrás ez számára, amelyben tisztul, enyhül és gyógyul. Ez a nép fényre és melegre vágyik, mert zord viharok verik, és ezek a könnyek fénylők és melegek voltak.

Úgy zsong és úgy tapad ide az én magyar fajtám, mint a Kegyetemplom északi falába csodálatosan betelepedett méhraj. Évszázadokon át élt a fal zord északi üregében. Paskolták ezt a különös méhkaptárt a Kárpátokról lezúduló északi szelek, jeges esők. Költözhetett volna a templom déli oldalára, hol napfény érné! Mégis itt maradt nemzedékek óta. Így rajzott ki Ázsia tülekedő fajtái közül idáig a magyarság. Itt telepedett le, Európának ebben a viharjárta, huzatos részében. Megdúlták, negyedére fogyasztották nemegyszer, templomainak ezreit a földdel egyenlővé tették. És mégis ide tapad a kereszténység európai Dómjának északkeleti falüregéhez, amelyet éppen a Mária-tisztelet tesz sajátosan kereszténnyé.

*

Az ünnep előtti holdfényes éjszakán a kolostor ablakából néztem a kegyetemplom udvarán és a nagy téren táborozó tömeget. A kegyetemp-

lom ajtaja felé fordulva imádkozott és énekelt egész éjszaka. Közben jöttek a nyírségi éjszakából újabb és újabb csapatok.

Az ünnep reggelén végigjárjuk az utcákat, tereket, sodródunk a tömeggel, amelyik fölött lábuk nyomán finom porfelhő kavarog. Mert kétszázezernél többen vannak. Kérdezősködünk, honnan jöttek: Bihar, Békés, Abaúj, Borsod, Bereg, Szatmár... halljuk egyre-másra. Van csoport, amelyik különvonat hiányában 120 kilométernyi utat tett meg gyalog, de a legények a zászlót még most is úgy tartják, mintha most vették volna kezükbe. Megérkezik a nyíregyházi középiskolák kb. 350 főnyi csoportja, tanáraikkal az élükön. Gyalog jöttek, 30 kilométernyi utat téve és még ma visszasietnek, hogy a hercegprímás beszédét este a nyíregyházi templomban is meghallgassák.

Megszólalnak a harangok és 160 pap kíséretében megindul Magyarország hercegprímása, hogy főpapi szentmiséje után szózatot intézzen első alkalommal a Tisza menti magyarsághoz.

1946. szeptember 15.

MINDSZENTEN, MINDSZENTY SZÜLŐFÖLDJÉN

Mindszent, 1946. október

Egy titok nyomait keresem itt a Dunántúlon. Milyen erők emelték a magyarság és a világegyház élére egy kis falusi házból Mindszenty József bíboros hercegprímást?

Csöppet sem kápráztat a szédítő ellentét, ami a parasztház és a fejedelmi bíbor közt feszül. Az utolsó évszázad hercegprímásai ugyanebből a mély rétegből emelkedtek ebbe a magasságba. Simor János csizmadia fia, Vaszary Kolos apja keszthelyi szücsmester, Csernoch János a szabolcai parasztházból került a magyar Sion ormára, éppúgy, mint Serédi Jusztinián, a deáki cserepesmester kilencedik gyermeke.

A vasi Hegyhát erdei útjáról leereszkedve a titoknak egy más, mélyebb értelméről gondolkodom. Hogyan találkozott és forrott össze olyan gyorsan Mindszenty hercegprímás egyéniségével a történelemalatti rengésektől zaklatott nemzeti eidosz?

Körülötte több és nyugtalanabb történelmi erő kavarg és sűrűsödik, mint elődeinél. De éppen a történelmi erők fosztották meg jelentős helyzeti energiáktól. Neki most egyéniségével kell pótolnia mindazt, ami azelőtt természetes velejárója volt a hercegprímási méltóságnak és magától értetődő nyugalommal sugárzott a magyar életbe: a történelmi fény, a megszentelt hagyomány, a közjogi tekintély és más szövödmények. Már nem is a történelmi status quo [állapot] megőrzéséről van szó. A roppant vajúdás lázában, a támadások és rajongás ösztönös erőinek izzásában a nemzeti eidosz valami titokzatos kényszerrel reá rőtt egy rendkívüli történelmi hitvallást.

Miért mindez? Hol van ennek a gyökere? Nem a propaganda-áramot hajtó turbinák mögött. Valahol a magyar földön, ahol az erők nyugodtan érlelődtek és érleltek. Ezeknek a nyomait keresem itt a Dunántúlon.

*

A falu felé menet elnézem ezt a jellegzetes dunántúli falut és tájat, amelyik szárnyára bocsátotta. Utcája felkúszik a dombra, amelynek

élén a templomtorony órálló daruként néz a körös-körül dombok karéjára és az alattuk elterülő völgyvonulatokra.

Amit sejtettem, beigazolódott: ez a falu ősi árpádkori magyar település és zárt magyar falu maradt, ahogy az évszázados anyakönyvek bizonyítják. Neve a templom patrocíniuma [védőszentje] szerint ősidőktől fogva: Mindszent. A Cseh név egy másik falut jelez a dombokon túl, csupán közigazgatási forma kedvéért emlegetik együtt.

A falu nevére fülembé zsongnak Ady verssorai az ő szülőföldjéről, a hepehupás Szilágyság Mindszent falujáról:

– Ha gátat túr föl ezer vakond, az Oceánt mégis elérem... Valaki az Értől indul el s befut a szent, nagy Oceánba.

Ezt a hirtelen képzettársítást talán ez a kis csermely idézi föl, amelyik itt folydogál a falu alatt. Kristálytisza ér, medrében látni lehet a kavicsokat. A szilágysági Ér „nagy, álmos, furcsa árok. Pocsolyás víz, sás, káka lakják...” Ott a föld mézgasz agyag, itt diluviális [jégkorszakbeli] erőktől morzsolttörmelék. Ettől az Értől is egy rendkívüli sors indult útjára. És a vakondtúrások? Azok hozzátartoznak a rendkívüli sorsok emelkedőihez.

Vasárnap reggel a falu hosszú utcája tisztára söpörve. A házak szinte tündöklenek az őszi napfényben. Köszönök, köszönnek. Melyik lehet az a ház a sok egyforma ház közül?

A templomdombról a tájat szemlélgetem. A keleti ember nosztalgiájával hasonlítgatom az én Szamos menti tájamhoz. A mi tájaink elhagyottabbak, kopárabbak, de mögöttük – úgy érzem, itt is – több a titokzatosság. Történetében, tájszerkezetében, népében, egyének sorsában, kopolyák közé szorult vagy irdatlan szikesre hullatott falujában, vásári nyüzsgésében, vagy az úton ballagó tarisznyás parasztjában, templomaiban, vasárnap esti nótáiban, mindenben valami megfoghatatlan titok lappang.

Ennek a tájnak itt sajátos megnyugtató, zsongító bája van. Nem áramütésként hat a képzeletre. Nem érzem mögötte azt a nosztalgiát, ami Kelet minden zugában párázik. Szelíd, egyszerű tájkép, amelynek részletei lassanként bontakoznak és oldódnak az ember lelkében. A völgyi réteket facsoportok élénkítik és apró erek szeldelik. A völgy zöldjéből a szántók lassan emelkednek a dombélek erdői felé. Itt-ott egy jege nye merész nyila bontja meg a táj harmóniáját.

*

Harangszóra a templomba tértem. Ugyanolyan rend, mint nálunk. Az énekek és falusi ércük ugyanaz, de valahol a melódiában kiérzek valami árnyalati különbséget. Bevallom, közben érdekelt, hol van a Bíbros édesanyjának külön helye. Kiderült, hogy sem a szentély padjában, sem a hajó első padsoraiban, hanem hátrább, az ő évtizedes, megszokott helyén. Ez a hihetetlen változás nem bontotta meg a falu hierarchikus rendjét és nem változtatta meg az ő szokását.

Délután ott ülök az Édesanyával szemben. Nem tudok kérdezni, nem vagyok riporter-természet. Különbösen is természetes közvetlenségét figyelem, amelyen a sorsváltásnak még árnyalati hatása sem érződik. Úgy beszél velem, az idegennel, mintha egy hozzátartozójával beszélne, aki évek után hazakerült. Valahogy az a gondolatom támad, talán most már mindenkit hozzátartozójának érez ebben az országban. A maga egyszerűségével és mégis az anyaságnak mérhetetlen átszemléltetésével emelkedett ki egy falu korlátai közül egy meghatározhatatlan régióba.

Amúgy is ismerős környezetben vagyok: a falusi házban. Ismerősek ezek az olajnyomatú szentképek, a sublót, a fenyőbútorok, a gerendás mennyezet. Semmi sem bontja meg az ősi egyszerűséget, semmi jele a kényelem kezdeteinek. A falusi életformának ez a kemény igénytelensége edzi az embert a földdel és a szeszélyes időjárással való küzdelemre.

A hetvenötéves anya, nagyanya körül tizennégy unoka nyüzsög: egyik családban nyolc, másikban hat gyermek. Nagyrészt fölserdültek, vagy serdülőben vannak. Állandó kemény munkában vannak, mert mind a két család elvesztette a családfőt. Jönnek a tehenek, készülődnek a fejésre, a csigáskúton vizet húznak, a tinókat itatják, gallyat hoznak a tűzre. A termés nagyrészt betakarítva. A sütőtökök a kerítés mellett várják a csípős őszi éjszakát, hogy megédesedjenek. Az az élet ez, mint nálunk, de rendszerezettebb, nyugodtabb. Pompás fiatalság ez a sereg unoka, ragyogó, egészséges arcok, nyílt tekintet. Elnyűhetetlen fajta, ahogy nálunk szokás mondani.

*

Az egybefűzött szavak nyomán kibontakozik előttem az egyszerű falusi sors igénytelen állomásaival. Hogy mi volt benne döntő jelentőségű, ki tudná megmondani? Ez a sorsok titka, amelynek mélyén rejtetten szövődnek az energiák.

Amikor az édesanya a tízéves fiúcskát készíti a gimnázium felé, a postakihordó széltében-hosszában beszél: Pehmék nagy fába vágták a fejszét! – Az édesanya hallgat tizenkét éven át, járja a szombathelyi utat, hordja az enivalót, pénzt a tanulásra. Tizenkét év után a primíciaebédre ugyanaz a postás hozza az üdvözlőleveleket és sürgönyöket. Az édesanya most először töri meg a hallgatást, megszólal csöndesen: Látod, nem hiába vágtuk a fejszét a fába, a jó Isten megsegített.

Nem rendkívüliségek után keresgélek ebben az egyszerű házban. nem egyéni titkokat kutatok, hanem a magyarság rejtélyét, azét a magyarságét, amelyik hihetetlen nyomás alatt a mélyrétegekben termelte értékeit.

Van-e abban rendkívüli, hogy a diák nyolc éven át ugyanazon a kosztos helyen készül az életre, pedig később a tanulást megkönnyítené a helyváltoztatás. „Jobb kitartani egy helyen, akármilyen nehéz is. Lám, a cselédnek is becsületére válik, ha egy úrnál szolgál mindvégig” – jegyzi meg csöndesen az édesanya. Megdöbönt ez a kijelentés. Az egyszerű bölcsesség, az étellel szembeni alázat, vagy a kemény kintartás benső kötelezettségének sejtelve döbönt meg?

Van-e abban valami rendkívüli, hogy a volt kosztos diák, a későbbi zalaegerszegi plébános első terményeiből a kosztos néninek juttat ajándékot? És a néni halála után felszólítja a volt kosztos diákokat, alapítsanak egy örökös misealapítványt a néni lelki üdvéért.

Amikor a kispapot főpásztora külföldi egyetemre akarja küldeni, kéri, maradjon idehaza, mert falusi pap szeretne lenni. Amikor a primícia ideje közeledik, megnehezedik az idők járása, a primícia odahaza sokba kerülne. Levélben kéri a főlshentelendő, hogy ott a városban csöndesen mutassa be első szentmiséjét. De az édesanya itt akarja látni ennél az olárnál, amelyik előtt megkeresztelték, amelyiknél ministrálgatot.

Mennyi minden gond, áldozat rejlik ezekben az egyszerű üzenetekben, ha nem az álromantika vagy a cinikusan materialista paraszt-szemlélet prizmáin nézzük a falu életét. Ki tudja, mekkora sorsépítő erő rejlik abban, hogy minden áldott este együtt imádkozott a család, és hogy a vasárnapi szentbeszédet az édesanya este kikérdezte a gyermekeitől. Ha nem volt a faluban szentmise, esőben, szélben, télvíz idején a másik faluba kellett gyalogolniuk. Így készült Valaki az életre, amelyikről senki sem tudja, mit tartogat a számára.

*

Engem a magyar sors érdekel s dunántúli falu életformája mögött. Ezért láttam neki a névelemzésnek. Kiderült, hogy tősgyökeres magyar faluról és családról van szó. A Pehm név úgy hullott ide, mint a csöpp a nagy kohóba. Különbösen is az egyik Pehm már évszázadokkal előbb a török elleni harcokban Kiskomárom ostrománál ontotta véré, amelyért a család nemességet kapott. Az apai ágon az anyakönyvi följegyzések szerint a Mátyás, Rigó, Molnár, Varga stb. nevek sorakoznak. Az édesanya, Kovács Borbála rokonsága messze időkre visszamenően? Csáki, Szalay, Takács, Zrínyi, Szijjártó, Vass, Eörszily stb. A szétterjedt család két tagja negyvennyolcas honvédtiszt. Kemenes Ferenc a perlaszi ütközet hőse.

A hercegrímásnak nemrégien elhunyt édesatyja hosszú időközön át volt Mindszent község Öregbírája. Sajátos dolog, ha a falusi emberekkel beszéltem, többször szóba hozták volt bírójukat, mint világhírre emelkedett fiát. Mert mindvégig közjük tartozott, és mert eredeti, hajthatatlan egyénisége ráütötte bélyegét a falura. Ha kellett, szembeszállt az egész falu felkavart hangulatával, amit a „szóbeszéd” táplál falu helyen, amit másutt propagandának neveznek. Emlegetik az öregek a kemény választási harcokat, amikor a falu bírása kitarzott a Néppárt mellett még akkor is, amikor az egész falu elhagyta a néppárti jelöltet. A főbíró rábeszélése és fenyegetése ellenére egyedül, magára hagyatottan szekerezett át a választási központba leadni szavazatát.

Mutatják a házat, amelyet a másik leányának épített. Szakasztott ugyanolyan, mint az ősi családi ház. A szőlőben a présház is ilyen kedves gonddal van berendezve és szétosztva két szárnyra. Mert ezt is megnéztem, kimentem a „hegybe”, ahogy itt szokták mondani. Gyönyörűen gondozott szőlők a szántások lejtői fölött az erdők alatt. Itt bontakozik ki a táj a maga szépségével, ősi templomtornyaival. A hercegrímás ide járt tanulni, olvasni, de dolgozni is. Most is szeretettel jön ide pár órát pihenni, ha nagyritkán haza tud jutni.

A szülői ház szobájában minden bútor régi és egyszerű. A kényelemnek legkisebb eszköze sem osont be a megszokott életformába. A kemény székek úgy sorakoznak az asztal körül, mint mifelénk a „tisztá” szobában.

*

Fölkerestem újra az édesanyát. Egyetlen dolgot szeretnék megkérdezni, vagy talán inkább kerülő úton megtudni, milyen hatással volt reá

ez a meglepően gyors emelkedés a zalaegerszegi plébániáról a veszprémi püspökségen át az ezeréves történelmi méltóság ormáig.

Sokat voltam boldog fiam miatt – mondja elgondolkozva –, de legboldogabb akkor voltam, amikor itt mellettem láttam, ahogy a papságra készül. Később megsirattam. Megsirattam, amikor Veszprémbe indult, megsirattam, amikor Esztergomba vitték.

Igen: vitték. Pontosa megállapítása a tényeknek. A künn kavargó erők gyűrűztek a magyar glóbusz és az örök Róma között, keresték a rendkívüli idők emberét és fölragadták egy fájdalmasan felelősségteljes magasságba.

Édesanyja ott is fölkeresi. És ahogy az itthoni portán rendet tart, ott is a magyar gazdasszony szemeivel néz körül. Nem is kell hozzá éles szem meglátni, hogy a hercegprimási udvar éppúgy érzi, sőt néha még jobban a magyar élet szűkösségét. Mosolyogva beszél el, hogyan nézte végig ezt a hiányos életet a konyhától a majorságudvarig. Fejét csóválva megállapította: „Édeskevés ez ekkora palotának”. Hazamegy és a kis falusi házból elindítanak élő jószágot, majorságot, legyen tojás, zsír, tej jövőre. A hercegprimás pedig az idén már édesanyja ajándékából vendégelhette meg fölszentelt új papjait. Mi minden összetalálkozik ebben az ínséges világban! Íme, mint emelkedik a magyar falu és hajolnak meg az évezredek megszentelt ormok.

1946. október 27.

AZ ÚT MÁSODIK SZAKASZA ZALAEGERSZEG

Ami Mindszent után következik

Zalaegerszeg, 1946. október

Az ország összes városai közül Zalaegerszeg a legnehezebben megközelíthető. Ebbe beletörődünk, mert szép idő mutatkozott és mert a fátlák közt hús négyzetcentiméternyi üvegek biztatgattak. Csupán egy szabadjegyes úr rögtönzött vagy előkészített propaganda-előadásáról mondtunk volna le örömmel. Érvei közé szinte geometriai pontossággal helyezte el a krisztusi szeretetre való sűrű hivatkozást. Ez a pártkeretek közé szorított szeretet hangoztatása nyomasztóan hatott mindnyájunkra.

Rossz hangulatomat hamar elfújta a holdfényes enyhe este, ahogy a város virágszegélyes főutcáján bandukoltam. Amint barátom a váratlan látogatásból felocsúdott, eléje tártam utam célját: hercegprímásunk szülőföldét akartam látni és alkotásait, amelyekről nagyjából hallottam. Barátom elgondolkozott:

– Könnyű, de nehéz feladat is, ahogy vesszük. Az egész város, sőt Dél-Zala is telve vannak volt apátunk személyes alkotásaival. Ezeket könnyű felsorolni. A ferences templom, rendház, plébánia, a Notre Dame nevelőintézet, a Szent József Otthon, a kétemeletes plébánia, a Zrínyi nyomda, könyvkereskedés, megyei újság és a többi. Dél-Zalában tizennyolc új lelkészség, kilenc új templom, tizenhárom lelkészlakás, hat új katolikus iskola. De ahogy ezek a semmiből létrejöttek, hangsúlyozom: a semmiből, ennek háttere volna érdekfeszítő. Az embereknek eleinte a hajuk borzadt a kivihetetlennek látszó tervektől, később nyugodtan vették a még nagyobbakat is, mert minden sikerült, amihez hozzányúlt.

– És jutott-e ideje ennyi szervezés és alkotás mellett a lelkipásztori teendők elvégzésére?

– Hogy jutott-e? Mintha csak a templomban élt volna. A megyénél, a városházán mintha csak a megye vagy város lett volna munkássága

központja. Még a templomban való elhelyezkedés rendjét is ellenőrizte. Minden családot személyesen ismert. Valaki egyszer azt mondta: az apátunk nélkül még meghalni sem lehet. Volt is benne valami, mert például a beteglátogatás annyira életeleme volt, mintha más munkája nem is lenne. Azt hiszem, hogy a karitás volt a legszemélyesebb ügye. De ennek annyi ága-bogát tartotta kezében a megyeházától, városházától kezdve, hogy megközelítően sem tudnám felsorolni. Csak néhány feltűnőbb mozzanatra emlékszem. Így például az elemi iskolások „mezítlábas akciójára”, aminek révén évente ezer pár cipőt szereztek a zalai gyermekeknek. A középiskolások közül hatvan-hetvennek biztosította az iskoláztatását az úgynevezett sorkosztolással. A háború akadályozta meg az általa tervezett internátus felépítését, éppúgy a tanoncotthonét. A Szent József Otthonban negyven öreget tartottak el. Próbálj bárkit az egerszegiek közül az utcán megszólítani, mindenki tud valami epizódot elmondani. Különben, ha részletek után érdeklődsz, eredj el holnap Simon bácsiékhoz. Egyszerű öreg házaspár, de a sok munkatársa közül egyike a leghűségesebbeknek. Amikor a bíboros hercegprímás meglátogatta városunkat, a hivatalos látogatáson kívül csak őket kereste fel. Bizonyára ezzel is jelezni akarta, hogy a karitás-munkatársak állottak szívéhez legközelebb.

*

Simon Istvánék a mezőbe nyúló külvárosi utca végén laknak. Házi munkájukat abbahagyva a manapság már szinte ismeretlen evangéliumi egyszerűséggel és nyugalommal beszélgetnek, amelyben nincs szó a „krisztusi szeretetről”, hiszen állandóan ezt gyakorolták. Innen-onnan szemelgetnek emlékeikből:

– Azt szokta volt mondani a mi apát urunk: a szegénységet nem lehet megtűrni! Küldött is minket házról házra, mindenről jelentést kellett tenni: szegénység, betegség, civódás, rendezetlen házasság. És semmi sem maradhatott elintézetlenül. Egyszer a gyűlésen arról beszéltek, abba kellene hagyni a mi karitásunkat, mert a város már úgyis átvette a segélyezést. Megérkezik az apát úr. Megtudja, miről beszélünk. Megszólal: Most voltam egy nyolcgyermekes beteg özvegyasszonynál. A nagyobbik leány gondozza az egész családot, a rettenetes hidegben künn az udvaron mosta a testvérek ruháit. Van itt szükség a karításra, csak körül kell nézni. Ott a tetthelyen gyűjtést rendezett köztünk.

Karácsony estéjén titokban végigjárta a szegény családokat, kocsin hozta a gyerekeknek a karácsonyfát és a csomagokat. Nem is tudtuk volna meg, ha el nem árulja Bor István, aki most Baranyában telepes. De elbántak ám az apát úrral a hívek, amikor ezt megtudták: Míg ő a szegény családoknak vitte az ajándékot, addig titokban az ő szobájába is becsempésztek egy karácsonyfát.

– Nyáron a nyiszlett gyerekeket tejkúrára fogta, inkább azért tartott teheneket a majorban. A nyilasok sokat okvetetlenkedtek ellene, ráfogták, hogy a szegényektől stólapénzt szed. Nemhogy szedett volna, de a saját kenyerét kiosztotta. Úgy tessék venni, hogy a saját kenyerét. A néhez években rengetegen odajártak kenyérért. A gazdasszony kifakadt: Már ötször sütöttem ezen a héten, nincs kenyérünk, csak egy megkezdett. Süssön hatodszor – mondja az apát úr. A gazdasszony mutatja, hogy nincs liszt. Menjen, vásároljon valahol lisztet, de a kenyeret csak adja oda – végzett az apát úr.

– Magam szemével láttam – mondja Simon néni –, ahogy az apát úr édesanyja a foltnak valókat válogatta. Foltozgatta a ruhákat, mert az apát úr a javát elajándékozta. Egy ember azt mondta neki, azért nem jár templomba, mert nincsen ruhája. Az apát úr odaadta neki a kabátját és egy nadrágot ráadásul.

Így sorakoznak az epizódok találomra egymás mellett. Érdeklődöm, hogyan lett a hercegrímásunk Zalaegerszeg plébánosa. Erre határozotlan nem tudnak válaszolni. De eszükbe jut egy eset, amit a nép mai napig sem feledett el. Fialat hittanár korában megimádkoztatott egy politikai népgyűlést. Az első világháború után a templom előtti téren népgyűlést tartottak meglehetősen izgatott hangulatban. Megszólalt felettük a harang az Úrangyalára. Akkor ment át a téren a mostani hercegrímás, akkor még pár éves fiatal pap. Hirtelen föllépett az emelvényre, az ámuló népszónokok közé, keresztet vetett és hangosan elimádkozta az Úrangyalát. A népgyűlés pedig utána imádkozta, ahogy az illik a legkatolikusabb városok egyikében.

*

Jártam-keltem, kérdezősködtem, de beláttam, hogy alkotásainak sorát nem lehet egykönnyen áttekinteni. Mindez a két világháború közti szűkös magyar életben történt. És mintha külön dacba akart volna szállni a körülményekkel, a legnehezebb gazdasági években. Hogyan lehe-

tett ennyi szunnyadó energiát megmozgatni? Hova szivárgott volna ez a sokmilliós összeg, ami évszázados alkotásokba építődött? Pár órára kényelmesebbé tette volna tízezrek életét, akik ezeket az összegeket pengőnként összeadták. Így pedig lett belőlük az egyik legelhanyagoltabb országrészen, a magyar határ mentén a templomok, iskolák erődvonala. A fiatal zalaegerszegi plébános még 1927-ben hatalmas felkészültségű memorandumban tárta föl a vidék helyzetét, ahol a magyar lelki és szellemi kultúra érdekében alig történt valami az utolsó másfél évszázadban. Tucatnyi plébániához 151 filiális község tartozott; volt plébánia, amelyiknek tizenhét filiális volt rossz utaktól, hegyektől elzárva 10-13 kilométer távolságban. Még a húszas években is 38 községnek hiányzott az elemi iskolája. Az analfabétizmus 29 százalékkal vezetett a vármegyében.

Az egyházmegyei zsinat és a főpásztor rábízta a kérdést fölvető és kezdeményező zalaegerszegi plébánosra, próbáljon utat törni az irdatlanban. Amikor nekilátott, csak kevesen sejtették, hogy a magyar egyház és a magyar kultúra történetében is páratlan fejezetet nyitott meg. Nem főpásztor, csupán plébános és egyszerű megbízatással és tizennyolc új lelkészség, kilenc új templom, hat új katolikus iskola emelkedett gyors egymásutánban ezen a délmagyar parlagon. A mindjobban kiszélesedő katolikus szervezés és építés fölébresztette a magyar kormányzat érdeklődését és végre-valahára az állam is megkezdte a zalai határon az iskolaépítéseket. Ha valaki ennek a munkának a jelentőségét megismerni akarja, végig kellene járnia a vidéket, ezt az ősi őrhelyet, tanulmányozni kellene küzdelmes történelmét és megdöbbenni elhagyottságán, amiben az évszázados nemtörődőség miatt senyvedt.

*

Alkotásain keresztül érti meg az ember a zalaegerszegi apát állandó harcait a huszonötéves rendszer közéleti vezetőivel. Sajátságos és jellemző: ellenfelei is tisztelték puritán egyéniségét, de félték roppant akaratától. Sokszor igyekeztek elgáncsolni terveit, ám egy-egy befejezett alkotásnál megjelentek, gratuláltak és ünnepeltek more patrio [hazai szokás szerint]. Ő pedig már a következő terve kivitelén dolgozott.

Sietnie kellett, mert előre megérezte az események rohamos változását. Elébe kellett építeni a magyar lelkiség és kultúra erődvonalát. Amikor a rendszer végső eltorzulásában bosszút állt rajta, amikor a nyi-

lasok a veszprémi püspöki palotából börtönbe cipelték, ez számára múló epizód volt. Rövid másfél évi veszprémi püspöksége idején a romok közt harmincnégy új lelkészséget szervezett, másfél tucatnyi új iskolát alapított. Amikor az új iskolái számára megrendelt padokat és falitáblákat a budapesti pályaudvaron egy bomba elpusztította, az iskola ajtaja lett az ideiglenes falitábla. A rárajzolt első betűk jelezték a magyar sors új fejezetét.

1946. november 3.

A SZIKLÁRA ÉPÍTETT VÁROSBAN

Veszprém, november hó

Zalaegerszegen valakitől megkérdeztem, hogyan történt plébánosuknak, a mostani hercegprímásnak a távozása a veszprémi püspökségbe? Arra voltam kíváncsi, mi maradt meg emlékezetében a rendkívüli változás alkalmával. A válasza meglepett, mert nem ezt vártam:

– Az apát úr előtte való délután nagyon megázott. Hadiszövetből való műrostos reverendája összement: Ugyancsak neki kellett látni, hogy másnapra rendbe hozzák.

Mégis csak igaza volt ennek az egyszerű embernek. Nem a búcsúzás ünnepies külsőségei voltak fontosak, hanem hogy egyetlen reverendát vitt magával, meg a breviáriumot. Csak szegény embernek van érzéke az ilyen megfigyelésekre. Ám ő is sietett hozzátenni az egerszegi ember önérzetével, ne gondoljam, mintha az egerszegi plébánia ágrólszakadt lenne. Volt az apát úrnak majorja, dehát mindent szétosztott maga körül.

Nem egyedülálló eset. Az alkotó ember, aki feloldódik a közösségben és alkotásai lázában, annak nincs ideje magára gondolni. Eszembe jutott Veszprém felé menet, amit Sopronban hallottam, azon a helyen, ahova a nyilasok a veszprémi püspököt internálták. A nyilasok pünkösdi királysága 1945 januárjában vége felé járt. Egy késő este az internáltak parancsot kaptak, hogy a Hubertus-hegy útját szabaddá kell tenni a hórólaszoktól, mert sebesülteket hoznak. (Valójában a nyilasok a maguk menekülésére akarták az utat biztosítani.) Mindszenty püspök huzsonhét papjával estétől hajnalig hányták a havat.

A püspök lázas beteg lett, mert lyukastalpú cipője átnedvesedett. Most derült ki, hogy egy lyukastalpú cipővel indult neki a négyhavi internálásnak.

1944 tavaszán foglalta el Veszprémben a püspöki széket. Ahogy a Bakony déli lejtői felől közeledem Veszprémhez, lenyűgöz a város képe. A sziklára épített város – jut eszembe – magyar sziklára épített város. Szent István minden alapítása az időfelettinek, az elmúlhatatlannak a benyomását kelti még az omló-bomló változások robaja közben is. Amint a következőkből kiderül, ezzel a tudattal vette át Mindszenty

püspök az ősi egyházmegye kormányzását, mint kilencvenegyedik főpásztor Szent István óta. Az egyházmegye a három legnagyobb dunántúli vármegyét foglalja magába. A lakosság 82 százaléka katolikus, több mint hétszázezer. Háromszáz plébániája, ötszázötven papja, hatszáz katolikus iskolája, és kereken ezer tanítója van.

Mindszenty püspök már Zalaegerszegen jó tíz évvel azelőtt megírta egri nagy püspök-elődjének, Padányi Bíró Mártonnak az életét. Ez az életrajz egyike a legalaposabbaknak és legeredetiőbbeknek, amiket az utolsó évtizedekben megírtak. Ám a tökéletes adatapparátuson, összeállításán és stílusán túl egy még jellemzőbb mozzanat ragadja meg utólag az ember figyelmét. Azért választotta Bíró Márton életét, mert a félreismertert és félremagyarázott barokk kor főpapjában az alkotó főpásztort tekintette példaképnek. Bíró Márton, ez a tipikusan magyar és acélakarátú egyéniség tizenhétévi főpásztorkodása alatt 87 új plébániát, 27 új iskolát alapított, 95 új templomot épített és 112 templomot helyreállított. Ő maga saját pénzéből annyi templom építését vállalta, hogy egyetlen évben (1736) egyszerre hét új templom építését fejezi be.

A 91. veszprémi püspöknek már hiányzik ez a jelentős anyagi háttér. De alkotó terveiben nem marad elődje mögött. 1944 tavaszán vonul be Veszprémbe, amikor a végső bomlás jelei mutatkoznak. Ő rögtön a Dráva mentén élő híveihez siet. Már Zalából magával hozott egy sajátos érdeklődést a határmenti magyarság iránt. Azért, mert a régi magyar élet éppen a peremeken élő magyarságot hanyagolta el. Hódító ösztön megnyilatkozásának nevezném ezt a lépését, ha nem okoznék vele félreértést. Végeredményben ez volna a magyarság életerejének próbaköve. Sajátos és jellemző tünet, hogy az utolsó évszázadban a legkevesebbet a magyarság peremvidékeivel törődtünk. Talán darázsfészkeknek gondolták államvezetőink a kevert lakosság miatt, pedig létkérdés volt: nem más fajt elnyomni, de a saját fajtánknak megadni a hozzá méltó életlehetőséget.

Ebbe a „darázsfészekbe” nyúlt bele Mindszenty püspök immár másodszer, mert Zalában is ugyanezt tette, amikor tizennyolc dél-zalai magyar lelkészséget alapított egyszerű plébános létére. Most folytatta a Dráva-vonal lelki és szellemi megerősödését. Egyetlen útja alkalmával öt lelkészséget és néhány iskolát alapított. Pajták, magtárak, üres ispánlakások voltak az új alapítások első fészkei. Így sikerült neki nem egé-

szen másfél év alatt tizenöt lelkészséget, tizennyolc új iskolát alapítani és újabb tizenkilenc lelkészségnek az alapjait megvetni. Mindez másfél éven belül, pedig ebből a rövid időből is négy hónapot a nyilasok fogságában töltött.

Mivel az irányzatos propaganda még nyilas fogságát is megtévesztő színbe helyezi, érdemes összefoglalni e négy hónap történetét. Alighogy a nyilasok október közepén uralomra jutottak, az elsők közt reávetették ki hálójukat. Egyrészt, mert hajthatatlan ellenfelüknek látták, másrészt, mert a dunántúli püspökök élén követelte, a Dunántúl városait nyilvánítsák nyílt városoknak, hogy megmeneküljenek a pusztulástól. Vajna főnyilas a minisztertanácsban így kiáltott fel: Mit akar? Miért nem azt kéri, hogy tegyük le a fegyvert?!

Bár tudta, hogy előbb-utóbb elfogják, még végigjárta a bányatelepeket és gyártelepeket. Ma is emlegetik a munkások. Végre megunták ellenállását és beszállásolás ürügyén elfogták huszonhét papjával és kispapjával együtt. Előbb a veszprémi börtönben tartották őket, majd a menekülő nyilasok a sopronkőhidai fegyházba vitték. Ám ott a környező lakosság, sőt a fegyőrök családjai is tüntettek mellettük, ezért egy soproni zárdába internálták szoros csendőri felügyelet alatt.

Úgy a veszprémi börtönben, mint a soproni internáltságban a püspök törhetetlen energiája az egyháztörténelemben is ritka helyzetet teremtett. Mintha semmi rendkívüli változás velük nem történt volna, kispapjaival tovább végeztette a teológiai tanulmányokat. Egyszerre tíz új papot szentelt a börtönben. Napirendet tartatott, amelyben szerepelt a favágás, szénhordás, hólapátolás és más házi munkák. Volt eset, hogy az internálás hercehurcái közt a rettenetes hidegben egy tanterem padlóján feküdt huszonhét papjával. Jókedvük állandóan megmaradt, énekkart szerveztek, még a liturgia előírásait is pontosan megtartották. A terroristikus helyzet jellemzéséhez hozzátartozik, hogy bár mondvacsinált ürüggyel fogták el őket, azok nem mertek értük közbenjárni és bebörtönzésük ellen tiltakozni, akiknek az elemi kötelességük lett volna.

Amikor április közepén tehervonaton, szekéren és gyalog visszaérkezett Veszprémbe, elfoglalt palotája helyett egy kanonoki lakás egyetlen szobájába, máris továbbment le egyházmegyéjén keresztül a déli részekbe. Egylovas kordéval indult, a lovat udvari papja hajtotta a kiégett tankokkal szegélyezett országutakon és felrobbantott templomú falva-

kon keresztül. Jóformán az első ismerős, aki ebben az elhagyott és kétségbeesett helyzetben köztük megjelent. Nemcsak vigasztalt és hirdette elsőnek a romok közül megújuló életet. Nemcsak a lerombolt templomok és iskolák gyors újjáépítését szorgalmazta, hanem a még füstszagú romok kellős közepén új intézményeket alapított. Hihetetlennek látszik, de ezek az új alapításai és nyomukban mások rögtön be tudtak kapcsolódni az újjáépítésbe. Ami másfél évszázad úri nemtörődömségében elhanyagoltak, annak omladékok alól kellett feltörni, hogy kézzelfoghatóan bizonyítsák az elpusztíthatatlan életakarást.

Ebbe a lázas munkába hasított bele XII. Pius pápa parancsa, aki Mindszenty József veszprémi püspököt Esztergom érsekének kinevezte. Magyarország új hercegprímása megindult jóformán csak a breviáriumával a kezében a másik évezredes hagyomány felé. És a magyarság lelkében legendák kezdik szárnyukat bontogatni, a legendák pedig mindig egy megsejtett kemény, de biztató jövőnek szárnyas hírnökei.

1946. november 24.

DEBRECENI LÁTOMÁS

1946. november 30.

Valóban látomás ez. Túl időn és téren, túl a debreceni Szent Anna templomon, ahol Magyarország bíboros hercegprímása a székesfehérvári és hajdúdorogi püspökkel, kilencven pap segédletével püspökké szenteli Debrecen plébánosát, Bánáss Lászlót.

Minden, ami most itt történik, a magyar élet jelentős fordulatát világítja meg a rejtett történelmi erőkből kihasító fénysávval. Évszázadok terhe alól fölszabaduló érzéssel látjuk, miképpen végzi az élet a maga kiegyenlítő munkáját. Ezelőtt kétszázegynéhány évvel kapott letelepedési engedélyt és polgárjogot katolikus ember Debrecenben. Az engedély fejében nyerte el a szabad királyi város rangját. Addig a városi statútumok [rendeletek] szigorúan tiltották katolikus ember letelepedését, sőt akár egy éjszakára való megszállását is a városban. Amikor végre az első két piarista atya az országos megegyezés alapján megjelent, az 1719-es városi jegyzőkönyv így emlékezik róluk: „Az páter Piaristák béjöttek, meg kellene tudni, ex quo principio lett ide béjövetelük”.

És most a zsúfolt templomhajó elején a debreceni és tiszántúli reformátusság díszes küldöttsége fölött árad az évezredes szertartás árama a kapun át, az utcára szorult tömegén át a cívisváros háztengere és a Tiszántúl titokzatos mezői felé. A városnak ezt a hétköznapiját sajátos ünnepi melegség hatja át, ami több a rendkívüli eseménynek kijáró érdeklődésnél és a hagyományos vendégszeretet megnyilatkozásainál. Mint ha egy ezerévet átívelő felsőbb rendelkezés – igen, a magához térő magyar eidosz – parancsolja, hogy visszavonhatatlanul kinyíljék az egész magyar látóhatár.

Valóban ünnepe ez Debrecennek? Vagy csak a ritka történelmi esemény révületében képzelődöm? Ezt kérdem magamtól még akkor is, amikor itt látom az egész város és reformátusság hivatalos küldöttein túl a volt debreceni plébános másvallású tisztelőinek sokaságát, és eszemben van, hogy a katolikusság harmincháromezres lélekszámával a város tekintélyes hányadát alkotja.

És ekkor a templomból kivonuló papság sorairól a sorfalat álló rendőrökre téved tekintetem. A tisztelgő vigyázzban álló egyik rendőr arcán lecsorduló könnyeket látok. Azon a csontos, kemény arcon legördülő könnyeken át láttam bele villámszerűen a mai ünnepség titokzatos mélyeibe. A debreceni katolikusság ünnepi érzéseiben némán hordozza megemlékezését az előző nemzedékek hitvalló hűségére, sok áldozatára, amit ez a szűk utcába szorult egyetlen templom jelképezett és táplált évszázadokon keresztül. Innen hatolt a Kegyelem egy maroknyi csoporton át házról házra, utcáról utcára. Addig, mint minden kisebbségnek, meg kellett hoznia a maga áldozatait, hogy most e nagyszerű ünnepen egy megnövekedett, szilárd közösségben lobbanjon lángra.

Amikor Szlopnay Elek, az első piarista bevonult, két katolikussal indult annak az útnak, ami idáig vezetett. 1810-ben a negyvenezer református mellett ezeröttszáz katolikus élt egyelőre még a „telepésekre” emlékeztető életformában. A rákövetkező évszázadban a mai napig a reformátusság megkettőződött, a katolikusság huszonkétszeresére növekedett.

Nemcsak számbeli növekedésük jelentős, hanem a mód, ahogy a város életébe beleilleszkedtek. Nem volt itt hullámokat a kisebbségek szokásos és sokszor jogos nyugtalansága. A szerény hallgatagság és szívós helytállás jellemezték ezt a mindjobban szélesedő és mélyülő lelki és kultúrmunkát. Mi mindent adtak a városnak és a magyar életnek? Itt a templom mellett két hatalmas épülettömbben a piarista atyák 1222 növendéket tanítanak öt iskolatípus 28 osztályában. Mellette konviktusuk száz bennlakóval, akik közül 35 falusi tehetséges ösztöndíjas és 15 más kedvezményes szegény tanuló. A templommal szemben az országos hírnű Svetits-intézet, amelyet egy kereskedő özvegye alapított éppen ötven évvel ezelőtt. A Miasszonyunk nővérei egy teljesen kifosztott intézetben csöndesen ünnepelték meg a félszázados jubileumot, amikor is 1338 növendéket tanítanak öt iskolatípusban a 15 osztályos általános iskolától az ipari iskoláig és tanítóképzőig. A Szent László-kollégium a múlt világháborúban alakult az egyetemi hallgatók számára. A külső perifériában az egyházközség 1925-ben 19 tantermes elemi iskolát nyitott. A régi alapítású Teréziánium árvaház mellett a múlt évtizedekben egy hadiárvaházat tartottak fenn, kereken száz hadiárvát nevelve föl. A Katolikus Otthon, a Szent Erzsébet Egylet, a Szent László Kör és más

egyeseületeik sajátosan a karitást tűzték ki elsődleges hivatásuknak. Ez érthető is, hiszen ha valahol, akkor itt áll a katolikusság jó része messze mögötte van a másvallású őslakók anyagi megalapozottságának.

*

Szent András napján történt a püspökszentelés. Ez a nap önkénytelenül is eszébe juttatja az embernek, hogy Debrecen legősibb temploma Szent András tiszteletére lett fölszentelve. Tehát középkori nyelven szólva: Debrecen valaha Szent András városa volt. Az ősi templom megmaradt kövei be vannak építve a helyére épült kálvinista nagytemplomba. És íme, a templom a múlt évek bombázásaitól kigyulladván, a nemrég betelepült ferencesek és domonkosok is siettek a tüzet eloltani. Ezek a tűzoltó szerzetesek azoknak a ferenceseknek és domonkosoknak az utódai, akik már a középkorban hűségesek pástori voltak a városnak. A domonkosok zárdája és iskolája helyén áll ma az öreg kálvinista kollégium. A mai Ispóty [kórház] őseit Bonez László polgár alapítja Szent Erzsébet asszony tiszteletére. A jellegzetesen szép Péterfia utca eszébe juttatja az embernek, hogy 1312-ben Péterfia Jakab debreceni földesúr a ferenceseket idetelepíti „lelke üdvösségére”. Íme, négyszáz évi szünetelés után újra visszajött mindkét szerzet folytatni az ősök munkáját két új plébániát és egyházközséget alakítva.

A város szélén fekvő Boldogkert felé lélekben kitekintünk a városból a mérhetetlen síkságra, amelyik a Tiszától elhúz a keleti hegylejtők elejéig. Most nem mint tájrajz érdekel. Sem most, sem máskor nem vadlibái, csárdái, délibábja és a régi meg új urak vadászatai érdekeltek. Inkább a zombékjai, kopolyái [katlanjai], kemény szikrétegei alá süllyedt környékbeli harminc katolikus templom harangszavát hallom ki az ünnep zsongásából.

Ez a Boldogkert is valamikor Boldogfalva néven külön községként élt a város falain kívül. Amikor a XVI. század közepén a városi magisztrátus [előljáróság] kitiltotta a pápista papokat a státútum szigorú rendelkezésével, amely szerint nem volt szabad nekik belépni még keresztelezés, beteglátogatás vagy temetés végett sem, akkor Boldogfalván egy Máté nevű pap köré csoportosult a maradék katolikusság. Innen nézte Máté pap a város nagy változását, a zord idők zivatarait, a török hadak vonulását, tatár martalócok portyázását, az erdélyi seregeket, a darvadozó hajdúkat. Egy új, forrongó világot, amelyben hívei haltak és fogytak,

úgy, ahogy a Debrecen környéki harminc templomos község elsüllyedt a viharban a feltörő vadvizek, nádasok és szikes legelők alá. Emlékük már csak néhány megmaradt kődarabban van a Guthi erdő fái közt és a Zeleméri csonka torony búsongásában.

Ritkuló nyája közt templomához tapadó Máté pap vajon látta-e lélekben azt az időt, amikor a sors bezárt kapui újra kinyílnak? Vajon megérezte-e, hogyan sereglenek ezek és ezrek az ünnep délutánján a nagygyűlésre? Az országos manifesztációiról híres Bika-szálló terméi zsúfolásig megteltek, a karzatok, a kisterem, a folyosók, a lépcsőház, előcsarnok tömegein kívül az utcán a szemerkélő esőben négyezer ember hallgatta a megafonon közvetített beszédeket.

A hercegprímás beszéde elején a tiszántúli lelket jellemző eset történt. A beszéd első szavaiba valaki harsányan közbeszólott. Kérte, beszéljen hangosabban, mert „ezek vannak az utcán, akik szintén szeretnék hallani”. És a bíboros hercegprímás engedelmesen fölemelte hangját. Bizonyára megérezte a közbeszóló szorongását, hogy egyetlen szó se vesszen kárba. A derék közbeszóló aggodása mögött mindnyájan megéreztük azt az éhséget és szomjúságot, ami itt él ebben a tiszántúli katolikusságban, történelmi elhagyatottságában a lélek ősi eledele és itala után.

Ez a közbeszólás Debrecen országos híri termében történt, ahonnan a múlt idők sok megnyilatkozása kavarta az érdeklődés hullámain. Most úgy érzem, mintha ez a véletlen közbeszólás milliókból feltörő kiáltás lenne, hogy „emelje meg” hangját a lélek igazi megnyilatkozása a csontot-velőt fonnyasztó féligazságok és áligazságok után.

Mennyi minden fénysugár hasított ki Bánáss László ünneplésekor, aki rövid néhány év alatt meghódította a cívisváros hagyományosan zárkózott és gyanakvó rétegeit is. És ezt egy izig-vérig lelkipásztor érte el, aki egy-egy vasárnap délelőtt hétszer is hirdette az evangéliumot a debreceni templomban, csakhogy minél több jusson mindenkinek belőle.

Amíg idekerült, nagy próbákat állott ki ez a minden problémát ösztönösen átfogó és mindenkit összefogó egyéniség. Életműködése a tájak, fajok, világnézetek, sorsok villanászerű változásaiban és izzásában áthaladó rendkívüli útvonal. A pozsonyi katonacsaládból kiindulva, külföldi egyetemeken készül papi hivatására, majd Rómában a nemzetközi jogot hallgatja, Münchenben pedig zeneakadémiát végez. Hét

nyelven beszél. Szinte az egész kultúrvilágot beutazza. Amikor 1912-ben fölszentelik, úgy látszott, megnyílnak a kivételes egyéniség előtt egy zavartalan világ sugaras magaslatai. Tábori lelkészet után a háború végén Nagyváradon az elszakított magyarság papja lett és így az árvízi hajós sorsa jutott osztályrészéül. Egy negyedszázados állandó őrtállás a magyarság létérdekei és emberi jogai védelmében. Amit mások Erdély szövevényes problémái közül fáradtan kiejtettek kezükből, azt ő fonogatta tovább diplomáciai készségével, nemzetközi kapcsolataival és megfoghatatlan optimizmussal egy nyers sovinizmus roppant terhei alatt. S amíg a Bukarest-Róma-Budapest átlói közt diplomáciai küldetéseket végzett, ugyanazzal az odaadással kilincselte a magyarok legkisebb személyi ügyei érdekében, állást vesztekért, vagy a kétségbeesett tanítók elmaradt illetményeiért. S amikor állásától megfosztva, összekötéseit erőszakosan szétszakítva faluba „számúzték”, egész egyénisége beolvadt az egyszerű sorsok közé, amint magas zenei tudása a falusi énekkar melódiáiba. Az elvek roppant feszülő éve alatt megszötte magának a humánum egy sajátosan finom hálózatát, amelyik minden érintésre érzékenyen megrezdül. Ez vonzotta már Erdélyben hozzá az elvek legszélsőbb pólusain veszteglőket is. Valamit vártak tőle, valami kifejezhetetlent, sokszor elérhetetlent; hogyan lehetne összeegyeztetni, ami összeegyeztethetetlen. És azok, akik benne a lekipásztorra találtak, mindent megtaláltak.

Ennek a fényei villantak föl a november végi napban, amelynek ködortalatai közt mintha a boldogfalvi Máté pap őrtálló alakja magasodott volna az ünneplő tömeg és egész Debrecen fölé.

1946. december 8.

A GYÖNGYÖSI FÖLFEDEZÉS

Jelentéktelen esemény a mai újjáépítés forgatagában, ami szállongó porával és gondjaival befödi az országot. A gyöngyösi ferences kolostor fiataljai szabadidejükben kezük munkájával újjáépítettek egy rombadült kis kápolnát kertjük falánál.

Nem maga az újjáépítés, hanem annak háttere és körülményei figyelemreméltók. Az új ferences nemzedék egy elmosódott hagyomány nyomán kutatni kezdett a romkápolna múltja után. A levéltárban megtalált válasz a fölfedezés újdonságával hatott. A kápolna története összefügg az 1709-10. évi pestisjárvánnyal, amikor is a gyöngyösi zárda túlnyomó része, 25 ferences lett hivatásának áldozata.

*

A fekete halál útja Ázsiából a Balkánon át tart mifelénk. Mintha a visszavonuló muszlim évszázados európai uralma elvesztéséért ezzel a rettenetes ajándékkal bosszulná meg magát. Az 1707-15 közti években az országnak nem egészen hárommilliónyi lakosságából négyszáztíz-ezer embert ragadott magával a gugahalál, ahogy a nép elnevezte.

Ez gyorsította meg a Rákóczi-szabadságharc végzetes kimenetelét. Bercsényi leveleiben kesereg: A pestis, a pestis, csak pestis ne volna! A fővezérség egymásután adja ki rendeleteit, hogy a csapatok messze kerüljék a fertőzött helységeket és csak szabad mezőn, pusztákon táborozzanak. Szigorú vesztegzárat rendelnek el, amelyet vasvillás-baltás polgárok és fegyveresek őriznek. Még a hivatalos leveleket is elolvasás előtt átfüstölik. Ahol az epidémia [járvány] első tünete megjelenik, a beteget és családját messze a helységtől gyorsan összeűtött kunyhóba viszik, házát pedig fölégetik. Amikor a járványnak nem tudnak gátat vetni, vagy belefásulva várják a halált, vagy a vesztegzárat áttörve tömegesen menekülnek a hegyek rengetegeibe. Másutt a kétségbeesés tivornyába, valóságos haláltorba csap át.

A Rákóczi által Sárospatakra hívott országgyűlés (az ő keserű megjegyzése szerint: „a haszontalan fogyasztók” gyülekezete) a menekült hullámok által körülcspakodva, komor előjelek közt foglalkozik a kétségbeesítő helyzettel. A tállyai országgyűlés a fejedelem kívánságára or-

szágos bűjtöt rendel minden péntekre és szigorú büntetéseket a káromlók ellen; így remélik Istent megengesztelni.

*

Gyöngyösön ezalatt már megkezdődött a viaskodás az ázsiai rémmel. A ferencesek eltemetik a közeli tarnaörsi táborban elhunyt Vak Bottyán generálist, aki Bercsényi szomorú humora szerint „immár behunyta másik félszemét”. Aztán kivonulnak a rendtagok az ispotályba [kórházba] a betegekhez. Kisebb csoportokban teszik ezt, hogy jusson ember a következő időkre is. Hogy a kolostorba a fertőzés csíráit be ne vigyék, ezért ezek a pestilenciáriusok a kert végén levő házikóban vonják meg magukat arra a kis időre, ami munkájuk közt erőgyűjtésre maradt. A felsorolás adataiból látjuk, hogy egyre-másra megkapják a halálos kórt. Ilyenkor a halálra készülő a kis kápolna csengőjével jelt ad a kolostornak, ahonnan kijön a soron következő. Először elkészíti a halálra rendtestvérét, aztán helyébe áll a fekete csatában.

Mi volt a munkájuk? A túlszűfolt kórház, ahonnan állandóan száll ki a füst, az akkori idők egyetlen fertőtlenítő szere. A betegek vigasztalása, halálra készítése és nem utolsósorban az egészségügyi szabályok betartása fölötti vigyázat. Aztán kísérik és temetik a holtakat. Aztán végigjárják az utcákat, összeszedik a házak elé koporsókban, teknőkben kitett holtakat más páterek, akik a házakat látogatják, mert a kórházba csak csekély hányada jut a betegeknek.

Jól jött a ferences atyáknak a kerti házikó és kápolna. Ha már halni kellett, kolostoruk kertjéből távozhattak a földi élettől. A jelek arra mutatnak, hogy a rend és a város így készült előre az ázsiai pestis fogadására, hiszen már másfél éve tartott fölfelé vonulása az Alföldről. Arra is emlékeztek, hogy 1682-ben, az első pestis idején 11 ferences áldozta életét ebben a hivatásban. Ezért készítették el gyorsan 1708 nyarán a kápolnát és házikót az önkéntes pestilenciáriusok számára. Önként jelentkeztek, hiszen a biztos halálról volt szó, de mindenki jelentkezett és a házfőnök jelölte ki a soron következőket.

*

Ez az egyszerű története a most renovált gyöngyösi kápolnának. S ahogy elnézem parányi tornyát, amelyből a halálcsengő huszonötször üzent a kolostornak, eszembe jut a középkori Európa egy rettenetes adata. A XIV. század közepén ennek a pestisnek még szörnyűbb őse puszt

tított. Vidékek, tartományok üres foltjai maradtak a nyomában, mint kiégett hamurakások. Országok lakossága felére, harmadára csökkent. A ferencesek akkor is bevetették magukat ebbe a halálos küzdelembe. Még csak egy évszázados fiatal rend volt, de már virágkorát élte. A nagy vész elmúltával a rendfőnök világszerte összeszámoltatta a rend veszteségét. Kiderült, hogy a ferences hősi halottak száma 124.434 rendtag.

Ugyanilyen sors előtt állott a föléledő rend új magyar hajtása a XVIII. század elején. Mohács után a két rendi tartomány 109 kolostorból a török és a hitszakadás csupán négyet-négyet hagyott meg. A Salvatorianus rendtartomány történetírója írja akkoriban: „Földülattak és égettettek a Salvatorianus Provinciában 68 klastromok... Elfogytanak vas, tűz és tsendes halálnak általa 1.700 szerzetesek, úgyhogy a szörnyű üldözések multával alig maradtak életben harmincketten...”

Ezekből nőtt ki a török és más ellenséges nyomás ellenére a rend új kolostoraival, hogy folytassa a megszakított munkát.

*

Hogyan történt ez az újjáéledés? Erre jellemző választ ad Bárkányi János élete, aki a huszonöt gyöngyösi ferences közt már nyolcvan éve felé közeledve életét adta a pestises betegek közti munkában. Bárkányi közel ötvenévi szerzetesi életében Homonnától Szegedig és Fülektől Veszprémig tizenöt városban működött, több kolostort a romjaiból újjáépített. Fiatal korában Homonnáról elüldözik, de már a szendrői kolostort sikeresen megvédi a bemenekült katolikusok élén a fölkelő hajdúk ellenében. Veszprémben a török alatt elpusztult kolostort felépíti. Kasán Zrínyi Ilona lelkiatyja lesz és a kis Rákóczi Ferkó, a későbbi vezérlő fejedelem nevelője. Ő közvetíti a tárgyalásokat Zrínyi Ilona kérésére a Thökölyvel való házasság érdekében.

Szécsényben a török kivonulása után fel akarja a kolostort és magát a várost építeni. Leveleket küld a negyedszázaddal azelőtt elmenekült és egész Morvaországig jutott szécsényiek után, „könnyesen buzdítva mindenkit” szülőföldjére való visszatérésre. Amikor a hívogatóra hazaszállingóztak, megindultak a rombadólt város felé, amelynek határában a Szentlélek patakja mellett egy kocsiderékon bemutatja a szentmisét. A továbbiakat ő maga így írja le naplójában:

„A város kapujához értünk, de a bozót, bürök és cserjék rengetegein nem tudtunk áttörni. Kapával, baltával vágunk magunknak utat a ko-

lostorig. Nagy nehezen bejutottunk a templomba és egy lócát találva sokakat meggyóntattam és szentáldozásban részesítettem... Közös elhatározással jöttünk a kolostorba, ahol a legnagyobb szegénységben éltünk: kályha kupakja helyettesítette a fazekat, lábost és tányért. Asztalunkat koporsódeszka szolgáltatta, csupasz földön takaró nélkül aludtunk...”

Aztán jött sorra Bárkányi életében Szeged, Léva, Kecskemét (ahonnan a császáriak háromszor elűzték), Szolnok, Eger, Nagyvárad, újra Kecskemét és végre az öreg Bárkányi Gyöngyösre került. Egy félévészados munka eredményeit tekinthette át, az alakuló kolostorok erődvonalát, amikor „Isten látogató ostora” végigsújtott az országon.

Sorra került a pestilenciáriusok közt. Végighaladt a házfőnök áldásával az udvaron, a kerten a kis házikóba, hogy ez a hatalmas élet egy utolsó áldozatba lobbanjon fel a magyarságért.

1946. december 15.

JÁSZOK RAJZÁSA

(Egy katolikus paraszttörzs új honfoglalása – Az első rendszeres paraszttelepülés – Az Alföld újrachódítása)

„Az előjárásából hatan lóháton elindultak új hazát keresni. Jártak Tiszasülynél, aztán Tiszabó-pusztára mentek és azt karók leszúrásával elfoglalták maguknak. De aztán megtudták, hogy uraság földje. Ezért elmentek a hunok földjére, hogy földesúr igájától mentesek maradjanak. Így választották Csorba-pusztát, ahol a puszta templom mellett megszálltak, de mert vizet nem találtak, otthagyták. Elmentek a Túrisszállások között Mesterszállás-pusztá felé, a túri Kalapos-halomhoz, de a Mesterszállás-pusztát kicsinek találták. Innen Szolnok felé mentek, majd a Jenei-pusztára, mely az Alattyánban lakó Nagy János, a barátok tisztartójának gondjára volt bízva. Nem tudtak megegyezni a puszta megszállására, azért hazamentek. Három esztendő múlva egy koldus tanácsára a Kőrösön túl, Szent Márton-pusztá megvizsgálására indultak. Megfelelőnek találván, megindították a kiköltözést Apátiból... A megszállás volt 1719 Pünkösdjén...”

A kunszentmártoni évkönyvek őrzik az apáti jász települők vezéradarujának, öreg Radics Istvánnak ezt a vallomását Kunszentmárton új-jászületéséről.

A honfoglalás idejének levegője csap ki ebből a mai nyelvre átültetett leírásból. Még a rajzás módja is a honfoglaló időkre emlékeztet. Nemegyszer pásztorokat küldenek kémlelő utakra, nézzenek körül, hol lehetne letelepülni. Aztán a község megbízottai kelnek útra. Megtudakolják, jogot formál-e arra a lakatlan helyre valamelyik régi család leszármazottja, vagy valamelyik város? Odaígérte-e már valakinek a neoaquistica comissio [bizottság a birtokviszonyok rendezésére]? Megkóstolják a földet, a vizet. Aztán hazatérve meghányják-vetik a községgel. Összeszedődik a települő raj, és nyájukat hajtva megindulnak az új honalapításra.

*

Maguk sem tudják még, milyen fontos nemzeti hivatást töltenek be, amikor a Bécsből irányított állami és a nagybirtokosoktól szerzett ide-

gen telepítések közt saját maguk elhatározásából és erejéből végrehajtják az első rendszeres magyar paraszttelepülést.

A jászok évszázados rajzása biztosítja elsősorban a kipusztult Alföldet a magyarság számára. Előbb a Kis- és Nagykunságot lepik el. Egy- más után életre keltik a halott pusztákból Kunszentmártont, Kiskunfélegyházát, Dorozsmát és Kiskunmajsát. A szaporátlan Kiskunságba idők folyamán 122 ezer embert küldenek. Az életerőtől duzzadó jász fajtának az új települések határai is szűknek bizonyulnak, innen is tovább rajzának le a Tisza mentén a Bácskába, egészen az Óbecse-Kula-Szenttamás vonalig. A Bánát határa állja útjukat, ahonnan már Mercy tábornagy rác határőr csapatokkal veri vissza a magyar települőket. Erre a Dunának fordulnak, sőt egyes csoportok átjutnak a Dunántúlra. Ugyanígy haladnak a Tiszántúlon, eljutnak Erdélybe a Maroshoz. Kisebb rajok megtelepednek szerteszét a felső-tiszai megyékben.

Nemcsak az akkori kormányzat hagyja magukra őket, de magyar városok is igyekeznek őket maguktól távol tartani. Karcag és Túrkeve nem óhajtja őket, mert vagyontalanok és katolikusok. Túrkeve magisztrátusa az 1778. évi jegyzőkönyv szerint ezt üzeni egy jász települő raj vezetőjének: „Tóth János maradjon ott, ahol eddig lakott, mivelhogy elegen lakunk helységünkben”. Ám a jászokat ez nem téríti el útjukból. Behatolnak Karcagra, amelynek határa bőséges, lakatlan és meg nem művelt területet ad. Később, a század vége felé már Karcagról indul egy ezerfőnyi rajuk Bácskába.

És ezt a honfoglalást a középkori 45 jász helységből a török hódoltság viszontagságai után megmaradt és gyorsan feltöltődött 14 jász helység végzi. A telepítések kezdetén mindössze kilencezer lélekből áll a Jászság. Az egymást követő kirajzások mellett a szorosan vett Jászság egy évszázad múlva kereken hatvanezernyi lakosságú.

*

Másutt is megindul a magyar parasztság, főleg a Felvidékről indul ősi szálláshelyére, az Alföld felé. De ezek nagyobb részét szétszórt jelenségek és a megyék, földesurak ellenállásán megtorpannak. Egyetlen eset az utolsó fél évezred magyar településeinek történetében, hogy egy tájegység népe teljes egészében saját maga erejére támaszkodva, rendszeres telepítést végez a nagyszerű apparátussal, állami pénzekkel megszerzett idegen telepítések árnyékában. Ez a népközösség maga szabá-

lyozza kitelepülését, mint a kazán szelepe a felgyülemlett gőz feszítő erejét. Csupán a népfölöslegük számára nyit utat, a zöme őrzi az ősi szálláshelyet. Jellemző a jászokra a későbbi időkben, hogy a külföldi kivándorlásokra szaporasága mellett sem volt kapható.

Hazai telepítéseinek fő oka természetes szaporaságukban rejlik. Jellemzően mutatja ezt az 1851-ben végzett összeírás. A Nagykunság szaporodási arányszáma a református egyházkerület akkori összeírása szerint 0,88%, míg a Jászságé 1,76%. De egészséges telepítési rendszerük végső oka az ősi kiváltságaik folytán kialakult szabad paraszti életformájuk. A szabad parasztságnak olyan közössége a jászság, amelynek hasonlójára Európában a középkor után az északi népeket kivéve, alig találunk. Pedig az ő autonómiájukat nem őrizték városfalak, vagy természetes határok védettsége, mint például a székelyekét. Az Alföld nyitott térségén, aránylag csekély létszámmal, évszázadokra megfosztva privilégiumaiktól, évszázados török uralom alatt meg tudták őrizni hagyományaik közösségi szellemét, ami a felszabadulás után élére állott a magyarság expanziójának.

Erre az erőforrásra mutat rá Fodor Ferenc kitűnő monográfiájában: „A magyar föld egyetlen táján sincsen nép és föld 700 év óta ennyire átengedve egymásnak, ennyire egybeforrasztva. Egy gazdasági és társadalmi szabad fejlődés mellett egy táj szabad fejlődésének lehetőségei is megadattak.” Hozzá kell tennünk, hogy mindez rettenetes történeti nyomások közt állotta ki a próbát.

*

A hírhedt 1514-es országgyűlés megfosztva privilégiumaiktól „szolgarendűvé” teszi őket. Így hullanak a török hódoltságba. Adóznak töröknek, a megyének, három királyi végvárat tartanak fenn a török hódoltság közepéből. Éppen most lesz háromszázéves fordulója, hogy a magyar országgyűlés 1647-ben újra elismeri a jászok ősi kiváltságait, amíg ők a török várak körzetében a hadak útján létükért küzdenek. Amikor a félhold hatalma hanyatlóban van, Thököly, majd Apafy hadai „istentelen” pusztítást végeznek földjükön, mert „királyi hely”. A felszabadulás után Lipót császár egyszerű tollvonással eladja őket félmillió aranyforintért a német lovagrendnek. Válaszul ők egy ezredet állítanak Rákóczi seregébe. Mária Terézia megengedi, hogy „megválthassák” magukat. Éppen kétszáz éve, hogy a maguk ősi szálláshelyéért és a kun-

ságiért hat éven át törlesztik a súlyos váltságdíjat. Ez a jász redemptio [megváltás], ami már az említett telepítésekkel párhuzamosan történik. A redemptio módja is jellemző fényt vet közösségi szellemükre. Azokat is szabadoknak deklarálják, akik nem váltottak földet. Privilegiumaiknak és hagyományaiknak tisztelete nyilvánul meg ebből a rendelkezésből, ami megszólalt abból a török elől Fülekre menekült jász emberből, akinek első dolga volt a még meg nem melegedett új fészekben, hogy jász privilegiumainak elismerését kéri a nádortól, mint a jászkunok örökös főkapitányától.

Megalapozott életformájuknak és hagyományaiknak tisztelete hit-hűségükben is megnyilvánult. A magyar kálvinizmus átvonuló területén, a teljes egészében új hitre tért kunság tőzomszédságában megőrizte ősi katolikus hitét. A két Kunságra és az Alföldre való kirajzásában pedig mint kisebbség, nemcsak megmaradt az ősi hitben, de a Kiskunságot jórészben, a Nagykunságot pedig meglehetősen átkatolizálta. A Duna-Tisza közének katolikus többségét elsősorban a jász településeknek köszönhetjük.

*

Amikor egy-egy települő raj készül nekivágni az Alföld mérhetetlen üres pusztaságainak, a távozók búcsúleveleket hagynak hátra. Hangoztatják bennük szülőföldjük iránti hűségüket, amit a búcsúzás fájdalomla kísér a maga egyszerű, őszinte szavaival. A darabos szavak mögött mintha megzajlanának ősi vándorsorsuknak messze évszázadai, amikor Ázsia izzó katlanából kirepítve a hazát kereső magyarok vándorútján elérkeznek a Duna-medencébe, hogy vállalják a magyar sors megpróbáltatásait.

1946. december 22.

POROSZ HAGYOMÁNY A MAGYAR DEMOKRÁCIÁBAN?

Szabad hazában

szabadon akarjuk gyermekeink nevelését biztosítani – üzeni egy magyar község több száz embere a miniszterelnökhöz intézett fölterjesztésében. Hónapok óta árad a tiltakozások rengetege az aláírások százezrével az ország minden részéből. Csupán december eleje óta 1257 város és község katolikus együttese és szülői szövetsége nyilatkozott meg a tanítási, egyesületi és sajtószabadság mellett. Apellálnak gyermekeik és a jövő érdekében a szabadságra, amelyet ők a maga tisztaságában és következetességében értelmeznek.

Az egyházi iskolák elleni propaganda és a rákövetkező tiltakozások eszünkbe juttatják a német Kulturkampf hasonló menetét, csupán némi szerepcserével és díszletváltással. Mintha Bismarck szelleme kísértene megfordított tógában, a porosz hagyomány, a junkersajtó propagandája, amelyik öntelt fölényel tárgyalta és gúnyolta az akkori demokratikus pártok küzdelmét a nevelés szabadságáért.

Mi eddig is tudtuk és hangoztattuk, mi az ország közvéleménye. Mellettünk bizonyít most 1257 községnek és városnak néhány hét alatt befutott tiltakozása. Semmi más ez, mint természetadta örök jogaik védelme egy új junkerizmussal szemben.

Egy demokratikusan berendezett

ország társadalma nem viselhet el olyan tilalmakat és akadályoztatásokat, amelyek a demokrácia alaptételével: a szabadsággal ellenkeznek – olvasom egy fővárosi egyházközség fölterjesztésében. Le kellene ültetni ez írás rengeteg érvei mellé néhány órára az egyoldalú pártembereket, könnyüvévű írástudókat, a világnézeti sarkvidéken vesztegelőket, nézzenek már bele a milliók lelkivilágába, abba a roppant akaratba és felelősségtudatba, amelyik eggyé kovácsolta és most edzi a régi kényelmes idők laza tömegeit. Higgyék el már egyszer ők is, hogy a demokrácia nem egy-két párt privilégiuma, vagy jelszava; ott él az a lélek mérhetetlen síkján.

Ezek nem avatkoznak a kormányzat illetékes területeibe, sőt nemegyszer utalnak arra, hogy ezeknek az elemi szabadságjogoknak „féllelemmentes” biztosítása éppen a nyugodt építőmunkának tesz szolgálatot. Kell ennél szerényebb kérés, hogy a szülő munkahelyére indulva és gondjai közt jó helyen tudja gyermekét? Mégis csak észre kellett volna venni azt a méltóságteljes néma választ propagandájukra, amikor a szülők, az eddig közömbösek megrohmozták az egyházi iskolákat gyermekeik föl vételéért. Mindig megvolt az egyházi iskolának nálunk a tekintélye, de a bizalomnak ilyen ösztönszerű, viharos megnyilvánulásaival még nem találkozott.

A múlt kísért itt

ebből a tanulási, egyesülési és sajtószabadság elleni propagandából, az abszolutisztikus, majd pedig a diktatórikus múlt. Ám ezen a gyanús hatalmi törekvésen túl bizonyára többeket őszinte meggyőződés hajt az egységes állami nevelés illúziója felé, a porosz, vagy fasiszta, vagy a század eleji francia minta szerint. Mert más változata nem volt és nem is lesz, hiszen magában hordozza a kényszer jellegét.

Ezeknek a jószándékú utópistáknak figyelmét felhívjuk egy következetesen visszatérő történelmi jelenségre, amely katolikus vonatkozásában is megfontolandó tanulságot nyújt. A katolikus iskola ellen éppen az egységesítő államosítás örvén sokkal hatalmasabb küzdelmek folytak a porosz, francia, belga, olasz, majd nagynémet területen, hogy csak a legjelentősebbeket említsem. És mindig az úgynevezett kultúrharcolak ébresztették föl a katolikus öntudatot, föl élesztettek egy új hitéletet, megindítottak egy széles társadalmi és közéleti mozgalmat. A holland és észak-amerikai katolicizmus is mindenekelőtt az iskolákért hozott áldozatának köszönheti pompás szervezettségét.

Ezt az öntudatot

látom ébredezni ezekből a tiltakozásokból az ellenpropaganda nyomása alatt. A határközségek aggódó figyelmeztetése éppúgy, mint a gyárvárosok, bányatelepek kemény szavai, a városok pontos megfogalmazású érvei a megrendíthetetlen akarat áramában olvadnak egybe. Ahogy az aláírások nyomán végigmegyek képzeletben ezen a kis országon, a számadások hálózatával próbálom érzékeltetni ezt a mozgalmat.

Ezek a szülők és a többi aláírók nem ma foglaltak először állást a keresztény nevelés szabadsága mellett, hanem azóta, mióta iskoláikat emberfölötti áldozattal fenntartják. Nem meggondolandó és örvendetes kultúrtény-e az, hogy míg a mostani államszervezet itt a főváros romjai közt még azon gondolkodott, milyen épületekbe helyezze minisztériumait és hivatalait, már a veszprémi egyházmegyében és az Alföldön az épphogy felszabadult falvakban új katolikus iskolák nyíltak meg a nép ösztönszerű életakarásából? A nép alkotta meg és tartja fenn azt a 2868 katolikus népiskolát és 273 középiskolát, amely iskolák hatszázezernél több gyermeknek adnak tanulási lehetőséget.

A többi gyermek szülei is a vallásos nevelés szabadságát követelik.

Amikor Bismarck

elindította kultúrharcát a katolikus nevelési és egyesülési szabadság ellen, sok mindenre gondolhatott az öntelt junkerszellem labirintusában. Ám azt ő maga sem képzelhette el, hogy érveit szolgálai módon megismétlik, és hogy a porosz hagyomány a világnézeti görbéken át beférkőzik a demokratikus jelszavak vagy törekvések mögé. Bismarck érveire a katolikus Centrumpárt vezére, Windhorst többször hangsúlyozta, hogy politikai esztelenség az emberek természetadta jogaihoz nyúlni. Ezt hangoztatják most a magyar városok és falvak felterjesztései.

1947. január 19.

VÉRES KÖNNYEK KÉT NÉPÉRT

Ír Madonna Győrött

Cromwell Olivér, a XVII. század angol diktátora, Írország leverése után nyolcvanezer ír foglyot hajókba zsúfolva elad amerikai ültetvényeseknek. Tenn admirálisnak külön jutalmul ezer fiút és ezer leányt ajándékoz jamaikai ültetvényeire. Az elkobozott ír birtokokból katonáinak két és félmillió hektárt oszt szét. Ekkor érkezik hatévi bolyongás után Magyarországra egy ír menekült püspök, Lynch Walter. A hazátlant Tüsky János győri püspök fogadja oltalmába.

Ugyanakkor vonulnak a győri végvár alatt a török hadak utolsó erőpróbára Európa ellen. A vesztfáliai béke utáni Európa új kalandokra készül. Cromwell a puritanizmus kenetes szólamai közt folytatja az írek kiirtását, tartományok lakosságát telepíti ki, helyőrségei embervadászatra járnak a hegyek közé. Ugyanakkor a magyar országgyűlés 93 pontban sorolja föl országunk rettenetes nyomorát, a zsoldos had égbe kiáltó kegyetlenségeit. Erdélyből jön a riasztó hír, hogy a török-tatár seereg száznyolcvanezer magyart hajtott ki újból a rabszolgapiacokra.

Ezt kell látnia a száműzött püspöknek, akit sorsa a legvégső keresztény végvárba hajtott. Pár évvel éli túl Cromwellt. A püspököt a győri székesegyház oltára alá temették. Sírja fölé függesztették azt a Mária-képet, amelyet Írországból magával hozott és bolyongásai közt kegyelettel őrzött.

Ez a Mária-kép 1697-ben, kétszázötven évvel ezelőtt az írek védőszentjének, Szent Patriknak az ünnepén véres könnyeket hullatott. Hányszor gondoltak ott, a csoda ámulatában arra, hogy az Istenanya két legelhagyatottabb nép tragikus sorsát siratja? Mi is történt abban az évben, amikor a Mária-kép három órán keresztül százak szemeláttára vérrel verítékezett? A királyúzó Orániai Vilmos folytatja Cromwell véres munkáját. Amíg Anglia bécsi követe kormánya nevében Lipót császár alattvalói számára vallásszabadságot követel, ugyanakkor az angol parlament megszigorítja az írek kiirtására hozott eddigi törvényeket. Amerika felé hajórajok viszik a deportáltak tízezreit, Európát előzönlük az ír menekülők rajai.

Magyarországon ugyanakkor a nádor kétségbeesett feliratban vázolja a harminc év óta felgyülemlett nyomort. A kiszarolt nép erdőkbe menekül. Lázadások lobbannak a Tisza mentén. Rákóczi Bécs felé fut a fölgyulladni készülő országból. S amikor a győri kép könnyezik, akkor viszik a Felvidéken Lipótnak, az ájtatos despotának a parancsára Bécsbe azt a másik kegyképet Máriapócsról, amelyik egy évvel előbb könnyezett a magyarság sorsán.

Egy „idegen” természetfölötti világ hajol le másodszer a magyarok közt Európa rettenetes sötétjébe, hogy rádöbentsen két nép tragédiájára. Az egyik Európa legősibb törzsének, a lemorzsolódott kelta fajnak megmaradt töredéke. A másikat Ázsia titokzatos katlana dobta ki magából a három nagy európai faj keresztútjára. Mind a kettő az európai móhó hódításvágy állandó akadálya. Amikor a magyarság az ozmán hatalom és a hitszakadás között őrlődött, az ír nép az újkorkezdeti brit imperializmus és anglikanizmus kettős örvényével viaskodott.

Az írek és az angolok közti három évszázados per már eldőlt. Az angolok maguk szégyellik elődeik hihetetlen barbárságát.

Minden katolikus ír meg lett fosztva polgári jogaitól. Hivatalt nem vállalhatott. Ősi földjéből csak egy-két hektárt bérelhetett idegen földesuraitól. Nem örökölhette, nem végrendelkezhetett, eladó lányának hozományt nem adhatott. Ha egy ír ember lova öt fontnál többet ért, bárki elvehette. A három termékeny tartományból átköltöztették őket a kopár országrészekbe.

A hitoktatás száműzetéssel jár. Szentmisét hallgatni tilos. Ha egy fiú protestáns vallásra tért, övé lett a család vagyona. A protestánsná lett nő rendelkezett gyermekei vallásával. Papot befogadni felségsértés. Elárult püspökért 50 font, papért 20 font, tanítóért 10 font vérdíj járt. A helyőrségek tisztjeinek egy időben kedvelt sportja volt az erdőkben, hegyek közt lappangó papok hajtóvadászata, amelyre külön betanított vadász-kutyákkal mentek. A száműzetésből hazatérő és elfogott papok kivégzésének módja pontosan elő volt írva: felakasztották, majd beleit kiszakítva fölnegyelték.

Jóformán minden büntetés vagyonelkobzással járt. Így aztán a XIX. század elején Írország ötmillió lakosából csak hatvannyolcezer embernek volt még földje, jórészt egy hektáron alul. Ugyanakkor 675 idegen birtokos nyolcmillió hektárral rendelkezett, élvezve az ír kényszermun-

kások és bérlők veritékes munkájának eredményeit. A rájuk küldött és hívek hiányában tétlen anglikán papoknak tizenhatmillió font értékű egyházi javadalmuk volt, ehhez járult a katolikus írek által beszolgáltatni köteles egyházi tized.

Évszázados őrlő küzdelem volt ez a Szentek Szigetének magányában, mialatt a távoli és közömbös Európa új arca kialakult. A spanyol világbirodalom elfonnyadt, a másfélszázados török uralom kiégett foltot hagyott Európa térképén, a német országocskák egymást pusztították, hogy elősegítsék a francia hegemoniát. A pápaság vívta harcait a hitszakadással és az új cezaropapizmussal. A politikai és társadalmi változások elérték a forradalmakat.

Az írek mindenkitől elhagyatva folytatták élet-halál harcukat. Ha elvétve politikai érdekből a spanyolok vagy franciák megsegítették őket, csak arra volt jó, hogy a megtorlás erősebb legyen. Egy-egy üldözési hullám, párosulva a gyakori természeti csapással, megharmadolta a lakosságot. Adatok közt böngészve döbben rá az ember hihetetlen nélkülözéseikre. Jóformán egyetlen táplálékuk a burgonya volt, és egy-egy rossz termés százezreket hajtott a tengerentúlra. A folytonos véreszteség ellenére ötmillióig felszaporodott lakosság a múlt században sorozatos csapások miatt hárommillióra zuhant, amikor Európa lakossága rohamosan megnőtt.

Amerika lett több millió ír új hazája. És itt tűnik elő ennek a népnek újabb főséges hivatása. Nemcsak odahaza őrizte meg katolikus hitét, hanem ahová betelepedett (Ausztráliában is), virágzó katolikus életet teremtett.

Míg a győri székesegyház oltárán a kelta vonású Madonna titokzatos némaságban néz maga elé, a szabad Írország, amelyért véres könnyeit hullatta, most hajóit küldi az éhező Európába, amelyik Európa közömbösen nézte élet-halál harcukat. Az ír vértanúk utódaiban, úgy látszik, most már csak a hála él, hogy szabad országban, szabad oltárok előtt vallhatják meg három évszázados üldözések közt megőrzött ősi hitüket.

1947. január 19.

EGY NÉP SZABADSÁGÁÉRT

Írország centenáris megemlékezése O'Conellről

O'Conell Dániel az írek utolsó beszédét mondja az angol parlamentben. Odaát a Zöld-szigeten éhhalállal küszködik a népe. Ezek a képviselők itt jól tudják ezt, hiszen földesurai az írek ősi földjének, amelyen azok csupán bérlők és béresek. A tavalyi katasztrofális termés végső maradványain tengődnek. Erről beszél a hetvenkét éves népvezér, aki súlyos betegen jött át hazájából, szinte megalázkodni a konokul hallgató parlament előtt, amelyet szikrázó érveivel évtizedeken át ostorozott. 1847 februárja. Éppen száz éve.

Az angol parlament szokásos imái után megtagadja a segítséget. Évszázados gyűlölet feszül a visszautasítás mögött. Nem az angol nép akarata volt ez. Már azért sem, mert akkoriban a lakosságnak csak 1%-a bírt szavazójoggal. Ezt még igazságtalanabbá tette a feudális jogok alapján történt kerületi beosztás. Az 513 képviselő közül 254-et tizenegyezer választó küldött a patamentbe. Volt kerület, melyben három földesúr „nevezte ki” a képviselőt. Viszont a rohamosan fejlődő gyárvárosok, mint a háromszázötvenezer lélekszámú Manchester egyetlen képviselőt nem küldhetett. A munkáskerületek csak 1867-ben kaptak korlátozott választójogot.

*

O'Connell a kudarc után elindul Rómába a népek atyjához. Másfél hónapos útja csöndes haldoklás az őt ünneplő Európán keresztül. Utolsó útja mögött újra forrong Írország. Már az ő félévszázados felszabadító munkájával is elégedetlenek a Young Ireland nyugtalan fiataljai. Személyes sértegetésekkel adták ezt az ősz vezér tudtára.

Útközben volt ideje elgondolkozni élete művén és hazája sorsán. A huszonöt éves ügyvéd valamikor 1800 januárjában szólal fel először a dublini katolikus nagygyűlésen. A gyűlést angol fegyveres csapatok veszik körül. A tavalyi vérbefojtott lázadás után a megfélemlített ír parlament feladta maradék jogait. O'Connell megbélyegzi ezt a gyávaságot és bejelenti a küzdelmet az emancipációért, az egyenjogúsításért. Neve végigszáll az országon. A nép őt tekinti vezérének.

Különös és reménytelen küzdelem ez. Egy ötmillió védetlen nép a napóleoni idők és a szent szövetség győztes nagyhatalma a feudális

Anglia ellen. Mennyi minden összeszövődik ebben a harcban. Az írek ősi hite, a katolicizmus a rájuk súlyosodott anglikanizmussal szemben. És mennyi ellentét! Alig néhány évvel előbb az angolok megható vendégszeretettel fogadják a francia forradalomból menekülő ezernégyszáz katolikus papot és több ezer apácát. Anglikán templomokban gyűjtenek számukra és imádkoznak értük. És ezek csíráztatják a későbbi oxfordi mozgalmat, Anglia csodálatos történetű katolizálását.

*

Ugyanakkor a fiatal ír ügyvéd az írek számára készített büntető törvénykönyv és barbár rendeletek vasbéklyói között vezeti a vértelen szabadságharcot. Egyedüli szervezete a Katolikus Egyesület, amelynek tagjai évi önkéntes adóval segítik a nemzeti mozgalmat. Az angol parlament betiltja az Egyesületet. Más nem marad, mint a meetingek a forró tereken körültüskézve kémekkel, beugratókkal, politikai rendőrséggel és fegyveres csapatokkal. Minden legkisebb kilengés jogot ad a mozgalom felszámolására. O'Connell a csapdák közt politikai tette lelkésíti a százezres (néha 5-800 ezernyi) tömegeit, közben kemény fegyelemben tartja az elkeseredett íreket. Amikor hirtelen betiltják a gyűlést, zöldkeretű zászlóival jelt ad és a nép halotti csöndben oszlik szét.

Az emancipációért folyó küzdelem huszonnyolc évig tartott. „Dániel király”-nak meg kellett kísérelni a lehetetlent: bejutni az angol parlamentbe. A választói cenzus Írországból ötszörösen volt megszorítva. A választók az angol földesurak bérlői, akiket az urak máról holnapra elkergethettek, ha nem akaratak szerint szavaznak. És mégis megtörtént a hallatlan eset, amelyről a felsőházban egy lord így nyilatkozott: „Amely napon egy katolikus bejut országunk törvényhozásába, a perctől Nagy-Britannia napja le fog alkonyulni.” O'Connellt a hihetetlen terror ellenére megválasztották. Megjelent a londoni parlamentben. Eléje tették az eskümintát, amelyben meg kellett tagadni a szentmisét és a pápaságot. O'Connell kemény szavakkal tiltakozott. Megfosztották mandátumától. Kerülete újra megválasztotta. A bénító varázs megtört. A parlament meghátrált, újabb forradalomtól rettegtek.

*

Abban a feudális parlamentben kellett az emancipációt, vallásszabadságot és szociális engedményeket kivívni, amely anglikán szertartási és imaformulákon disputált, de egymásután visszautasította az angol

munkásság szociális kívánságait. Az ipari verseny érdekében eltúrte, hogy a szövögyárakban 8-10 éves gyerekeket 12-14 órai munkával terheljenek. A waterlooi győzelmet követi a peterlooi „vereség”, amikor a munkások felvonulását csapatokkal verik szét. Az ír népet gyűlölték, saját népuktól félték. Castlereagh, a szent szövetségi idők külügyminisztere végrendeletéhez csatolt titkos utasításában figyelmezteti feleségét, hova rejtse el a családi ékszereket forradalom esetén.

Mi várhatott ezek részéről az ír emancipációra, erre a „félvad, katolikus” népi mozgalomra a Szent Szövetség korában, amikor minden népi és szociális kívánság az abszolutista államfőnség elleni merényletnek számított? O’Connell maga köré tömörített egy csoport képviselőt, akik tülemelkedtek a vallási, faji és osztályelfogultságon. A protestáns Grattan döngeti az írek érdekében a szűk körű önzés bástyáit. Szemükbe vágja az írellel törvényeket: „Mit mond a tízparancsolat? Tiszteld Atyádat! És mit mond az angol büntető törvénykönyv? Vedd el vagyondát! A tízparancsolat ezt is mondja: Ne loj! A törvénykönyvünk pedig hirdeti: Szabad meglopni a katolikust.”

Az egyenjogúsítási törvényt az alsóház megszavazza, a lordok háza többször visszaveti. Egy alkalommal csupán egy szavazattöbbség hiúsítja meg. És ez az egy szavazat újabb évtizedes küzdelmet jelent. O’Connell állja a harcot. Az angol közélet nagyjai egymástán melléje állanak. Wellington, a napóleoni idők hadvezére a makacskodó lordokat figyelmezteti: „Uraim, dicsőséggel övezték homlokomat, de ne felejtsek el, hogy főképp a katolikus katonák vitézségének köszönhetem a győzelmet, amelyért engem olyan bőkezűen megjutalmaztak.” A megszavazott billt [törvényt] IV. György király vonakodva, keserves panaszok közt szentesíti: „Wellington Anglia királya, O’Connell Írország királya, én meg, úgy látszik, már nem vagyok egyéb, mint windsori esperes.”

Mi mindent kellett rendbe hozni az évszázados zűrzavarból? Eltűntek a törvények, amelyeknek rendes záradéka a bitófa, belek kiszagatása, felnégyelés... Nagy vívmány volt az anglikán papok számára eddig teljesített egyházi tized csökkentése. Az ötmillió földnélküli ír katolikus eltartott 2 anglikán érseket, 11 püspököt, másfélezer papot, akiknek az országban mindössze hatvanezer hívük volt. A The Tablet 1869-ben ezt írja: Öt uralkodóház, tíz nemzedék, tizenhét uralkodó fáradozott a szerencsétlen kísérleten, hogy a katolikus Írországra ráerőszakolják a protestantizmust.

*

A nehezen kivívott egyenjogúsítás után megindult a küzdelem Írország önkormányzatáért és a külön parlamentért. Ez a repeal-mozgalom újra felsorakoztatta a monstre-meeetingekeket százezres tömegeikkel. O'Connellnek vigyáznia kell népére, hogy erőszakos fellépésével meg ne semmisítse az eddigi eredményt. Harcolnia kell a londoni parlamentben, ahol köréje már félszáznál több képviselő gyülekezik. A harc kíméletlen. Disraeli, az olasz-zsidó bankár család sarja, a viktoriánus kor későbbi miniszterelnöke, a kelta O'Connell származását gúnyolja: „Ősi származása vakítja el ezt az embert, pedig csak hitvány latortól származik.”

A kormány perbe fogja O'Connellt tizenkétszeres bűnvád alapján. A peranyag 200 kötetnyire dagad. Már a negyvenes években vagyunk. Európa népei feszülten figyelik ezt az egyenlőtlen küzdelmet. A börtönre ítélt O'Connellt a nép halálos csöndben kíséri a fogházba. Írország minden templomában könyörögnek érte. Amikor a lordok házának jogi bizottsága idők múltán az ítéletet megsemmisíti, az iratot hozó hajót a nép a tengerparton várja és minden templomban megszólalnak a harangok.

Titokzatos erők a nép lelkének mélyén. Egy angol konvertita, lord Spencer imaszöveget alakít Anglia katolizálásért. És megtudja, hogy Európa népei közt az üldözött írek imádkoznak legbuzgóbban az angolokért. Megrendülve írja: Ez a vértanú imája hóhéraiért.

*

O'Connell már nem látta meg a repeal sikerét. Őt is elérte a népvezérek sorsa. Sokat kivívott népének, de nem mindent. A félszolgaság, félszabadság mezsgyéjén a Young Ireland fiataljai erőszakos lépésekre ösztönözték a nemzetet. O'Connell ellene mondott, az ő harca mindvégig a jog törvényes küzdelme volt. A fiatalok megtépázták népszerűségét és halálos sebbel indult el hazájából, hogy halottan térjen vissza.

A londoni parlamentből Róma felé tartott Krisztus helyetteséhez. Útjában már megérezte a népek szabadságharcának előszelét, ami a következő évben, 1848-ban végigsüvített Európán. Rómáig nem jutott, Genovában halt meg Szent Bernát imájával az ajkán. Az őt kísérő két fiának meghagyta, testét vigyék Írországba, szívét Rómába. Ezt a kettőt sohasem tudta magában szétválasztani. Ezt a két eszményt ünnepli most a szabad Írország a százéves sírnál.

1947. február 23.

BÉKESSÉGSZERZŐ A VIHAROS EURÓPÁBAN

Egy sienai leány, név szerint Benincasa Katalin a Dominus Jesus nevében megfeddi a viszálykodó olasz városokat, megfenyegeti Milánó olasz zsarnokát, felelősségre vonja a francia királyt. A Gesu dolce nevében kéri az avignoni Gergely pápát, térjen vissza Rómába és Szent Péter sírja mellől állítsa helyre Krisztus békéjét az Egyházban és Európában. A római visszatérést ellenző bíborosoknak pompás érveit ez az írástudatlan leány ízekre tépi. Pace! – ez a folyton visszatérő szó tüzes nyílként hasít ki üzeneteiből.

A kibogozatlan viszályokba merült Európa vezetői meglepődve tekintenek a különös jelenség, a Jézus nevében parancsoló leány felé. Még nem tudják elképzelni, hogy a fölmerült ellentéteket másképp, mint politikummal és hadműveletekkel el lehetne intézni. Az északi tengeről Nápolyig, a Rajnától a Dunáig keresztül-kasul menetelnek a seregek. A francia diplomácia fonja újszerű hálóját. A német császár szórja birodalmi átkait hűbéreseire és városaira. Meg-megzendülnek a pápai interdiktumok, amelyek nyomán országok templomai bezárulnak. Az elhagyott Róma néhány család viszályainak arénája. A fűvel kivert tereken az üres templomok omladoznak.

Ugyanakkor fölremlenek a viszálykodó és békevágyó Európa fölött egy harmadik Európa halvány körvonalai. Ebben az évben találják Petrarcat holtan egy ókori pogány kódexre hajolva. De az új Európa már megkoronázta a római Capitóliumon a szicíliai király bíborpalástjában. Szerelmes szonettjei bűvölik az alélt világot. Új légáramlatot éreznek, akik a vész és problémák elől a humanista világ ígéretébe menekültek.

Sienai Katalin tovább diktálja egy felsőbb erő kényszeréből üzeneteit. Az üzenetek már szinte keményen nyersegek. Eddig a Gesu dolce nevében kért, most az isteni Ítélobíró elé idézi a makacskodókat. A megkínzott nép ösztönösen feléje fordul. Tőle várja az új Európát, mert Isten eltűnt országát akarja visszaállítani. Alakja a tömegek szívében át magasodik Európa fölé!

Katalin Benincasa Jakab sienai kelmefestő huszonötödik gyermeke. Hatszáz évvel ezelőtt, 1347-ben született. Akkor harmadolja Európát a világtörténelem legpusztítóbb járványa, a fekete halál. A szerzetesrendek krónikásai a kipusztult kolostorok ezreiről és az ápolás közben elhalt szerzetesek, papok tízezeiről számol be. Az átélt iszonyattól kábult flagelláns csapatok vezekelve járnak az üres utakat. Másutt véres zsidóüldözésekben lobban föl a tömegöszton. Álpróféták szítják az ösztönök mélyén lappangó eretnokségeket, amelyek nemsokára áthúznak Európán.

Katalin már gyermekkorában följánlja magát Isten szolgálatára. A körülbecézett serdülő leány levágja haját, mert feltűnő szépsége miatt dicsérik, és mert nem akar férjhez menni. Anyja a hiábavaló kísérletezések után elengedi leányát a különös vezeklő útra. Kiütkeznek rajta Krisztus stigmái [sebhelyei]. Már nem vesz étket magához, csak a szentáldozás élteti. Beöltözik a domonkosok harmadrendjének ruhájába.

A sienaiak megbotránkoznak némely tettén. Egyedül jár a városon kívüli barlanglakásokba az ottani gyanús szegény népséghez. Egyaránt ápolja az elhagyott férfi és női betegeket. Csavargó koldusnak ajándékozza rendi köpenyét. A sienai nők kikergetik a templomból, mert nyilvános bűnös nőekkel testvér módon bánik, mert zsidókkal az utcán szóba áll és törvénytelen származásúakat testvérként kezel. A középkor roppant fegyelmének roppant huzalai feszülnek még fölöttük a középkori lelkiség nélkül.

De már növekszik egy másik közvélemény is, amelyik megnézi a Szentet. A polgárháború csetepatéi és megtorlásai közt szabadon járja a börtönöket. A politikai elítélteket kibékítve Istennel, elkíséri a vesztőhelyre. Fuldo Miklósnak, a fiatal nemesnek lázas homlokát kezében tartja, mikor a hóhér bárdja fejét levágja. Már nem mernek a Kéz ellen semmit sem tenni, mert rajta ragyognak és véreznek Krisztus sebeinek stigmái.

Európa tovább viharzik. A pápák a francia politika avignoni hálójában vergődnek. Orbán pápa menekülésszerűen Rómába teszi át székhelyét, hogy a lázongók elől visszameneküljön Avignon erős falai közé. Hiába könyörög a svéd Szent Brigitta, aki szinte egyedül őrzi Róma szentélyeit. Hiába ajánl föl a pápa védelmére Nagy Lajos, a magyarok királya tízezer zsoldost.

Lombardiától Apuliáig város város ellen hadakozik. A német városok saját uralkodóik ellen kötnek szövetséget. Fellobbannak a parasztlázadások. A zsoldos csapatok uratlanul rajzanak, ahol még kincset sejtnek. Avignont a pápa szeme láttára rajtaütésszerűen kirabolják. Isten elhagyta Európát – jajgatja a krónikás.

És Isten ekkor lehajol a kelmefestő leányához. A leány fél és vonakodik a rendkívüli hivatástól. Jézus ekkor „kicseréli a szíveiket”, ahogy a Szent vallja. Akkor telik meg újra Lombardia zsoldosokkal és pusztulással. Firenze Katalinhoz fordul és most elindul az égi üzenettel az Alpeseken át Avignonba. Híre megelőzte. Gergely pápa tisztelettel fogadja a Krisztus stigmáit hordozó leányt. Megérzi, hogy Krisztus sebei beszélnek belőle Krisztus helytartójához a sebekkel borított kereszténységért. Katalin megküzd a bíbornokok ellenkezésével, a francia udvar hatalmaskodásával, az európai diplomácia cselszövényeivel. A pápák hetvenéves „babiloni fogsága” véget ér. Gergely pápa visszatér Szent Péter sírjához, az elpusztult templomok, kormos paloták, erőszakos condottierik [zsoldosok] közé, hogy fölépítse az új Rómát.

Ám a betegségek nem tűnnek el nyomtalanul, az avignoni betegségek nyomai még végigsajognak az Egyházon. Alig gyűjtják meg az apostolok sírjai körül az örökmécseseket, újabb szakadások jelei mutatkoznak. A vereséget szenvedett diplomácia, az avignoni párt, a pápa ellen szítja a tüzet. Katalin újra útra kel, hogy harcoljon az örök Rómáért. Rómában éri a halál harminchárom éves korában. Az umbriai hegyek fáklyája Szent Péter sírja mellett kialszik. Utolsó szavai: A mindenható Isten dicsőségét szolgáltam mindig.

Néhány évtized múlva, amikor az egyházzsakadás sebei begyógyulnak, II. Pius pápa szentté avatja. Ez volt a fölszabadult pápaság első üzenete az örökké nyugtalan Európa felé.

1947. március 23.

„EZER ESZTENDŐVEL SZEMBEN”

Az idei március idusának a parlament előtt megrendezett ünnepséget nyílt színvallásnak vehetjük a magyar történelemmel szemben. Két évnek a jogán beszéltek ott és a két évnek jogán elvetették az ezeresztendő múltat. Határozott megfogalmazásuk szerint a harmadik magyar köztársasággal kezdődik a magyarság igazi történelme.

Ha ezt nem is szögezték volna le éppen a parlament előtt és éppen március idusán, ugyanazt halljuk már két év óta az állandóan visszatérő vádak csattogásában. Két forrásból meríti érveit és erejét ez a radikális átértékelés. Egyik forrás a közelmúlt elleni visszahatás. Ám a megsebzettség különben jogos érzése a közelmúltat egybeveszi az egész ezeresztendő történelmével, rávetíti, illetve onnan eredezteti összes hibáit. A másik forrás a történelmi materializmus, amelyik kedvező körülményei közt a maga határozottságával légüres teret akar teremteni új történelmi szemlélete számára. Hogy ezt elérjék, valóságos vesztégzár alá veszik az ezeresztendőt, mint a járványt terjesztő betegségek fertőző telepét.

Láttuk ennek hasonlóját a közelmúltban határon kívül és belül. Hitlerék is így bántak el népük történelmével. Csak amikor rosszul állott szénájuk, vették elő nagyjaik egynéhányát a lomtárból. A mi nyilasaink is megpróbálkoztak egy hasonló történelmi anarchizmussal. Szintén néhány év jogán vették vesztégzár alá az ezeresztendőt.

De maradjunk a mai márciusnál, amelyik újra föltárja a történelmi átértékelés szakadékát, amelynek partszegélyén olyan hősi pózzal állottak a közelmúlt kísérletezői. A kapkodó és romantizáló történelmi átértékelések helyébe most súlyosabb fegyverzettel és tekintéllyel lépett a történelmi materializmus. Tekintélyes erőtényezővé teszi az előnyös politikai helyzettel való kapcsolata. Bár lényeges okokból ellenfelei vagyunk, de jelentőségét nem akarjuk alábecsülni. Éppen ezért szeretnénk látni a propaganda ingoványai helyett a szellem nagy arénáján. Mint minden tévedésben, benne is van valami igazság. Igazság, hogy a gazdasági erők is befolyásolják az emberi fejlődést. Tévedés, hogy csak a gazdasági erők feszültsége adhatja a fejlődés lehetőségét és irányítását.

Mi állítjuk, hogy egy nemzet életében a szellemi és erkölcsi erők döntő tényezők. Azt is állítjuk, hogy ezek a szellemi és erkölcsi erők nemegyszer a végső pusztulástól mentették meg a magyarságot. Ha nem így volna, most nem disputálhatnánk erről a kérdésről.

Nem kritikátlan romanticizmus állít bennünket múltunk mellé. Látuk már elégszer az illuzionista szemlélet veszélyeit, sőt éppen a legnehezebb időkben belevilágítottunk a történelmi homorítások üregeibe. Orrunkban facsarog nem egy hivatalos ünnepély fonnyadt virágainak és frázisainak szaga. Nem tapadunk érzélgősen bizonytalan emlékekhez. De ragaszkodunk történelmünk folytonosságához, mert ez életünk egyik követelménye. Nem lehet a nemzet történelmén, ezen az élő egységen, időfeletti titokzatos organizmuson viviszekciót [élveboncolást] végezni, mégha az időleges előnyökkel is járna. Az egyén sem tüntetheti el múltját, hanem inkább tanulságot meríthet belőle. A tudathasadást az orvosi tudomány a pszichopatológia körében tárgyalja és kezeli. Miért követelik ezt a patológikus tudathasadást egy nemzetől?!

Valóban a tudathasadásnak egy sajátos faját akarják kitenyészteni a köztudatban, éspedig idegen mintára. A kezdet hevületében talán nem is veszik észre, hogy ezzel a demokratikus kialakulásnak ártanak. Az ezer esztendő elvetésével mesterségesen légüresített térben már nincs nemzet, csak tömeg, amelyik összetartó erő hiányában minden szertelen ideológiának megnyerhető.

A mai átértékelésnek az a hibája, ami a régieké volt: elvonják az egyetemes magyar és egyetemes európai távlattól. Magyar bűnöknek kiáltanak ki olyan közéleti és társadalmi helyzeteket, amelyek az általános emberi és európai fejlődés fázisai voltak. Történelmünk éppúgy mutat fel ilyen bűnöket, mint a legkisebb és legnagyobb nemzeté! És azok nem tartották szükségesnek emiatt megtagadni múltjukat, ha feljutottak a magasabb fejlődési fokra. Hibája még: nem látják a politikai felszín alatt áramló nagy történelmi, népi erőket, amelyek roppant terhek alatt, a kerülő utak ellenére, illetve azokon keresztül a tisztultabb és egyetemesebb életforma, mint például az önkormányzat felé terelték a nemzetet.

Három nagy faj, három nagy kultúra ütközőpontján a lét és nem lét mezsgyéjén megmaradni, nemegyszer rendkívüli hivatást teljesíteni, a pusztulás partján újra és újra kisarjadni, ezt az erőt a nemzet nem a XIX.

század történelmi materializmusából merítette. Ezek az erők jórészt erkölcsi tényezők voltak, amelyek a történelmi folytonosságot megalkoták és táplálták.

Melyek voltak ezek az erők? Itt most csak egy történelmi vonásra utalunk, a manapság annyit ócsárolt Szent István-i nemzet és államalkotó eszmére. Nincs európai nép, amelyik annyi történelmi katasztrófán, idegen elnyomatáson és szükségyszerű társadalmi változáson keresztül megőrizte volna államalapítójának alkotmányát, mint élő és újjáépítő tényezőt. Ezen akadtak meg Európa legkritikusabb éveiben a bizánci és német császárok együttes hegemonikus világtervei. Ezen keresztül éledt föl a magyarság Európa csodálatára a mongol invázió után. Még a később megmerevedett rendiség is addig használt a nemzetnek, amíg ebből fejlesztette tovább a nemzet alkotmányát. A XV. század jobbgymozgalmainak fő követélése a „Szent István-i szabadságok” visszaállítása. A török hódoltság, a három részre szakadás és a német penetráció [beszivárgás, behatás] közt a Szent István-i gyökérzetű állameszme és történelmi tudat tartotta össze százötven éven át a nemzetet. A török hódoltság után (akár tetszik, akár nem) a legelső egységesítő és újjáépítő eszme a Szent István-i hagyományú Regnum Marianum gondolata. Hogy az akkori másfélmillió magyarországi tizenegymillió fölé növe Európa 28 államalkotó népe közt számarányban a nyolcadik helyet foglalja el, ezeknek a ma nem méltányolt erőknek az eredménye. Ha ezt az elszigetelt, rokontalan népet nem a történelmi folytonosság tudata éltette volna, menthetetlenül beleomlott volna az Al-Dunáig húzódó germán gyarmatba a teuton [germán néptörzsi] államok gyepűjén.

Jól tudjuk, hogy az ezer esztendő elvetésének egyik jelentős ürügye a társadalmi és általában a népi gondolatnak hiányolása történelmünkben. Ha a kérdést európai távlatba emelnénk, akkor a pusztá vádák mellett és helyett hasznosabb tanulságokat meríthetnénk új életformánk számára. Mégha a történelmi materializmus szemével is néznek vissza az elmúlt korokba, akkor is meg kellene látni a fejlődés állomásait. Akkor nemcsak Táncsics Mihály alakját magasítanák a szabadságév fölé, ahogy ez az idej márciusi ünnepségen történt. Meglátnák a propagandán túl a magyarság erőfeszítéseit egy valóban nemes és tisztult demokratizmus felé. S hogy ez a közjogi és társadalmi fejlődés megakadt, nem Táncsicsék háttérbe szorítása, hanem az osztrák elnyomás volt az oko-

zója. Európai távlatban pedig észrevennék, hogy az első független magyar kormány az akkori európai viszonyok közt olyan radikális választójogot adott a népnek, amelyet például az angol meg sem közelített. Ugyanabban az évben az angol parlament katonasággal verette szét a választójogot követelő munkásgyűlést Londonban.

A történelmi eszméket és erkölcsi erőket nem pótolhatja a pusztán anyagi szemlélet. Ez a szemlélet a történelmi materializmus formájában nem bírja elviselni egy nemzet múltját, ösztönszerűen lázadozik ellene, mert benne irányító eszméket és folytonosságot talál. Nincs akusztikája egy ezeréves roppant kupola számára. A magyar sorson kívül és az osztályharc jegyében született ideológia talán ezért nem tudja átvenni az egyetemes humánumból fakadó egymásrautaltság igényét, amelyben minden nemzet és minden korszak zökkenés nélkül el tud helyezkedni. Úgy látjuk, mintha az Európában immár évszázada bolyongó, utak szélére űzött materializmusnak nálunk még keserűbb vonásai lennének, még kizárólagosabbak a történelmi folytonosság számára.

Mi ezzel szemben az általuk aposztrofált két évhez, de az ezer esztendőhöz is töretlenül ragaszkodunk. Mert a magyarság sorsának minden fázisa a mienk, hiszen alatta áramlanak történelmi erőink. Aggodalommal kérdezzük: elbírják-e a mi demokráciánknak még vékony betonoszlopai a sorsunkra nehezedő roppant terhet, ha ledöntik az ezer esztendő támasztó pilléreit?

Bármit terveljenek újabb ideológusok, akármit hozzanak a politikai erőviszonyok, mi vállaljuk a két év mellett problémákkal, csalódásokkal, katasztrófákkal, sőt bűnökkel telített ezer esztendőt, mert ebből az egységes egészből, jóból és rosszból együttesen fejlődik a jövő. Medrében sodródunk. A hullámok mások, a partok mások, de a meder ugyanaz. Vállaljuk érte a szellem és lélek további harcait.

1947. március 30.

GYŐR CSODÁJA ÖTVENEZER EMBER ESKÜJÉBEN

A győri Széchenyi téren Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén dörgő orkáncént zúgott ötvenezer ember hitvallása és végén az eskü: Isten minket úgy segítjen!

Ezen az ünnepen és ezzel az esküvel ért véget Győrnek és a győri egyházmegyének az a sajátos ünnepe, amely szakadatlan egyfolytában két hétig tartott.

Mi is történt Győrben? Már bőven megemlékeztünk lapunk hasábjain arról a megrendítő történelmi tényről, természetfölötti csodáról, amelynek emlékét ez a város most följújíttotta az egész magyarság előtt. Kétszázötven évvel ezelőtt az írországi vallásüldözésből idementett ősi Mária-kép éppen az írek védőszentjének, Szent Patriknak az ünnepén százak szeme láttára három órán át véres könnyeket hullatott. Azóta háborúk és forradalmak, új vágyak és új csodák szántották a Duna-medencét, új nemzedékek nőttek barázdáikon. A Kép itt maradt főséges és beszédes némaságban a véres könnyeket felitató kendő fölött, hogy így kísérje ennek a tragikus népnek a sorsát.

Most itt Győrben a jelent látjuk. Magát az ünneplő várost, ezt a bombáktól letarolt helyet, amelyik ledőlt utcásorai és építő állványai közt ilyen főségesen tud ünnepelni. Győr összes templomában tizen-nyolcezer ember vett részt a misszióban, egyetlen napon tizenháromezren áldoztak. Így járult Győr a négyszázezernyi egyházmegye élén a magyarság nevében a Kegykép elé.

Milyen névvel lehetne jellemezni ezt a várost? Végvárnak szoktuk mondani történelmi hivatása alapján. S ahogy az állomástól a székesegyház felé tartok az összedőlt házak közt, fölrémlik emlékezetemben a név, amelyet a törökök adtak Győrnek már négyszáz évvel ezelőtt. Janikalo = égett város, mondták rá, amikor 1529-ben faláig portyáztak és akkor is főlegve találták. Igen, a végvárak mindig kormosak és füstszagúak voltak az ostromoktól és a háborúk lángjaitól. Arrabona néven már a római birodalom előretolt bástyája volt a Duna túlsó oldalán rajzó germán és szláv törzsekkel szemben.

Számunkra most már tanulságosabb Győr belső életerejének sok megnyilvánulása, amelyek a magyarság életerejét bizonyítják. Ezt az annyiszor elpusztult és idegen elemmel feltöltött várost a magyarság mindig visszahódította magának. A falai közé húzódott őslakosság mindent magába tudott hasonítani idegen várkapitányok, idegen zsoldosok és évszázados ostromállapot közt.

Mennyi templom, iskola épült itt háborúk kellős közepén!

Ez az Írországból megmentett és a viharos Európába átvándorló Kép miért éppen a legkeletibb végvárban talált pihenő helyet? Van abban számunkra gondviselészerű, hogy a Cromwell puritán zsoldosai elől menekülő ír püspök nem Párizsban állapodott meg, amelyik város akkor a távolból nézhette a népek véres tülekedését. És nem Bécsben, amelyet a földjükbe kapaszkodó magyar milliók védtek.

A vándorló Mária egy zaklatott nép templomában pihent meg. És a győriek, úgy, mint most, a Kép köré kezdtek gyülekezni. Kedvesebb lett ez a Kép nekik ebben a házban minden másnál, mert egy szenvedő nép hazájából jött hozzájuk.

Ezek az emlékek lengték körül a győriek mostani ünnepét, mikor a székesegyházban a kalocsai érseknek, a Széchenyi tér hatalmas négyszögében Magyarország hercegprímásának szózatát hallgatták. Győr az ő évezredes múltjával egy roppant szószerket emelt, ahonnan többszörös visszhangja támadt a bíboros hercegprímás beszédének.

Itt, csak itt lehetett igazán átérezni csontig és velőig megrendítően, amikor a bíboros főpásztor a magyarságot a jerikói úton a magába szállás határozott tetteire hívja. Amikor megbélyegzi a vallásszabadsággal kérkedő képmutatást. Amikor az ösztönök forró leheletéről beszél, amelyhez még a tűzhányók hevét adják. Megértjük az Égett Városban, hogy nem csinálunk forradalmat, de soha nem megyünk katakombába. És megéreztük, hogy mindezekre a legméltóbb válasz volt az ötvenezer ember döbbenetes erejű esküje: Isten minket úgy segéljen!

Ez az eskü biztató fénnel világított át sorsunkon, ezen a tragikus szövevényen.

1947. április 6.

AMI A FEHÉRVÁRI SÍRBOLTBÓL SUGÁRZIK

Gondolatok a Prohászka-emlékünnepen

Székesfehérvár, április 13.

Itt gyalogolt be az állomásról Prohászka Ottokár jó négy évtizede egyedül, kezében zsolozsmás könyvével és esernyőjével, hogy elfoglalja püspöki trónját. Húsz év múlva itt kísérte a nemzet fejedelmi halottját. És most, újabb húsz év múltán az a nemzet és egy új nemzedéke tölti be Ottokár püspök nagy emléktemplomát. A kívül rekedt húszezernyi tömeg pedig mint óriási méhkaszhoz tapadt a sír köré épített kupolás falakhoz.

Nem előzte meg a szokásos propaganda ezt a székesfehérvári jubileumot. A kegyelet elementáris viharként sodorta el azokat az ismert akadályokat, amelyek manapság a mi ünnepeink és útjaink elé torlódnak. Lám, a nem engedélyezett különvonatok hiányában a rengeteg jármű élén berobog a csepeli munkásság tizennyolc zsúfolt teherautója. Megjöttek Pécs, Szombathely, Veszprém, Győr, Vác, Budapest és környékeik zarándokcsapatai. A székesfehérvári egyházmegye minden községe küldöttséggel vagy tömegeivel képviselteti magát. És jól tudjuk, hogy lélekben milliók együtt ünnepelnek a sír körül, ahol húsz éve még nem fogytak el és nem hervadtak el a koszorúk.

Így vonult be Magyarország hercegrímása kilenc főpásztor és százötven pap kíséretében, hogy szentmisét mutasson be a sír mellett a vezeklő és új életet kereső magyarság nevében.

*

Mi delejezi e sírhoz még most is, az események tragikus torlódásai közt a tömegeket? E halhatatlanná vált élethez már a harmadik nemzedék gyülekezik, amelyik a magyar sorsnak három roppant változását élte át. Talán maga se tudja, vajon a történelmének legmélyebb szakadékaiban botorkál, vagy az új élet mezsgyéjét tapossa. De ösztönszerűen ide fordul, mert a politikum, a gazdasági kérdések, a túlélő tragédiák labirintusain átvánszorogva innen meríti a Prohászka által hirdetett „mindig új és ki nem merült élet” biztató reményét. Régóta érzi, hogy ő fe-

szította ki a végtelenség horizontját a magyar sors fölé, a háborúk, forradalmak, útkeresések, csalódások és áldozatok fölé. Ösztönösen érzi, hogy élni fog a magyarság lelkében, amikor talán újból magasra növekszik Európa népei közt, vagy összezsugorodik az irracionális történelmi erők nyomása alatt.

Belesodorva ennek az imádkozó rengetegnek forró légkörébe, érzem, hogy itt a monumentális sírnál nem a zseniális gondolkodót, a világhírű író, a nagy szónokot keresik. Ezekből külön-külön juttatott nekünk a Gondviselés. A magyarságnak apostol kellett és kell. Apostol nélkül felörlődik a világ bomlasztó és saját széthúzó erői közt.

A mostani magyar katolicizmus pedig, amelynek elődjét: „az alvó pimaszt” fölrazta, hálát adni, tanulni és erőt meríteni jár hozzá. Még mindig érzi, mint járja át felfrissült légkört tovább nyugtalanító áramival. Pázmány egy számban összezsugorodott katolicizmust emelt történelmi tényezővé egy vallásos igényektől feszülő korban.

Prohászka egy számban felduzzadt, de elernyedttömeget ébresztett hivatástudatára egy tagadástól, cinizmustól szétzilált világban. És úgy látom itt, ahogy Máriapócon, Máriaremetén, Budapesten, Győrött láttam, a magyar katolicizmus végre-valahára megtanult imádkozni.

*

Az énekkar Ottokár püspök egy fohászatát énekli, amelyet valamikor ez a tragikus kor kisajtolt szívéből. Mi minden zajlott le mellette ebben az országban, amíg az esztergomi cellától eljutott a budapesti szószékiig, hogy onnan a halhatatlanságba szálljon? A dualizmus omló görgetegei, közjogi viták, a kultúrharc lázai, a millennium rakétafényei, a szociális tespedés taktikázása, aztán a világháború bódulata, forradalmak, Trianon, keresztény kurzus... liliputiak átértékelései és támadásai...

És most itt látom menetelni a csepeli ifjómunkások csapatát. Halom négyezer fiú és leány feje fölött a templomi szószékről egy parasztfiú érces szavait: mi földműves ifjak, most értjük meg igazán Ottokár püspököt! Ez a parasztfiú figyelmeztet rá, hogy Prohászka parcellázott először ebben az országban földbirtokot a „közvélemény” megrökönyödésére. S amikor szavaira fölzúg a templomban a fiatalok esküje, mint ha a kupola a magyar történelem vászna lenne, amelyen évszámok lobbanak föl és utánuk felizzanak Prohászka sorai.

1895. A nemzet millenniumra készül. A kivándorlók ezrei menekülnek új hazát keresni, mert szociális kérdéstről szó sem lehet. Ebben a poshadt csöndben Prohászka szólal meg: „Az üres gyomor a legnagyobb teher, Góliátok roskadnak alatta... A legnagyobb teher a proletár feje és ezt a terhet vashidak se bírják, a világ bordája leroskad alatta.”

1897. Közjogi viták. Kultúrharc. A szociális igények: lázadás a fennálló rend ellen. Az imperializmus bűvöletében lélegzik minden. Prohászka átnéz a századvégen a mi korunkba: „Az emberiség legújabb rétege most emelkedik ki egy hosszú fejlődés óceánjából és ez a nép és uralma: a demokrácia. Az újkori egyház nőjön bele a demokráciába. Olvadjon föl a népben, azonosítja magát a néppel, fektesse bele erejét, szellemét, lelkét a nép érdekeibe, erjessze életképes szervezetté természetfölötti hatalmával a népek tömegét.”

1900. Exlex. Véderóviták. Egyetlen munkásképviseelő sincs a parlamentben a szabadelvű párt győzelmi arénáján. Új hajójáratok a kivándorló tömegek számára. Prohászka a huszadik század kinyíló kapujára szögezi: „Ha nem adjuk meg a jogos munkabért, ha a munkás önmagát emészti föl és nincs módjában kárpótolni erejét, akkor munkájának termelvényeiben embervért iszunk...” És Prohászka az új század hajnali harangszavában a magyar katolicizmust figyelmezteti: „Új idők kopognak ajtónkon, az Egyház 1900 éves bronzkapuin bebocsátást kérnek. Az élet nem fér bele a régi formákba... A társadalom alsó rétegei emelkednek és részt kérnek a tudomány, művészet, a jog és szabadság közkincesből. A társadalom mindjobban a demokrácia alapján áll.”

1919. július elején érzi-e forradalom alkonyát és felsóhajt: „De Isten ments, ha megint az „urak” jönnek, s ha nem lesz új világ.” Igen, új világot akart, ezért szállott alá a közéleti arénára ő is, hogy rövid idő múlva meneküljön a „felelőtlen fecsegők”-től. Az óriás visszatért napfényes mezőire, hogy élménnyé tegye a nép számára a hitet, az egyedüli erőforrást. Egy rövid tavaszon hetedik évtizedében száz előadást tart az ország legkülönbözőbb helyein egy megújult és megújító életérzéssel. Amit előtte és körülötte ezrek hirdettek a logika avult vagy kifényesített eszközeivel felborzolva a lelkek felszínét, mágikus hatalommal kavarta föl, hogy többé meg ne nyugodjon. Az ő roppant katolikuma, kéklő és súlytalan teherrel feszült az egész magyar horizont fölé. És átszállnak

írásai a kis magyar határon túl a német, francia, angol, holland, olasz, lengyel, román, szlovák nyelvterületre újabb milliók lelki táplálékeként.

*

A megafonokon keresztül a bíboros hercegprímás súlyos veretű szavai nyomán újra megelevenedik Ottokár püspök emberfeletti alakja. A hercegprímás az Isten emberéről beszél, aki Isten közelségében élt és ezért élte ezt a csodálatos emberközelséget. Eszembe jut e szavakra, hogy a húszegynéhány éves Prohászka ott Rómában a nemzetközi Gregoriana egyetemen már 1881-ben, tíz évvel a *Rerum Novarum* enciklika előtt a munkáskérdésről terjeszti be doktori értekezését. Ugyanakkor összegzi elméleteit az élete végéhez közeledő Marx Londonban.

A hercegprímás az Egyház emberéről beszél, aki csodálatos gyöngédséggel szerette Egyházát. Eszembe jut, hogyan védte Prohászka az Egyházat, merész szavakkal kritizálva a kilencvenes évek magyar katolicizmusának ferde jelenségeit: a tunyaságot, ezt az alattomos aposztáziát [hitehagyást]. Hogyan ostorozza falakon belül a „sallangos strébereket az Egyház világító férgeit és kígyófejű páváit”. És íme, mi nem horkanunk föl álszégynel, mert pellengérré állított bennünket. Nem tesszük ezért benső vagy külső indexre könyveit, tapsolunk neki a feddésért, mert élni, javulni, fejlődni, élni akartunk és akarunk mi, magyar katolikusok.

Beszélt a hercegprímás az ő hazaszeretetéről, erről a titokzatos tűzről, amelyik égette, hogy világosság legyen a sötétségben, amelybe ez a nemzet időről időre elmerül. Valaki úgy jellemezte őt, hogy minden mondatát a század műveltségének birtokában írta. Joggal hozzátehetjük, hogy minden sora a magyarság tíz évszázadának, örök eidoszának áthasonulásában íródott.

*

A hercegprímás történelemidéző szavaira mintha pillanatra kitérült volna ennek a szegénységében és munkáságában újra éledő Fehérvárnak a múltja. Királyok királyi városa volt. Törvénylátó helye az egész magyarságnak. Harminchét királyt koronáztak itt és tizennégy királyt temettek, huszonkilenc országgyűlést tartottak mezőin. Ebből a királyi városból, nagyszerű templomaiból csak szétszórt, kormos kövek maradtak a török hódoltság után. És pár évtizedre már építette nagyszerű templomait és intézményeit, amint most is szótlanul épít egy megújuló

életérzéssel, amelyik e sírhoz vitte ünnepelni. Fönséges királyi múltját egy méltó jelennel akarja összekötni. A szétdúlt királlysírok mellett egy új fejedelmi sír köti össze sorsával, akit egy idegen származású családból a Gondviselés a legnagyobb magyarok egyikévé tette.

Magyarország hercegprímása a kilenc főpásztorral, a papság kíséretében, Prohászka sírjától kivonult Kaszap István sírjához. Ez a sír odakünn a templom falához tapad és majdnem összeér Prohászka sírjával. Kaszap István, az új magyar ifjúság példaképe már Ottokár püspök szelleméből merített és úgy sietett a Magasságok felé.

1947. április 20.

A SZÁMOK MÖGÜL

Ennek a választásnak a tanulságai túlnőttek a számokban megnyilvánult eredményekben.

A számokban kifejezett és pártok szerint tagolt százalékarányt nem tartjuk döntő jelentőségűnek, illetve a való helyzet tiszta tükörképének. Még most sem tudjuk, hogy hány százezer választót fosztottak meg szavazójogától. Még fontosabb ennél, hogy a pártvezetőségek jó néhányá, élükön a szociáldemokrata pártvezetőséggel, olyan választási visszaélésekről kapott jelentést, amelyek következtében az egyes pártok tényleges erőviszonyai most sem mutatkoznak meg a maguk valóságában.

Ám ettől eltekintve, ez a választás mégis adott néhány komoly tanulságot, illetve a jövőbe való betekintést. Ezek közt legfontosabb a választó tömegek világnézeti irányozódása. A pártok széttagoltsága ellenére is világosan lehet ezt látni.

Az első szembeötlő tanulság az eddigi koalíciós politika népszerűtlensége. Ennek egyik fő forrását éppen világnézeti okokban látjuk, amelynek jelenségeire nemegyszer rámutattunk. Ennek a népszerűtlenségnek lett áldozata a Kisgazdapárt. Ha az úgynevezett koalíciós pártok szavazóiról kivétel nélkül föltesszük, hogy pártjuk programja mellett a koalíciós gondolatot is pártolták, a választóknak mégis negyven százaléka az eddigi koalíciós politika ellen foglalt állást. Jelentőssé teszi ezt az állásfoglalást az a körülmény, hogy a majdnem kétmillió szavazó olyan választáson fejezte ki ezt a véleményét, amely választást a koalíciós pártok rendezték. A koalíció helyzeti előnyei, mindent felülmúló propagandája szinte elsöpörte a jóformán névtelenségből kiemelkedő új pártok propagandáját. Kell, hogy komolyan gondolkodóba ejtse azokat, akik a jövőt nézik és nem rekednek meg a mostani – kissé bizonytalan – eredmények szemléleténél.

A másik tanulságot a marxista és nemmarxista front kialakulása nyújtja. A többszörösen megszűrt választó tömegeknek több mint fele tett hitet – nevezzük egyelőre így – a polgári gondolat mellett. Még ha eltekintünk az esetleges választási visszaélésektől, akkor is csekély különbség mutatkozik a marxista pártok szavazó-kontingensében. És újra megismételjük: a marxista pártok helyzeti előnyei, ciklonszerű propa-

gandájuk és az általuk megszabott és nagy részben irányított választási rendszer mellett tűntek fel olyan pártok, amelyeknek sem idejük, sem megfelelő eszközeik nem voltak a marxista propaganda ellensúlyozására.

Mi jutott tehát előtérbe ezen a választáson? Így fogalmazhatnánk meg ezt a jelenséget: ez a választás a tömegekben megerősödő világnézeti igények által a demokratikus gondolat megtisztulni akarásának egyik fejezete lett. Szerepet játszik ebben a kollektívizmus, a materializmus, a totalitárius államiság, a párturalom és osztályuralom elleni idegenkedés. Pozitív értemben pedig az egyéni és közéleti szabadság mindjobban erősödő igénye.

Némelyek ezt a jelenséget a polgári gondolat magára találásának kezdik nevezni. Ez a meghatározás egymagában nem ad teljes magyarázatot. Természetesen a helyesen értelmezett polgári gondolat is kivette részét ebből a választásból. Azt a gondolatot értjük, amelyik ki akarja küszöbölni az osztályellentétet, biztosítani akarja minden ember félelemmentes életét, a törvényhozó- és végrehajtó hatalom teljes pártatlanságát és más elemi jogok gyakorlását.

Az úgynevezett polgári gondolat egymagában mindezt nem volna képes sem elérni, sem szétsugározni. Nem volna képes a közélet által fölvetett ellentéteket kiküszöbölni vagy lehetőleg egy nevezőre hozni. A polgári gondolat egymagában elferdülhet, szűk körű lehet és eltávolodhat a tömegektől.

Egy másik igénynek, erőnek is át kell hatni a tömegeket, hogy egymásra találjanak. Ez a másik erő is megjelent a mostani választók tömegeiben. Éspedig megjelent két formában.

Az egyik megnyilvánulása azokban a választó tömegekben jelentkezett, akiket a marxista pártok propagandájuk által arról biztosítottak, hogy senki vallási meggyőződését bántani nem fogják. Hogyan értik ezt, a jövő fogja megmutatni. Tény az, hogy a marxista pártok versenyezve apelláltak a választók vallásos érzésére. Mi egyelőre ennek az ígéretnek a súlyát nem tudjuk fölmérni az elmúlt évek eseményei és tapasztalatai után. Gondolunk itt a többi közt a vallásos egyesületek feloszlására, a materialista világnézetű ifjúsági egyesületek alakítására, párttagok és pártvezetők vallásellenes nyilatkozataira és hasonló jelenségekre.

A tömegek vallásos érzésének, sőt határozott világnézetének másik, pozitív megnyilvánulása még fontosabb. Nagy tömegek keresték és keresik most az új pártok egyik-másikában világnézetük érvényesítését, vallási szabadságuk teljes védelmét. Hogyan tudják ezt az új pártok megvalósítani, azt is a jövő fogja megmutatni.

Mindenesetre azzal a nagyjelentőségű ténnyel állunk szemben, hogy ezen a választáson a pártok széttagoltsága ellenére a választók nagy tömegeit vallásos érzésük vagy világnézeti irányozódásuk vágya vezette. Hozzá kell tennünk azt a mindenki által elismert tényt, hogy hivatalos egyházi részről a tömegek nem voltak befolyásolva, amit bizonyít a magyar püspöki kar nyilatkozata.

E nehéz tanulság után még egy nagy tanulságot kell leszögeznünk, ami az előbbiekből következik. Ha a választók nagy tömegeiben ilyen ösztönszerűen is meglepő méretekben megnyilvánuló világnézeti követelményeket a pártok vezetői elhanyagolják vagy velük szembeszegülnek, akkor ezek a csalódott tömegek új utakat fognak keresni és azok az utak nem a mostani pártalakulások útjai lesznek.

1947. szeptember 7.

AZ ÚJJÁÉPÍTŐ KATOLIKUSSÁG ÜNNEPE

Szombathely, szeptember 7-8.

A harmincnolcezer lélekszámú határ menti Szombathelyre mintegy százezer ember jött ünnepelni. A romjaiból újjáépített székesegyházat szentelték föl és az egész magyar katolicizmus részt kért magának az örömből. A napóleoni idők óta csak két templomszentelést vett körül a magyar katolicizmus ekkora tömegével és hivatalos képviselővel. Kilencven évvel ezelőtt, a Bach-korszak fojtogató levegőjében az esztergomi és a régi magyar államiság századvégi tündöklésében a budapesti bazilika volt tanúja ilyen országos ünnepnek.

Miért tekinti a magyar katolicizmus a maga közös ünnepének a legnyugatibb székesegyház fölszentelését? Ez az omladékaiból kiemelkedett székesegyház a mi élni és építeni akarásunknak nemcsak szimbóluma, hanem bámulatos teljesítménye. Vajon megemlíti-e valamikor a történetíró, hogy a magyar nép romos és kifosztott házaiból előbújva, a gazdasági leromlás örvényeiben, százezreinek kényszerű távollétében először a templomai építéséhez látott. Vajon megírja-e, hogy amikor a füstszagú Európában még félájultan kóvályogtak, a magyar katolicusság nemcsak a romokon kezdte meg az építkezést, hanem új egyházközségek, plébániák, iskolák százait emelte ott, ahol a régi élet kényelmében ezzel nemigen törődött.

Belépve a hatalmas székesegyházba, friss boltívei alá, úgy éreztük, mintha most léptünk volna át az új magyar életbe. Ez a székesegyház hűségesen követte a magyar sorsot. Minden, ami erő, arány és szépség volt sorsunkban, illetve ebben a székesegyházban, semmivé vált. Egy légitámadás földre döntötte roppant boltíveit, szétverte főhomlokzatát, ledobta hatalmas oszlopaít, elhajlította többméteres falait, eltüntette sok oltárát, világhírű oltárképei rongyokként heverték az omladékhegyek alatt.

A józan mérlegelés legalább egy évtizedet jósolt az újjáépítésnek. Az „esztelen” vállalkozás jó két év alatt visszaállította eredeti arányai-ban és szépségében. Még Berlinben utcai harcok tomboltak, amikor itt már hozzáláttak a romok eltakarításához. A főpásztor szózatot küldött

papjaihoz és híveihez és megkezdődött a közös munka és áldozat csodája. Még az élelmet is nemegyszer vasi és zalai szekerek hozták messze falvakból, nehogy megálljon a munka.

A hetvenöt méter hosszú, negyven méter széles, ötezer embert befogadó templomnál semmi nyoma a sietős szükségmegoldásnak. Minden úgy épült újjá, ahogy az első főpásztor, Szily János a XVIII. században megálmodta és létrehozta. Illetve ő sem tudta létrehozni a méreteknak, az összhangnak és szépségnek megálmodott csodáját. Három főpásztor nézte a magasló falakat, míg végre 1813-ban fölszentelték. Alapjait még akkor rakták le, amikor XVI. Lajos menekült a forradalom lángjai elől és akkor szentelték föl, amikor Napóleon másfél évtizedes tündöklés után az orosz hómezőkről futott balsorsa felé.

*

A történelem gyorsabb és tragikusabb lüktetése vette körül ezt az újjáépítést. És íme, a tragédia tanúinak tízezrei – köztük a minap hazaérkezett hadifoglyok – eljöttek örülni egy újjáépített templomnak több száz kilométeres körzet távolából. A templomban csupán öt-hatezer ember fér el szorongva. A többiek a téren, az utcatorkolatokban, a körüllevő parkban a kétezer éves római falmaradványok közt várnak órákon át. Mekkora türelemmel várnak és figyelő arcuk belerévül a megafonokon közvetített szertartásba.

Megszoktuk már a tömegmegmozdulások nagy arányait. A katolikusokat is eddig el sem képzelte tömegekben hozza össze valami titokzatos vonzás.

Ezeket a hitvalló megmozdulásokat sokféleképpen színezik az események. Most itt az öröm áradásában, a magyar tájak és rétek találkozásában és ekkora sűrűjében a pár nappal ezelőtti választási izgalmakra gondolok. Mintha egy jótékony kéz elhajtotta volna az ünneplő tömegek felől a múlt napok mérgezett levegőjét. Lám, meghatódva súgják egymásnak a kinnrekedtek, hogy a fölszentelt templomba elsőnek százötven munkás lépett és foglalt helyet a szentélyben. A templomot építő munkások ezek. A mesterségesen fölszított pártoskodás utóregései közt ez az első megnyugtató magyar ünnep az ő fönséges derűjével. Nincs itt semmi a pártjelvények alatt menetelők zárt komorságából és feszültségéből. A mi ünnepeinknek még a szélső peremeire is jut a belső fényből.

*

Itt állnak és imádkoznak csornaiak, kapuváriak, körmendiek és más vidékiek a kétezer éves római romok közt. Itt csillog a nagy római hadiút maradványai mellett a IV. századbeli savariai vértanú püspök, Quirinus bazilikájának színes mozaikpadlója. Ha valahol, úgy itt ez ősi Savariában vetül fölénk a kereszténység időfeletti távlata. Ez a kétezer éves város több mint másfélezer éves keresztény hagyományoknak a hordozója. Ahogy itt mondták nekem: ez a város nemcsak a keresztény magyarság, hanem Európa legősibb egyházközségeinek egyike. Igenis, belenyúlik magába a katakombák egyházának korába.

Amikor Claudius római császár ezt a Savariát Pannónia székvárosává teszi, akkor vonul be Péter apostol Rómába, hogy tanítványai ezen a Rómától idáig húzódó hadiúton és az őrállomások százai mellett elhozzák az evangéliumot az itteni colonusoknak és légiónak. Az üldözések itt is kitermelik a vértanúkat és kitermeli az életerős egyházközséget, amelyik a IV. század elején Nagy Konstantin világtörténelmi milánói ediktuma kihirdetésekor már gyors ütemben építi az első főnséges bazilikát éppen ezen a helyen. Mintha a szétszórt templomkövek vetőmagként sarjadzani tudnának új bazilikákat, mert a germán, hun és avar dúlások után, amikor az első magyar lovasok megjelentek a bomladozó frank birodalom határain, itt már jó félévezredes keresztény szervezettel és emlékekkel találkozunk.

Kell itt még valaminek lenni a másfél évezreddel ezelőtti keresztény „genius loci”-ból [szellemi kisugárzásból], ami átcsordult rómaiakon, hunok, avarok, frankok kavargásán át fajtából fajtába, majd nemzedékből nemzedékbe. Talán ez is egyik magyarázata, hogy ezeknek az éveknek legnagyobb magyar teljesítményét itt ünnepelhetjük.

*

Megakad a szemem egy római oszlopon, amelyen az apostoli kettős kereszt címere fénylett a napfényben. Csak ez a magyar város engedheti meg magának a fényűzést, hogy több ezer éves oszlopon őrzi keresztény magyar államiságának szimbólumát. Ez az oszlop az ősi savariai Forum maradványa lehet, amely téren meg-megtárgyalták a Rómából jövő híreket és tartották ünnepeiket. Itt várták ünnepélyesen Marcus Auréliust, a filozófus császárt, aki itt is elborongott a sors változandóságán. Ő már megsejtette, hogy új fajok vernek fészket a római birodalom falrepedéseiben.

Akkor a magyarok még az Ob mentén legeltették nyájaikat. És íme, a megsejtett fajok egyikének utódai itt áradnak szét legyezőszerűen az utcákba. Jórészt a Dunántúl: Vas, Zala, Sopron, Veszprém, Győr, Somogy jellegzetes csoportjai zászlóikkal és keresztjeikkel.

Megterhelve évtizedek irodalmával és a keleti magyar természet nosztalgijával, keresem ezeken a barna magyar arcokon egy rejtély megoldását. Keresem a nyugati magyar táj titkát, amelyet annyszor próbáltak megfejteni történészek és tájkatatók. Szinte kényszerképzet veti össze egymással bennünk a magyar tájakat. Úgy érezzük, vagy véljük érezni, mintha levegőjében teljesen más íz volna. Ez a különbség nemegyszer kalandos föltevésekre csábította élénkebb képzeletű tájkatatóinkat. A múlt évtizedekben kitenyésztett fajromantika pedig a Dunántúlt másodrendű történelmi és kultúrtájáá süllyesztette írásaiban, elmentetet csiholva a keleti és nyugati magyar közt.

Különbségek vannak nemcsak a tájképben, de történelmében is. Ám ez lett két szárnya a magyar eidosznak. Ez a több évezredes, megállapodott és Nyugatba több szellemi és lelki gyökérrel bekapcsolódott kultúrtáj nem mutat föl Esze Tamásokat és mai viharsarkokat. A magyarság másik arca néz rám itt egy szürkébb történelemből, és úgy érzem, mintha a római romok fölött a szeptemberi napfényben fürdő új templomhomlokzaton kivetülnének a másik arc grandiózus vonásai.

Ez a vasi gyepű nem volt végvár a szó történelmi romantizáló értelmében és mégis végvár volt a szó teljes történelmi értelmében. Magyar maradt ezer éven át Európa legnagyobb birodalmának, a középkori német-római császárság és későbbi sokváltozatú imperializmusának mezsgyéjén, a germán kultúra és faji expanzió örökös hullámverései között. Hány magyar táj forgácsolódott keskenyedő szigetekké Erdélyben, a hepehupás Szilágyban, Dráva menti Ormányságban és más peremeken. Miért nem bírta a független Erdély magyarsága valamikor a kósza és kultúrálatlan betelepülők közt? És miért bírta Vas és Zala nagyobb nyomások ellenére? Ennek titkát a megállapodott keresztény kultúrtáj lebírhatalan erejében látom, amelynek katolikus életformája megőrizte ugyanazt a néprajzi határt, amelyet Vérbulcsú törzse és a fejedelmi törzs itt elfoglalt.

De vajon életképes-e most? Most, amikor az emberiség és fajtánk összes eddigi problémái eltörpülnek a lét és nemlét kérdésének örvé-

nyében. Visszanézek a székesegyházra és elönt a bőség. Ez a meggyő-
tört magyarság a templomait és ezt a székesegyházat nem a beletörődő
fatalizmus robotjaként építette. – Csak erős nép épít templomot – mon-
dotta megérkezésekor a hercegprímás. És a zoltáros szavai zsonganak
bennem, amelyeket az imént recitáltak [szavaltak el] a székesegyház-
ban: Az Úrnak háza ez, jól megalapozva az erős sziklára.

*

Most vonulnak a főtérrre, a Szentháromság szobra alá a magyar fő-
pásztorok, élükön a bíboros hercegprímással. A zászlók és keresztek
százai alatt szorong vidékek, falvak szerint csoportosulva a százezret
meghaladó tömeg. Kijöttek a templomból, hogy itt is megvallják hitü-
ket, ahol máskor a vásárok és a közélet, politika gyűjti össze tömegeit.
A léleknek titokzatos erőfeszítése hozza az ezeket többszörösen felül-
múló tömegeket a hitvallásos megnyilatkozásra. A léleknek roppant
erőfeszítése ez, hogy megszabaduljon a materializmus és ateizmus által
rárakódott terhektől. Ez a rajzás itt a lelkek új kollektivizmusa egy más
kollektivizmussal szemben. Fel akar jutni a magyarság újra a természet-
fölöttiség tiszta és erős magaslataira.

Itt vannak velük szemben a főpásztorok, őrei a természetfölötti ma-
gyarságnak. Eljöttek a nyugati határszélre dokumentálni a magyarság
egységét és törekvéseit. Esztergom érseke, az ország nagy vándora pe-
dig hazajött, a templomhoz és a városhoz, amelynek falai közt készült
arra a történelmi útra, abba a nagy magasságba és magányosságba, ame-
lyik telve egy félelmetes felelősségű őrhely állandó feszültségével és
erősugárzásával. Övéihez beszélt itt és rajtuk keresztül az egész ma-
gyarsághoz napjaink nyugtalansága, várakozása, a politikai hullámtor-
latai fölött az örök magyarsághoz. Ennek révületét látom a feléje tűző
szemek és arcok megszámlálhatatlan ezreiben.

1947. szeptember 14.

UTAK A MÁTRAI „CSODAFORRÁS” KÖRÜL I.

Így láttam a helyszínen

A hajnal előtti félsötétben ereszkedem le a szentimrei hegyoldalról a Csörgő patak völgyébe és onnan kapaszkodom a Somtetőre. Ott kell lenni valahol a sokat emlegetett csodaforrásnak. Könnyen eltévednék, ha nem haladna előttem nyolc asszony. Sejttem, hogy szintén oda tartanak, mert ezen az elhagyott, sziklás csapáson nemigen jár ember.

Beérem őket. Nagybátonyiak. Vezetőjük lelkesedve beszél a csodálatos eseményekről. Már negyedszer jön ide, a nehéz útra minden alkalommal felbuzgat néhány asszonyt a faluból. A hegynyereghez közeledve hátrahagynak, verítékezve sietnek, hogy minél előbb odaérjenek. A meredek lejtőn szinte fulladozva, hangosan imádkoznak. A vezető-asszony a hegynyereg széléről átszellemülten mutat egy ritkás kis erdőre, amelyen túl van a csodaforrás. Kezdem sejteni a „csodahely” látogatottságának egyik okát. Minden faluban akadnak olyanok, akik a rendkívüli események legkisebb szellőjére is érzékenyen reagálnak. Valóságos vihart kavarnak bennük a hallott hírek.

Emberek a kút körül

A kép, ami az erdő mögötti tisztáson fogad, valóban lenyűgöző. Tüzek égnek az erdőszélen és a tisztáson. A forrást embersövény veszi körül. Vízet merítenek üvegekbe, edényekbe. A forrás fölött pár lépésnyi magasságban egy kőszál. A kőszálon frissen faragott karvastagságú kereszt. A kereszt ágain rózsafüzérek lebegnek. A kőszáltól jobbra-balra asszonysorok ülnek mozdulatlanul. Különös tornyos fejkötőjük, csontos mongoloid arcuk a félderengésben és a tűz fényében kísérteties hatást gyakorol rám ezen az amfiteátrumszerű fennsíkon. Isten bocsássa meg nekem, a meglepetés első áramütésében a régi pogány magyarok összejöveteleire gondolok. Ott is forrás körül gyülekeztek erdők rejtekén, holdas éjszakán és kőszálon áldoztak. A Mátra, az Abák ősi fészke amúgy is sokat volt a pogány áldozatok titkos színhelye.

Ezek itt a régi szép imádságokat mondják és énekeket éneklük felváltva. Egy asszony átható erős hangon előimádkozik, ahogy a búcsúvezetők szokták. A gallytüzek fanyar füstszaga belengi a tisztást. Rendező jobban nem állíthatta volna be díszleteit. Reánk néz az Ágasvár és Muzsla komor hegyormo, kelet felől a Nagyatalkő.

Körülbelül kétszázötven-háromszázan lehetnek. A kőszál körül imádkozók arcán és általában az egész gyülekezeten ideges feszültséget érzek. Imádság közben figyelik, kik bukkannak elő a fák közül. Mert időnként apró csoportok érkeznek. Túlnyomórészt asszonyok, alig egy tizede férfi és fiúgyermek. Amott a másik ligetesben már cigányok telepedtek meg, az ő tüzüik lángja a fák ágait nyaldossa. Csak erdőtűz ne legyen belőle.

A forrás körül tolongók egyetlen gondja, hogy vizet szerezzenek. A forrás vékonyan és zavarosan adja, mert a forrás környékét és peremét sárrá tapossák. Éppen ma fogják a tisztí főorvos rendeletére párkányát becementezni és csorgóval ellátni. Egy anya hozza üvegben a vizet és kínálja kislányát, aki fanyalodva nézi a sárgásan zavaros vizet.

Ezt a forrást mutatta meg állítólag Szűz Mária jelenésben egy hasznosi asszonynak, Sánta Lászlóné, Csépe Vasas Klárának az idei Sarlós Boldogasszony ünnepén. Július 22-én pedig egy újabb látomásban a Szűzanya a forrás fölötti sziklán tekergő kígyóra mutatott és megparancsolta, hogy azt kettéfűrészelje. Egy aranyrámás fűrészelt adott Csépe Klára kezébe és maga a Szűzanya segített a kígyó, illetve a kígyóbőrbe bújt Sátán elpusztításában.

Egyelőre ennyit tudtam meg a látomásokról. Óvatosan jártam körül, mert akárhová mentem, a kőszikla körül üldögélő asszonyok egzotikus fejkötőjük alól szemmel kísértek. Úgy látszik, a magamfajta idegeneket látható gyanakvással nézik. Nem látom a búcsújáró zarándokok enyhe nyugalmát, otthonias bizalmát. A levegő valami feszültséggel van tele, ami megérzik a különben egyházas imák recitálásán is.

A csodák nyomában

Azt is meghallottam, hogy már több csodás gyógyulás is történt e helyen. Nyitott sebek begyógyultak, süketnéma megszólalt, félvak látóvá lett. Neveket emlegetnek és távoli helyeket. Szerettem volna olyan szemtanúra akadni, aki maga látta a csodát, de ilyenre nem akadtam.

Később a nap folyamán jelentkezett egy tanú, de vallomását megbízhatatlannak találtam. A forrástól jobbra néhány fa közt hordágyon fekszik egy hatvan év körüli béna ember. Barna István Zagyvapálfalváról. Testvére, Barna József hozta ide föl a hegyre, mert a beteg ide kíváncszott. Vasárnap óta, tehát a hatodik napja vannak itt éjjel-nappal a szabadban a forrás mellett. Ha az idő esőre fordulna, bevonulnak a Gubola-tanyára, nem messze a helytől, ahol szobát béreltek. Ahogy elnézem ezt a derék szép magyar embert feleségével szótlanul üldögélve a beteg mellett, meghat a testvéri szeretet áldozatos példája. Itt élnek csöndes elkülönülésben már hat napja a magukkal hozott elemózsián, csakhogy a beteg kívánsága teljesüljön. Beszél Barna József a hitről, amelyiknek vezetni kell az embert földi életében és szavaira a beteg megkínzott arcán könnyek folydogálnak.

Hajnalodik. Az emberek egy része étkezéshez lát. A kőszál körül újra kezdik az imádságot. Amikor távozom, a hegyszélen hat leányt látok.

– Hazafelé készülnek? – kérdem.

– Nem, a napot nézzük.

Akkor kelt föl a nap vörhenyes udvarával. A hat leányarc elrévülten néz a napba. Megint a régi emlék, az ősmagyar kép kísért. Pedig ezek szegények talán „jeleket” keresnek a napban. Már tegnap hallottam, hogy állítólag a múlt héten több százan a forrás körül jelet láttak a napban: Szűz Máriát palástosan, koronával a fején. Lefelé menet újabb kis csoporttal találkozom, köztük három rendőr. Azt hittem, hogy a gondos figyelem vezényli őket ide a rend őrzésére. Csalódtam. Őket is felcsalta a Zagyva völgyéből a rendkívüli jelenség híre.

Úgy jöttem ide, mint tárgyilagos megfigyelő, aki pontosan összegezi tapasztalatait. Nem akarok ítélni, még nem is alkottam határozott véleményt. Egyelőre csupán benyomásaim vannak, és pedig hogy az idetörekvők elsősorban megrendítő élményekre várnak. Csoda kellene, nyilvánvaló csoda, hogy beleámuljanak és diadalmasan szétvigyék a híret. Az egész világ titokzatos vajúdas feszültségében izzik. Ez a feszültség a negyven nap óta tűző hőségben, sorvasztó szárazságon át eljut a Zagyva és Tarna völgyeibe is. Homályos sejtelmekben és alakatlan vágyakban kavarnak érzések és gondolatok. Ez hajtja őket a fülledt völgyből ebbe a nyolcszáz méteres magasságba. A természetfölöttiség vágyának kilobbanása ez, akár igaz, akár nem igaz a látomás. Csak egy

szikra kellett hozzá, hogy föllobogjon és ez a szikra Csépe Klára látomása.

Egyelőre nem tömegek jönnek ide. A szétszálló hír fantasztikusan túlozza a számokat. A ma hajnali, legfeljebb háromszáz ember délfelé a hír szárnyán háromezerré nőtt. A nép zömét még nem mozdította meg az esemény. Egy-egy faluból tucatnyi, vagy legföljebb néhány tucatnyi jön a „csodakúthoz”. Azok jönnek, akikre amúgy is gyorsan és hevesen hatnak a rendkívüli jelenségek. A falvak, külvárosok álmodozói, darvadozói, a révülők. Akik talán maguk sem tudják, hogy képzeletük, idegzetük érzékenyebb. Szóval az örökös csodavárók.

Már némi rendszer alakult ki a csodajárásban. Péntektől hétfőig jönnek sűrűbben. Az embersűrűsebb napokon a csodalátó asszony is fel szokott jönni és meg-megismétli nekik látomásai leírását. Én otthonában szeretném fölkeresni, ahol látomásai voltak. Remélem, a Mátrát megkerülve, estefelé odaérek.

(Folytatás a következő számban.)

1947. szeptember 28.

UTAK A MÁTRAI „CSODAFORRÁS” KÖRÜL II.

Így láttam a helyszínen

Még aznap beszélni akartam a látó asszonnyal, de lassan és széles körben ereszkedtem a Mátra tetejéről a völgybe. Itt-ott kérdezősködtem azoktól, akik a forrásvidék közelében élnek. Tárnyilagos megfigyelőként jöttem, de nem hűvös megfigyelőként. Magamat is megfigyeltem. Bevallom, titokban óhajtottam, bárcsak fölfénylenék előttem egy nyilvánvaló csodálatos eseménynek tiszta és meggyőző ragyogása. Ránk férne, magyarokra – gondoltam magamban.

Ezt az óhajomat már útközben beárnyékolta néhány lehangoló mozzanat. Beszéltem Mátraszentimrén L. Gy.-val, aki a helyzetnek közeli ismerője, különben napi áldozó, nyugodt természetű, megfontolt gondolkodású harminc év körüli férfi. Elmondja, hogy kezdetben őt is megkapták a rendkívüli jelenségek. Sánta Lászlónét régebről ismeri és csöndes természetű vallásos asszonynak tudja. Ám L. Gy. bevallja, hogy már megrendült hite a csodaforrásban. Elferdült jelenségek kezdtek felburjánozni a csodaforrás körül. A múlt héten már „jeleket” láttak a napban a látó asszonnyal együtt. Aztán Sánta Lászlóné többek közt valami titokzatos jelről beszél, amelyet majd három fa összeborulása fog hirdetni. Az is lehangoló, hogy az asszony férje és vele más hasznosiak állandóan azon vitáznak, hogy a forrás nem Szentimréhez tartozik, hanem Hasznoshoz. Fenyegetések hangzanak el az ő részükről.

A Somtetőn lakó E. Sándor bácsi is buzgó terjesztője volt eleinte az egésznek. Ő maga magyarárgatta az újonnan jövő csoportoknak az eddigi eseményeket. Újabban Sándor bácsi is visszavonult.

L. Gy. megajándékozott az eddigi ún. látomásoknak egy gépirásos leírásával, amelyik egy Hasznoson fölvetett jegyzőkönyv másolata. A jegyzőkönyv Sánta Lászlóné vallomása alapján rögzíti az eseményeket. Azt is megtudom, hogy Hasznoson ez a jegyzőkönyv már nyomtatásban is megvan.

A „csodák” tanúja

Beszéltem Peresi Sándor kerülővel, aki hivatalból naponta ott jár a forrásnál. Tőle a csodás gyógyulások iránt érdeklődöm, hiszen a kezemben lévő gépírásos tájékoztató szeptember elejéig a csodák számát már huszonötre teszi. Perei bácsi állítja, hogy csodák történtek. Kérdésemre, szemtanúja volt-e a csodáknak, bevallja, hogy csak egynek volt nem szemtanúja, hanem fültanúja. Hallotta egyszer, amint a tömegben egy nő felkiáltott: Jobban látok! Azt mondja, hogy egy a Fűrészmalomban üdülő egri úrinő volt az illető. Ám tovább nyomozva kiderül, hogy az illető talán nem is egri, hanem budapesti nő volt. Aztán nem is volt vak, hanem nagyon gyöngye látású. A gyógyulások körül állandóan ilyen háttározatlanságokra bukkanok. Szurdokpüspökiről is jön a hír, hogy egy nyitott lábseb behegedt.

Most látom be valójában, milyen bölcs az Egyház, amikor olyan szigorú feltételeket állít fel a csodás gyógyulások bizonyítására. Előtte és utána is orvosi vizsgálat és annak írásbeli bizonylata. Nem is egy, hanem több orvosé, és pedig szakorvosoké klinikai vizsgálattal. Még ez sem elég, legalább egy évig állandó orvosi felügyeletnek kell alávetni a meggyógyultat. Itt ezeknek halvány nyomaira sem bukkantam eddig.

Ahogy visszanezék a Mátrának az északi völgyekből és a déli síkságnak lapályából feltörő magaslataira, szépnek találnám egy magyar Fatima diadalmas kisugárzását az egész magyarság fölé. Azt mondja nekem erre valaki, hogy más csodás jelenések is hosszú próbára voltak téve a kezdetben. Hát igen, olvastam Lourdes, Lassalette, Fatima hasonló aktáit. Az Egyház ott is óvatos volt, amíg a természetfölötti jelenségek és csodák özöne vitathatatlaná tették természetfölötti jellegüket. Azt keresem én is, magányos vándorként, legalább egy fénysugárt, amelyen tovább lehetne haladni.

A csodalátó asszonynál

Estefelé érkeztem Hasznosra. Szép, tiszta falu. Már hallottam, hogy vallásos és szorgalmas nép lakja. Plébániája nincs, még filiája a 3 km-re fekvő Tarnak.

Különös véletlen. Az esteledő utcán kedves öreg nénivel találkozom. Kiderül, hogy a látó asszony édesanyja. Ő is leányához tart, egy kis édességet visz neki, mert ezt leánya szereti. Beszél erről a leányáról,

aki már gyermekkorában csöndes, szófogódó, imádságos volt. Máskülönben ez a tizedik gyermeke. Tíz gyermeke közül négy maradt életben. A háború is elragadott belőlük. A leánya látomásairól nem szól, én pedig nem kérdezem.

Sánta Lászlóéknak szép nagy portájuk van. Szívesen fogad a háziasszony. Jól megtermett, kövéres, harmincegynehány éves. Minden különös bevezetés nélkül látható készséggel kezdi elmondani látomásait. Kiérzik könnyed, folyékony előadásából, hogy sokszor megismételte. Szinte fáradhatatlan az elbeszélésben, pedig ma már ő is megjárta a Mátrát. Beszélgetés közben elkérem a Jegyzőkönyvet, amelynek tartalma az összefoglaló befejezésen kívül egyezik az én gépírással szöveggel.

Érdeklődéssel figyelem elbeszélését, de nem a teológia mértékével mérlegetem, hiszen nem vagyok az Egyház kiküldöttje. Magamtól jöttem és engem az egyszerű lélektani megfigyelések érdekelnek. Természetesen az első látomása döntő. Sarlós Boldogasszony ünnepének előestéjén elbeszélése szerint megjelent neki a Boldogságos Szűz és egy forrást mutatott egy ismeretlen vidéken e szavakkal: „Gyógyforrás!” Hat nap múlva Klára asszony elindult a forrást keresgélni a Mátrában a férjével együtt és megtalálta fent a Somtetőn. Húsz nap múlva ismét látomása volt. A forrás fölötti sziklán egy emberderék vastagságú kígyó tekergőzött. A Szűz Anya egy aranyrámás fűrészt adott az asszony kezébe, hogy a kígyót kettéfűrészelje. Amikor nem mert hozzákezdni, maga Szűz Mária biztatta és segített neki.

E két eredeti elgondolású látomás után újabbakat is elmond. Az a benyomásom támad, hogy Klára asszony látomásai az általunk jól ismert szentképek reprodukciói, illetve megelevenítései. Első látomásában látta a Szeplőtelen Szüzet, ahogy Walter imakönyvében van ábrázolva. Pontosan úgy látta. Látta a kis bibliából, ismert Jákob látomását az égisz éré lépcsősorral, a lépcsők szélén két-két angyallal és fent a fehérhajú menyey Atyával. Krumpliszedés közben látta az Úr Jézust zászlóval kezében (a feltámadt Jézus szokásos imaképe). Kérdezem, hogy mondott-e valamit az Úr Jézus? Klára asszony válaszolja, hogy semmit sem mondott, csupán mozdulatlanul látta. Látta más alkalommal az Úr Jézust a kereszten és mellette térdelni a Szűz Anyát. Itt már a Szentírás szövegével ellentétet veszek észre, hiszen a Szentírás kifeje-

zetten mondja, hogy a Szűz Anya a Kereszt mellett nem térdelt, hanem állt. Klára asszony elbeszélése szerint látomásai idehaza történtek, míg a tájékoztató szövege szerint egyik látomása a templomban Úrfelmutatás alatt történt volna. Lehet azonban, hogy mostani elbeszélésében erre külön nem fordított figyelmet.

Összegezve az egészet, csupán a második látomása tér el a szentképek reminiscenciáitól, ami egy élénkebb képzeletben előfordulhat anélkül, hogy természetfölötti csodás jellege lenne. Benyomásom szerint volt még elbeszélésében egy lényegesebb mozzanat. A visszatérő gondolat inkább abban sűrűsödött, hogy a forrás csodás gyógyulásokat eszközöl. Alig van szó a bűnbánat, a lelki megújulás megrendítő nagy élményéről, ami Lourdes-nak, Lassalette-nek, Fatimának és a többi nagy természetfölötti jelenségnek a lényege. Közbevetem a kérdést: olvasott-e Fatimáról valamit? Mire válaszolhatott volna, a mellette figyelő kis 10-12 éves leánykája gyorsan közbevágott: „Nem, nekünk nincsenek ilyen könyveink!” Úgy éreztem, hogy ezt a kérdést már mások is fölvetették és ezért sietett maga a kisleányka ellene védekezni.

A gyógyulásokról érdeklődtem. Klára asszony állította, hogy többen csodásan meggyógyultak és néhányától már levelet kapott. A leveleket nem mutatta meg. Talán, mert késő este volt és be volt jelentve egy Rákospalotáról jövő zarándokcsoport.

Amikor tőlük elbúcsúzva a sötét utcán botorkáltam, valóban közeledett énekelve egy csoport. Jó százan lehettek. Ez az első nagyobb csoport, amelyik a forrás körzetétől messzebbről, a főváros határaiból jön ide. Tehát a hír hullámverése tovább gyűrűzik.

Ahogy a sötétben a pásztói országúton bandukolok, azon gondolkozom, hogyan juthatok el minél előbb Egerbe a holnapi Mária-kongresszusra. És felragyognak emlékezetemben Máriapócs tavalyi negyedmiliós zarándoktömege, Győr, Szombathely, Szentkút, Máriaremete százezres tömegei, Esztergom, Csongrád, Pécs Mária-napjai és a többi magyar zarándokhely másfélmiliós zarándoktengere. A magyar Dunamedence ősi nagy kohója a Mária-tiszteletnek, ezt itt az áttűzesedett kohóból kicsapódó, nyugtalanul rebbenő szikrának látom.

1948. október 5.

A SZIKLÁRA ÉPÍTETT VÁROS

Eger, szeptember 21.

Az egri székesegyház, az ősi Líceum épületkolosszusa és a barokk paloták amfiteátrumszerű hatalmas négyszöge főséges keretként fogta össze a Mária-kongresszus roppant tömegét. Talán egyetlen magyar város sem tudja egyetlen téren ekkora arányokban és ilyen összhanggal kibontani történelmét.

Ám ennél a hatásnál még lenyűgözőbb ez a végeláthatatlan sokaság, amelyik nyolc vármegyéből a legváltozatosabb tájak levegőjét és színképét hozta magával. A magyar történelem bennük szólal meg a maga időfeletti tanulságaival.

IV. Béla a tatárjárás után egy új tatárbetörés fenyegető hírei közt az egri püspökségnek kiváltságlevelet küldött. Ebben az egri székesegyházat „a sokakat dajkáló Egyháznak és a népek úrnőjének” mondja. IV. Béla ezekkel a szavakkal emelte ki Eger nagy történelmi hivatását. A király által említett népek az idesodródott besenyők, kunok, jászok, palócok és más rokon-törzsek, amelyek nevét már csak a szaktudomány emlegeti, itt lettek keresztényekké és magyarokká a dajkáló egri egyház oltalma alatt.

Akkoriban itt végződött a keresztény kultúr-Európa. Eger volt gyűjtőmedencéje azoknak a rokonfajoknak, amelyeket Ázsia vulkántölcseré látatöredékeként Európa felé szórt. Eger lett az erőpróbája a magyar missziós hivatásnak, mert itt alakultak át a nomád Ázsia utolsó nyugtalan néptorlatai tüzes és termékeny keresztény talajjára. Az arcvonásokat, az öltözék formáit, a színeket, de érzésviláguk gazdagságait sem törölhették el nyomtalanul az évszázadok. Itt ragyognak ebben a hőmpölygő körmenetben és éjszaka a székesegyház fényben úszó boltívei alatt, ahol tájcsoportokban a maguk módja szerint a márványkövezetre telepednek, egész éjszaka imádkoznak, énekelnek és ostromolják a gyóntató-székeket.

A szabadtéri nagygyűlés előtt a székesegyház oszlopai alól latolgatjuk a tájakat és távolságokat a váltakozó népviselet szerint. Mekkora ha-

talmas területet fog egybe még most is az egyházmegye az ő nyolcszázhatvanezer hívőjével (mellettük 130.000 görög katolikus).

Már Pázmány Péter, a semmi akadálytól vissza nem riadó reorganizátor csodálkozik Eger területi nagyságán és feladatai sokaságán a török hódoltság és a vallásszakadás nehézségei közt.

Ha az akkori feladatok bonyolult szövédéken végigtekintünk, szinte a romantikusan hősi vonás ütközik elő, az állandó hódító akarat egy-egy rendkívüli teljesítménye. A török miatt a székhelyüktől jó évszázadra elúzott főpásztorok közt Kisdy Benedek Kassán egyetemet alapít akkor, amikor a gyalázatos vasvári béke általános elkeseredést és elcsüggedést okoz. Jakussits püspök a rutének unióját szervezi hasonló körülmények közt. A felszabadulás után a megmaradt 108 plébánia mellé Erdődy Gábor egymaga 80 plébániát alapít. Amikor a déli határon az utolsó török háború zajlik, Foglár kanonok megszervezi a jogakadémiát. Ennek a főiskolának építi Eszterházy Magyarország egyik legszebb és legnagyobb épületét, a Líceumot. Az egyházmegye roppant hagyományai a legnagyobb magyar mecénások és alkotók egyikévé teszik az idegenből oda került Pyrker érseket, aki megalkotja az első magyar tanítóképzőt és felépíti a mostani székesegyházat. Egernek ez az újjáépítő akarat adta meg sajátos jellegét, amelynek barokk formái közül a legsajátosabb magyar szellemiség sugárzik elő.

Nyomon követte ezt a katolikuság számbeli előhaladása, némelyik vidéken messze felülhaladva az ország többi tájainak népi gyarapodását.

Az életerő töretlen vonalát mutatják napjaink kultúradatai is. A Líceum 210 év után is virágzik, sőt most bontogatja terveit a katolikus egyetem felé. Magában Egerben most 8 katolikus általános iskolában 66 tanerő kereken kettőezer tanulót vezet, ugyancsak 8 egri középiskolában 100 tanerő 1700 tanulót. Az egész egyházmegyében 19 katolikus középiskola négyezer tanuló részére és 474 elemi, illetve általános iskola működik 1308 tanteremben 1370 tanerővel, kevés híján százezer gyermeket nevelve.

Iskolásai részére az egri egyházmegye a mai rendkívüli nehézségek ellenére is fenntart 14 fiú, 11 leány internátust 1800 bentlakóval és két tanonc-internátust.

Közben a romokból újjáépülnek a háború folyamán elpusztult templomok és iskolák. De nemcsak a romok feletti újjáépítés folyik, hanem

az új intézmények egész sorozata alakult most ebben a háború utáni három évben. Eger főpásztora 1945 és 46-ban tizenkilenc új lelkeséget alapított az új iskolák, internátusok és otthonok mellett. Ennek a hódító lendületnek a jelentőségét fölmérni sem tudjuk a mai események kusza kavargásában.

Az évszázadok munkájának ezt a sűrű és megbonthatatlan szövöttesét, annak minden szálát Eger hetvenhatodik főpásztora, Czapik Gyula érsek acélos akarata tartja össze, sőt felfokozza építő lendületben, ha a nehéz körülményeket és a feladatok arányait tekintetbe vesszük. Ezt csak a rendkívül hivatás megérzésével, a magyar eidosznak egy fensőbb rendű megnyilatkozásával lehet megmagyarázni, ami eltölti a főpásztort és közel félezer papját. IV. Béla hálájának megnyilatkozását most átvette maga a nép, amelyik követi a főpásztortól diktált alkotó ütemet és sok tízezernyi tömegével Nagyboldogasszony tiszteletének jegyében körülvette ünneplő lélekkel székesegyházát.

1947. szeptember 28.

KATOLIKUS NAGYGYŰLÉSEINK FÉL ÉVSZÁZADA

Amiből a katolikus mozgalmak fakadtak

A félszázados múltú, új katolikus mozgalmak forrásvidéke egybeesik a katolikus nagygyűlésekkel. Mind a kettő mögött a magyar család védelme áll. A keresztény házasság jogaiért lobbant föl az első küzdelem a kilencvenes [1890-es] években. Maga XIII. Leó pápa szólott bele ebbe a világnézeti küzdelembe. Külön enciklikát küldött, kifejezetten az egész nemzethez intézve, amit kezdő szavai is jeleznek: *Constanti Hungarorum genti*. Az állhatatos magyar nemzethez. Leszögezi benne az örök keresztény elveket, és látnoki erővel megjósolja a nemzeti élet elszenyvedését, ha az isteni jogon alapuló szentségi házasság alapjait megbontják. A nagy pápa erős szavakkal feddi a megalkuvókat, akik éppen akkor, amikor „a legnagyobb erővel és állhatatossággal kellene óvni és védelmezni az Egyház jogait, az emberi okosság sajátos fájától vezetettve vagy az ellenkező oldalra fordulna, vagy a küzdelemben magukat szerfölött gyávának és gyöngének mutatják... Pedig a katolikus név ellenségeit semmi sem érintheti kellemesebben, mint a katolikusok tétlensége vagy egyenlensége”.

Csak gyászvitézek?

A házassági törvények vitái közben a pápai enciklika szellemében jött össze az első katolikus nagygyűlés 1894 telén Székesfehérváron. Szent István király hajdani sírja melletti téren harmincezer ember topogott a hideg téli napon és hallgatta a szónoklatokat. Bent a nagyteremben a vezetők tanácskoztak Zichy Nándorral és Steiner Fülöp székesfehérvári püspökkel az élen. Azon töprengtek, vajon csak társadalmi téren szervezkedjenek vagy a közéletben is fölvegyék a küzdelmet. A térről viharzó morajként verte az ablakokat a tömeg kiáltozása. Követelték a magyar katolikusságának közéleti jogainak feltétlen érvényesítését. Zichy Nándorék engedtek a nép követelésének és az ujjongó tömeg előtt kihirdették a Néppárt megalakulását.

A magyar katolicizmus akkori állásfoglalása bizonyos körökben jókora megrökönyödést keltett. Sajtójuk véleményét a Magyar Hírlap így összegezte: „Hitet a közéletben is vallani, tág teret nyit minden országbontó aspirációnak... Csak gyászvitézek készek a katolikus nagygyűlés programját vallani.” Válaszként 1422 városból és községből több mint félmillió aláírással tiltakoztak a házassági törvények érvényre emelése ellen.

Fenyegetés és izgatás közepette

A különböző kisebb jelentőségű és szervező gyűlések után a kereszténység tizenkilenc százados jubileuma alkalmából, 1900-ban hirdették meg a fővárosban az első Országos Katolikus Nagygyűlést. Az előkészületeket megzavarta a féktelen izgatás és a hivatalos helyekről jövő nyomás. Maga a nagygyűlés szerény keretek közt mozgott, de az egész ország fölfigyelt rá. A gyűléseket a Vigadóban tartották, a körmenetet csak a belvárosi templom körül lehetett megtartani, a hivatalos szervek eltanácsolták a fenyegetések miatt. Az első nagygyűlésnek a jelentőségét a gyakorlati határozatok adták, amelyeknek majdnem mindegyikét később tetté váltották. Elhatározták többek között: katolikus sajtóegyesület alakítását, a főiskolai ifjúság társadalmi megszervezését, szociális kurzusokat a Rerum Novarum enciklika irányelvei alapján, keresztény szövetkezetek, hitelszövetkezetek támogatását a falvakon, munkásegyletek szervezését, a külföldön élő magyar katolikusok gondozását...

Gyakorlati eredmények

A következő öt nagygyűlés is hasonló gyakorlati célokat tűzött a katolikusok elé. Minden nagygyűlésen számon kérték a vezetőségtől, mit ültetett át az életbe az előbbi nagygyűlés határozataiból. Ezek lettek indítói a társadalmi és kulturális feladatok megoldásainak. Megalakult a Katolikus Népszövetség, amelynek taglétszáma rövidesen háromszáz-ezerre nőtt. Akkor állott össze a Főiskolai Internátus Egyesület, amelyik felépítette egymásután a pesti, budai, szegedi és soproni Szent Imre Kollégiumokat. Hasonló kezdeményezésnek lett eredménye a Rákóczi-ánium, a Regnum Marianum és az első három tanoncotthon. A Regnumból tovább sarjadt a Zászlónk, Kis Pajtás, Nagyasszonyunk és az Élet színvonalas irodalmi lap, háttérében az Élet nyomdával.

1906-ban nem lehetett megtartani a nagygyűlést az egykori jelentés szerint: a végletekig vadított erőszakoskodások miatt. Az 1908-as nagygyűlésre olyan tömegek jöttek, hogy a Vigadó helyett az Iparcsarnokban kellett megtartani a tanácskozásokat. Az Eucharisztikus Körmenet most először indult a Bazilikától a mai Hősök terére. A körmenetet többször igyekeztek a „fölbérelt csoportok” megakadályozni. Főiskolások és munkások, főleg angyalföldi munkások öklükkel védték a körmenetet a mellékutcákból előtörő csoportok ellen.

Az elerőtlenedés kora

Az első világháború után a húszas években a nagygyűlések kezdik elveszteni gyakorlati és társadalomszervező jellegüket. Hivatalos ízű, elvi megnyilatkozások ünnepi alkalmak lettek. Az egykorú tudósításon és képeken is érezhető, hogy a Vigadó vagy a Bazilika lépcsőin föllépdelő közéleti méltóságok nevei és alakjai kerülnek előtérbe a tömegek és az égető problémák mellett. Az érezhető úrt magányos fénycsóvaként ragyogja be egy-egy jelentősebb időszzerű megnyilatkozás, mint Prohászka beszédei.

Új nehézségek, új virágzás

A harmincas években a megalakult Actio Catholica körül megindul az új társadalmi szervezkedés a falu és a város különböző katolikus rétegeiben. Ennek hatása kezd megéreződni a nagygyűléseken, amelyek egy-egy központi gondolat köré sűrűsödött feladatkört tárgyalnak, megerősödve az új mozgalmi szervek párhuzamos tanácskozásaival.

Jellemző mozzanat, hogy a harmincas évek végén és a háborúban a hivatalos szervek nem egy akadályt gördítenek a mi tömeg-megnyilvánulásaink elé. Így például minden más gyűlés és megmozdulás résztvevői megkapják az utazási kedvezményt, csak a Katolikus Nagygyűléstől vonják meg. Mintha megismétlődnék más formában az első Katolikus Nagygyűlést kísérő hasonló tünet, amikor az akkori kormány engedélyével szabadjeggyel és napidíjjal csődítettek fel egy tömeget, amelyik egy Rohonczy nevű dzsentrí vezetésével ellentüntetést rendezett a Katolikus Nagygyűlés ellen.

A Katolikus Nagygyűlések fél évszázada átíveli a Millennium és a századforduló baljós tündöklésű éveit, a két világháborút és köztük a

trianoni évtizedeket. A béke utolsó évében az egész világon szétsugározta az Eucharisztikus Kongresszus fényjeleit. Most Boldogasszony Évének jegyében a megújult egyházközségi életre támaszkodva jönnek össze a magyar katolicizmus vezetői és kiküldöttei folytatni az országépítő munkát.

1947. október 5.

A RERUM NOVARUMTÓL A GOLGOTA TÉRIG

Az átlagos szemlélő azt mondhatná, hogy a katolikus nagygyűlések szokásos évi programja új színnel gazdagodott. Ez az „új szín” közel százezer munkás hitvallása volt az októberi éjszakában egy ősrégi kálvária körül. A hatalmas teret gyárépületeik szegélyezték kivilágított ablakaik százainak fényfüzérével. A teret a munkások akaratereje és találékonysága tisztogatta meg a romoktól, egyengette és díszítette, hogy méltó helye legyen hitvallásuknak.

A munkások új imádkozó fészket készítettek elsősorban önmaguknak, de a hitvalló Budapestnek is gyáraik tövében, a külső körutak mentén, ahonnan régtől fogva tüntetésre meneteltek a város szívébe. Szónokuk által ki is fejezték óhajukat, hogy ezentúl a Golgota az ő hitvallásuk tere legyen. Maguk a munkások akarták, szervezték és valósították meg ezt a meglepetésszerű megnyilatkozásukat. Ám mégsem volt ez rögtönzés meglepő előzményei ellenére. Hosszú és izzó évtizedek mélyhullámai törtek föl e megnyilatkozásig. Hitvalló volt a magyar munkásság zöme mindig, csak az alkalom késett, hogy a munkahelyeiken szerteszét parázsló hitük így találkozzék és egyetlen lángként lobogjon a főváros és a magyarság éjszakájában.

Amikor itt látom a magyar püspöki kart végigvonulni a munkásrétegek tízezreinek sorfalai közt a kitörő ujjongás viharában, ebben nemcsak a magyar sors egy fordulóját érzem, de látni vélem a nagy szociális enciklika, a Rerum Novarum félévszázados útját, amíg végre ideértkezett, világtörténelmi útjának egy új állomásához. És mindaz, amit a Rerum Novarum képvisel, itt találkozott a magyar munkássággal.

Milyen mélyértelmű, komoly ez a találkozás. A Golgota stációi közt találkoztak. A magyar munkásság is fájdalmas és tanulságos golgotai utat járt a századforduló óta, sőt még régebbről. Ugyanezt az utat járta a Rerum Novarum világvándorlásában.

Amikor XIII. Leó 1891-ben a szociális kérdések nagy enciklikáját szétküldte a világra, a magyar munkásságnak még hamupipőke sors ju-

tott társadalmi és közéletünkben. Egyetlen képviselője sem volt a Duna-parti parlamentben.

A munkások megnyilvánulásai a május elsejei felvonulások és a sztrájkok voltak, amik velejárói az illegalitásba szorított tömegmozdulásoknak. Mi lett volna, ha közéletünk megengedi, hogy a magyar munkásság már akkor találkozzék a Rerum Novarummal?! Belgium, Hollandia, Svájc, Franciaország keresztény munkásszervezetei már egyengetik a talajt egy új szociális rend épületének alapjaihoz. Az észak-francia gyárvidéken már az életszentség magaslataira jutott gyártulajdonosok alapítják munkásaikkal az önellátó és önbiztosító munkásszövetkezeteket. Első lépéseit a munkásság társadalmi megszervezésének, amit a pápai enciklika is hangsúlyoz.

Ám ezek még szórványos jelenségek, egy hősi kezdet portyázásai Európa szociális irdatlanában. A nyugtalanság fenyegető jeleinek kellett Európát átvillognia, hogy a R. N. [Rerum Novarum] legalább mint vitaanyag bejusson a törvényhozó palotákba és bejusson egy lassan szélesedő réteg felelősségtudatába.

A munkásság nagy tömegei is gyanakodással vagy erős ellenszenvvel kísérték a R. N. útját. Jól tudjuk, milyen erők táplálták ezt az ellenszenvet és izzították sokszor a gyűlöletig. Abban a feszült légkörben csak elfogulatlan kevesek látták, hogy nem a szociális vonatkozások, hanem a materialista és keresztény világnézet közti szakadék a megértés, illetve közeledés akadálya. Mennyi vita, sztrájk, forradalom igazolta akaratlannul is a R. N.-nak az egész kérdést átfogó igazságait és gyakorlati útmutatásait egészen addig, amikor már Rooseveltt asztaláról a Biblia mellől és a japán parlamentből vetült Európa felé ez a pápai enciklika.

A későbbi és remélhetően nyugodtabb korok fogják megvilágítani, miért kerültek a századforduló szociális kérdései illegitimitásba [törvény által nem elismertté] és milyen erők szorították a föld alá a szociális mozgalmakat. De azt is, hogy a R. N. miért nem lett hamarosan és magától értetődően a társadalmi kérdések fókusza. Miért kell a munkástömegeknek hosszú és fájdalmas világnézeti kerülőösvények után elérkezni a közelítő útra.

Európa nagy politikai változásai után rámutathatunk és rá kell mutatnunk egy ilyen akadályozó tényezőre. Ez nem más, mint az utóbbi évszázadok alatt kialakult abszolutista államszerkezet. Még nem fordí-

tottak elég figyelmet szociológusaink, de történetíróink sem a modern állam és a szociális kérdések közti összefüggésekre.

A westfaleni béke utókövetkezmenyei közé sorolhatjuk az abszolút és imperialista államrendszerek kialakulását. A fejedelmi abszolutizmus jegyében egyengették útját a félelmetes személytelen és bürokrata államnak a Bourbonok, Nagy Frigyes, II. József, Katalin és kortársaik vagy utánczóik; azt az államrendszert, amelyik később az ő dinasztiájukat is fölfalta. De fölfalta mint öncélú intézmény, jóformán az összes emberi autonómiákat, mindenekelőtt a tartományi, városi majd társadalmi önállóságokat, köztük nem utolsó sorban az egyháziakat. Ez az államiság már nem az embert látta, hanem az alattvalót, hideg csavarjait egy bonyolult gépezetnek. A befelé abszolutista, kifelé imperialista államszervezet siettetett önző érdekekből a nagykapitalizmus kifejlődését féktelen versenyével. Imperialista céljai érdekében fölszította a nacionalizmus helyébe a tömegek sovinizmusát, amelyik más népben a veszélyes versenytársat vagy ellenséget látja.

Fokról fokra elvette az egyéntől alapvető személyi vagy polgári jogait. Kezébe akarta ragadni az emberi életet irányító intézményeket a születéstől kezdve a nevelésen, házasságon, családi életen át a halálig. Természetesen ezeknek a heterogén feladatoknak nem tudott hiány nélkül megfelelni. Kialakított egy elferdült polgári lelkialkatot, amelyiknek jellemzője lett a társadalmi és közéleti bizonytalanság. Ez a rácsai közt szűkölő polgári lelkialkat már az Egyházban sem a méltatlanul háttérbe szorítottat vagy üldözöttet látta, hanem a hanyatlót, a régi merev társadalmi szervezet és államiság önkéntes kiszolgálóját.

A tehetetlen és tanácstalan polgár számára ez az államiság már csak a parlamentarizmust hagyta, és hogy milyen eredménnyel, mutatja a múlt évszázad, amikor például nálunk a munkásság egyetlen képviselője be nem juthatott a törvényhozó testületbe.

Fölvázolhatjuk mindezeknek történelmi mozzanatait, de ki tudja fölmérni emberöltők szenvedéseit, köztük a legfájdalmasabbat: a munkásságét, amelyik más világnézet partjain bolyongva, kereste létének emberi biztosítékait.

Most itt a nemzeti Mária-kongresszus előestéjén a munkásoktól fölszerelt reflektorok vakító fénye a régi magyar Kálvária oltárán megenyhülve és visszaverődve néhány órára megvilágította azt az utat, amely

felé a magyar munkásság történelmi gátjai közt is mindig vágyott. Mert munkásságunk túlnyomó zömének mindig idegen volt a materialista világnézet. Ez számára legfőljebb az ő közéleti és társadalmi elnyomottságának és elkeseredésének átmeneti lecsapódásaként jelentkezett. Alapjában a keresztény világnézethez ragaszkodott, bár nem látta annak társadalomformáló erejét határozott vonalakban a múlt idők által elébe vetett akadályok miatt. De ösztönösen érezte és ez a megérzése gyújtotta fel gyárai körül ezeket a fényeket, hogy átvilágítson a legsúlyosabb időkben és megvilágítsa a Rerum Novarum és a magyar munkásság találkozási pontját.

1947. október 12.

A VILÁGÍTÓ VÁROS

Az esztergomi bazilikában egész éjszaka ezrek és ezrek virrasztotak a zsolozsmák és énekek szakadatlan áradatában. A vigiliázó bazilika ablakai és a reflektoroktól megvilágított falak kifénylettek a sötét Dunára és a még sötétebb északi tájakra. Virrasztó és világító hegynek akarta ezt Szent István.

Most Szent Adalbertnek, az esztergomi egyházmegye védőszentjének emlékét idézték. Több nép ünnepli ez évben az ő vértanúhalálának kilencszázötven éves jubileumát. A csehek, akik kétszer elűzték, a magyarok és lengyelek, akik térítő apostolként befogadták, a poroszok, akik legyilkolták valamikor.

Az éneklő zarándokcsapatok egymásután jönnek az emelkedőn. Szent István palotája mellől nézek szerteszét a tájon. A Duna fölött még a hajnali halvány pára lebeg. Innen tekintett át nemegyszer Adalbert, a száműzött prágai püspök északi hazája felé. Ahogy tekintete nyomán átnezek, a túlsó parton embereket látok. Néznek errefelé. Egy csónak eloldódik a túlsó partról és idetart. Vajon a harang szava húzza ide a pára és köd vékony takarója alatt?

Itt is ugyanazt látom, amit többi ünnepségeinken. Vonatok nincsenek számunkra, csupán néhány ezret hozhatott a kevés vonatjárat. De a teherautók, autócarok [személyautók], szekerek sorjáznak a hegy környékén. Nógrádtól a nyugati Szigetközig, Mosonig elküldötték százas csoportjaikat a határmenti falvak. Ünneplik mindenekelőtt a magyarok első apostolainak egyikét itt, ahol megkeresztelte a magyarok első királyát. Itt van a Szent Jobb, eljött a fővárosból, amely kezet valamikor Adalbert a szent olajjal megkent. És íme, a Kéz és Adalbert újra találkoznak tízezrek imájában.

*

Mint Prága száműzött püspöke jött hozzánk. Elűzték, mert szerette az igazságot és védte az üldözötteket.

Akkoriban Cluny jelentette ezt a térítő szellemet, amelyik kezdett behatolni Kelet-Európa pogány rengetegei közé. Adalbert is ezekben a kolostorokban készült hivatására, amelyek rajzó kaptárként ontották a

francia, angol, ír, olasz, német térítőket a Duna, Moldova, Elba, Visztula felé. Építették a keresztény Európát, amelynek kövei közé vérüket adták.

A magyarok országán kellett áthaladniuk, a még félelmetes hírű onogur és turk törzsek szállásaik mellett látták őket elvonulni. A természet fiainak nyugalmaival hallgatták meg a hithirdetők tolmácsait. És akik az Elba felé vonultak vértanúságot keresni, megállapodtak, itt maradtak és első győzelmüket ünnepelehték ennél a rokontalan népnél.

*

Adalbert kevés ideig maradt nálunk. Alighogy megindította és szervezte a térítés áramát, vágya tovább vitte a szláv népek közé. De tanítványai, akik a kolostorokból rajonként hozzácsatlakoztak, ittmaradtak, vagy később visszajöttek az ő vértanúhalála után. Tanítványai közül lett az első esztergomi és kalocsai érsek.

Egy asszony álldogál a bazilika lejtőjén. Néz a Duna felé. Elmondja, hogy odaátról jött az éjszaka. Igen, a bazilika fénye átsugárzott éjszaka a Dunán és neki át kellett jönnie. Olyan ő itt nagykendőjében a hatalmas oszlopok és széles lejtő arányai közt, mint egy magános bogárka, akit a fény átcsalogatott. Csak itt tud ünnepelni. Ünnepli a csehek elűzött püspökét, a magyarok térítőjét. És olyan boldog és nem is gondol most rá, hogyan fog visszatérni.

*

A bíboros hercegprímás ma erről az esztergomi szent hegyről beszél és máskor keményveretű szavai most valami titokzatos hőségben izzanak. Esztergom szent földjéről beszél, amelyik valamikor szenteket termelt. A magyarság harmincnégy szentje és boldogja közül tizenegyet Esztergom adott a magyarságnak. Himnikus szárnyalással zengi szavait a megafon a tömeg fölött a szenteket nevelő drága magyar földről.

Szerette Adalbert az igazságot és védte az üldözötteket — visszhangzik valahonnan. Itt mellettünk Szent István királyi palotája, előttünk a Szent Jobb. Mi igazi ünnepet csak így ünnepelehtünk.

Az ünnepség

Október 10-én, pénteken, hatalmas tömegek zarándokoltak a Várhegyre, hogy részesei legyenek a felemelő pillanatnak, amikor Magyarország megtérítőjének szent ereklyéje és első apostoli királyunk épségben maradt dicsőséges Szent Jobbja 950 év után újból találkozott. A bí-

boros hercegprímás szentbeszéddel köszöntötte a magyar nép megtérítőjét, Szent Adalbertet és első apostoli királyunk, István épségben maradt Szent Jobbját.

A hercegprímás beszéde

Megemlékezett Szent Adalbert egyéniségéről és történelmi jelentőségű szerepéről a Duna mentén. Természetfölötti cél van mindig a történelem és a népek időbeli viharzónája mögött. Ez a természetfölötti cél mutatkozott meg abban is, hogy a népétől elűzött Szent Adalbert egy másik népnek, Mária népének lesz térítője. A keresztény magyarság történelmi hivatását tárta megrendítő szavakkal a hercegprímás a hallgatóság elé, majd így folytatta:

„Az a nép, amely Szent István keresztsége után, Szent István útmutatására, Szent Adalbert igehirdetésére évszázadokon át a kereszténység védőbástyája szerepét töltötte be, rákerült a történelem taposó útjára és épp azon az égtájon, ahonnét Szent Adalbert sebekkel megrakva hozánk jött. A kiújult féktelenség, embertelen kegyetlenség siralomvölgygé, hajszolt vadak tanyájává tette a Duna, Garam és Ipoly táját. Szent Adalbert, a védelmed alatt álló főegyházmegyét széttépték. Te eljöttél egykor hirdetni őseinknek az Evangéliumot. Magad érezted, mily nehéz tolmácsok közvetítésével Evangéliumot, törvényeket hirdetni, szentségeket kiszolgáltatni. Nézd, most Evangélium-távolban élnek térítettjeid ivadékai a Szudétákban is, a Csallóközben is, a másvallású alföldi falvakban is. A védelmed alatt álló egyházmegyében nincs magyar hitoktatás, sokszor még a templomban sem engedik. Elsőáldozók vagy kénytelenek elmaradni az Úr Jézustól, vagy a szükséges előismeretek híjával járulnak oda. Papjaikat munkatáborokba viszik vagy küldözik. Széttépik a családot, elveszik a családi házat. Kegyetlen sorsukban megirigylik az oktalan állatok nyugalmasabb sorsát. Szent Adalbert, nemde félpogány néped kegyetlenkedései miatt mentél Rómába inkább kolostort sűrölni, söpörni és ott mosogatni, a poroszokhoz pedig vértanúhalálba? Mi Téged hálával a magunkénak vallunk, de nem nehezményezzük, hogy mások is a magukénak valljanak és megünnepeljenek. De ha magukénak vallanak, ugye, ez kötelességet is ró a vallókra: a Te lelkeséged, emberiség, kereszténység, hősiesség; ezek pedig az alsóbb emberi indulatok legyűrését jelentik. Érted meg ezt állammal, egyház-

zal! De imádkozunk a találkozón együttesen hozzátok, Szent István és Szent Adalbert: a magyar szentekkel esedezzetek az igazság Istenénél és a Magyarok Nagyasszonyánál. Hajoljatok le a szenvedőkhöz és vigyétek közelebb az Evangélium szeretetvilágát népetekhez. Amen” — fejezte be szentbeszédét a Kardinális.

Az engesztelés éjszakája az esztergomi bazilikában

Este 8 órakor kezdődött meg a háromnapos ünnepség legmegkapóbb eseménye az engesztelés éjszakája a Bazilikában. Zsúfolásig megtelt erre az időre az ország legnagyobb temploma. Az engesztelés éjszakáját dr. Mátray Gyula protonotárius kanonok vezette s a bevezető beszéd után a kispapok a Passió legmeggrázóbb részeit énekelték el, majd a Budapestről felszállított Tiroli Nagyfeszület előtt megkezdődött a keresztúti ájtatosság. Este 10 órát mutatott az óra, amikor a Tiefenthaler József protonotárius kanonok, a bazilika plébánosa kitette a legméltóságosabb Oltáriszentséget a főoltárra s utána az egész hívősereg római módra megkezdte a rózsafüzér ájtatosságot. Éjjel 12 órakor a papság engesztelő ünnepélyes zsolozsmája következett a legméltóságosabb Oltáriszentségről, mely után dr. Drahos János érseki általános helytartó ünnepélyes engesztelő szentmiseáldozatot mutatott be. Utána a hívek magánájtatossága, majd éjjel 3 órától 4 óráig, és folytatólagosan reggel 7 óráig az esztergomi plébániák hívei vonultak fel a bazilikába engesztelő szentségimádásra.

A háromnapos ünnepég utolsó napján, vasárnap elsőnek az ifjúság vonult fel a Bazilikába, majd de. 10 órától kezdve szakadatlan sorokban vonultak fel a zarándoktömegek a magyar Sion hegyére. Az Ecce Sacerdos Magnus hangjai mellett vonult be a Kardinális a Bazilikába és megkezdte a szentmise pontifikálását [főpapi szertartás végez, miséz]. Evangéliumkor Shvoy Lajos székesfehérvári püspök szentbeszédet intézett a hívek sokaságához.

Shvoy püspök szentbeszéde

Ma egy csodálatos lelket ünneplünk, akinek lelki ragyogása 950 év távlatában is él. Ez Szent Adalbert püspök és vértanú, a lelkiség csodálatos hőse. Ezután felsorolta Szent Adalbert vértanú püspök életének főbb eseményeit, különösen térítómunkáját, amelyet a csehek, a lengye-

lek és a magyarok között végzett. Méltatta a vértanú halálát, ennek kapcsán hangsúlyozva, hogy élete tele volt áldozatossággal, lemondással és sikertelenséggel is, de életének gyümölcsei és nagy eredményei vannak s ezek között kiemelte Szent István megkeresztelését és Szent Istvánon keresztül Szent Adalbert érdeme, a mi drága magyar népünk megszentelése is. Élete — mondotta — nekünk sokat mond. Mindenekelőtt azt a nagy tanúságot, amit a Bölcsesség könyve mond: „Az igazak lelkei az Úr kezében vannak és nem árt nekik az istentelenek minden kínzása.” Ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a szenvedés, amelytől az emberek annyira félnek, különös kegyelmek közvetítője. Szent Adalbert életének másik tanúsága a mai idők egyik legnagyobb kérdése, hogy miként engedheti meg a jó Isten, hogy annyi ember szenvedjen, míg mások vígan élnek? Hogyan engedheti meg, hogy annyi magyar család földönfutóvá vált s annyi ember vesztette el teljesen létalapját, s annyit üldöznek igazságtalanul? Felelet az, hogy az igazak szenvedése váltja meg a világot.

Szentbeszédét a püspök így fejezte be: „Hozzátok ide zúgolódás és keserűség nélkül minden szenvedésteget, amelyet eddig elszenvedtetek. Ajánljátok fel magatokat és szenvedéseiteket drága magyar hazánkért.”

A Szent Jobb búcsúztatása

Vasárnap délután szorongásig megtelt a Bazilika főbejáratával szemben lévő hatalmas térség. 4 órakor érkezett meg a Kardinális, aki szentbeszédet intézett az egybesereglett hívek sokaságához.

Ezután felhangzott az „Ah, hol vagy magyarok tündöklő Csillaga...” kezdetű ősi magyar ének, melynek hangjai mellett a bíboros Főpásztorral az élén a papság elindult a dicsőséges Szent Jobb mögött, amely ezután Budapestre tért vissza.

1947. október 19.

A PÓRUL JÁRT ANTIKRISZTUS

Ha látnánk most a maga valójában az Antikrisztust, akkor töprengő gondolatokba elmerülve látnánk. Látnánk, amint földi birodalmán gondolkodik, amelyikre igényt tart, hiszen az ő országa evilágból való.

Elgondolkozik a múlt eseményeken, amelyeket ő kavart föl viharokká. Ígért jólétet az embereknek és a világ éhezik és mind többen a Miatyánk kéréseihez menekülnek. Ígért világhatalmat követőinek és a harmincmillió áldozat hekatombája [értelmetlen öldöklése] nem elég biztos alap a trónjának. Lerombolta a templomokat és azok újjáépült falai nem bírják befogadni a betódulókat. A szenvedések nagy kohóját készítette, hogy az ember megátkozza Istent és a szenvedések áldássá változtak újabb milliók lelkében. Egymás ellen zúdította az embereket a gyűlölet paroxizmusában [hevében], gyönyörködött a krematóriumok fojtó füstjében, és íme, Dachau és a lengyel „megsemmisítő táborok” közepén oltárok emelkednek engesztelő mementókként. Az Antikrisztus démoni gúnyként a majmot állította oda az ember őséne, és íme, mindjobban felragyog az emberek előtt Krisztus fönséges alakja, az Emberfiaé, aki ember lett test és vér szerint.

Ha körülnézünk a még terjedő füstszagban és ködtorlatokon, elmondhatjuk, hogy az Antikrisztus pórul járt. Nem érte el sok ezer éves célját. Az emberben újra megindul valami titokzatos ellenáram és kezdi magában az örök értékeket ébresztgetni.

Nem, az Antikrisztus nem hagyhatja abba a játszmát. Újra kell ígérgetnie, új káprázatokkal kell előállania. A küzdelem még korántsem dőlt el. Vannak még szenvedélyek, amelyeket föl lehet lobbantani és egyetlen lánggá egyesíteni. Van még hiszékenység és van keserűség, amit viharrá lehet korbácsolni. De egyet az Antikrisztusnak is számításba kell venni. A frontállások tisztázódtak Krisztus tábora és az ő tábora között. Talán ez töprengésének oka.

Vajon megelégszik-e eddigi taktikájával, amelyet az utolsó emberöltőkön át alkalmazott, míg világpusztító tűzvészé tudta fellobbantani? Az ő tervei kezdetkor mindig enyhébb formában mutatkoznak. Elmossa a jó és rossz közti határvonalat. Elegyít, kompromisszumokon dolgozik. Az izmusoknak tetszetős értelmezést ad. A Szentírást is forgatja és idéz-

get belőle csonka mondatokat. A történelmet a magáénak tartja, a társadalmi kérdéseket a magáénak követeli. Az ember kell neki egészen, ez az egész világ, amelyhez számkivetésének égő gyűlöletével tapad. A luxus káprázata éppúgy eszköze, mint a katasztrófák nyomán tűzfoltokkal tarkázott kietlenség. Elveket gúnyol és elveket parancsol. Ez a felemás zűrzavar az ő titokzatos ködpalástja. Nyomon követi az emberiség véres veritékével kialakuló új társadalmi rendszereket és mindegyikbe belevegyíti kórokozóit, felduzzasztja az önzést, a luxusvágyat, kitermeli a piócákat és aztán a kismimizett tömegek elégedetlenségét szítja. Ez az elégedetlenség csapódott most ellene, a kifosztott lélek elégedetlensége.

Ha földi birodalmán töpreng, akkor bennünket, magyarokat sem hagy ki terveiből. És vajon milyen tervei vannak velünk, akik három nagy faj ütközőpontján, három nagy kultúra találkozó pontján a magános szigetek életét éljük. A közelmúlt azt mutatja, hogy nálunk is, főleg nálunk a kompromisszumok eszközeivel dolgozott. Alkalmas módszere volt ez nagy világtervei függvényének itt, ahol a világáramlatok feszültsége amúgy is sajátos formában csapódott le, mint ahogy a három nagy európai klíma találkozik a Duna-medence éghajlatában valami sajátos keveréket alkotva.

Megalkudni a körülményekkel. Semmit következetesen végbe nem vinni. A múltat vagy az álromantika ragyogásában látni, vagy reménytelen pusztaságnak tekinteni. A mindenkori világnézeti áramlathoz szegődni.

Pedig történelmünk régi évszázadai mást mutatnak. A harcok itt hevesebbek voltak. Sorsunk keményebb örállást követelt. A sötétben biztosabban láttunk. Emberfeletti hőségben át tudtuk vészelné a lélek küzdelmeit. Mert itt nem idegen darab földekért folyt a harc, hanem önmagunkért, létünkért és benne a lélek szabadságáért. A közelmúlt lanyhasága és szélcsöndje mintha többet ártott volna az örökös viharzóna népének. Vajon a szélcsöndben nem estünk-e végzetes illúziókba? Nem gyöngült-e meg szemmértékünk? Nem várjuk-e a vallásos érzés egy-egy fellobbanása után a véletlen játékát, a fatalizmusnak ezt az ernyesztő kábulatát? Meg kell ezt magunktól kérdeznünk, amíg a pórul járt Antikrisztus újabb tervei előtt pillanatnyi töprengésével van elfoglalva.

A mai időknek rossz akusztikájú boltozata alatt a félreértés elkerülése végett hangsúlyoznom kell, hogy mi csak a világnézet és az erkölcs

kérdéseiről beszélünk. Csak ezeket tartjuk küzdelmeink egyedüli és méltó céljának. Kezdetről fogva valljuk, hogy az elferdült világnézet és eltorzult erkölcsi fogalmak az okai minden romlásnak a társadalmi és közéletben. Bent az egyénben kezdődik és érlelődik a világ romlása. Az aljas lelkület magával viszi a fertőzött légréteget a katedrára, a pódiumra, az üzembe, az irodába, a parlamentbe, a legideálisabban elgondolt szervezetbe is. Krisztus Urunk mondja: „A szívből erednek a gonosz gondolatok, gyilkosságok... Ezek azok, amelyek tisztátalanná teszik az embert.” Hozzátehetjük: tisztátalanná teszi a közéletet, az államot, az egész történelmet. Az enyém-tied kérdése, az élvezetvágy, a hazugság, a felelőtlen nemiség az egyénekből éppúgy roppant szociális problémává duzzad, mint a gazdasági szisztémák vajúdása. Mi elsősorban ezek ellen küzdünk. Mindenben közéleti kérdést látunk, de mindenekelőtt titokzatos csírájában, az ember lelkében látjuk, amelyre az Antikrisztus árnyékának sávjai tapadnak.

A magyar katolicizmus hivatásának ez az alapja. Mindent erre épít. Ezért követeli helyét az élet minden megnyilvánulásában. Krisztus Király országa az ő számára nemzeti feladat. Ez hozza össze tömegeit és vezetőit közös megnyilatkozásokra, ezért mond ellene az Antikrisztusnak. Munkájával nem remél földi mennyországot megteremteni, de meg akarja szüntetni a földi poklot. Emberi életet akar, amelyik meghozza az élet egészséges optimizmusát még az aszálytól hasogatott földeken, az akadozó gyárüzemekben, vajúdó közéletben is. Azt a történelmi feladatot kapta, hogy a magyarságot erkölcsi hatalommá tegye. Válságba jutott népeknek egyedül ez a biztos útja. Csak erkölcsi hatalom képes megbirkózni a történelmi irracionálékkal és fizikai erővel, amelyek mögé az Antikrisztus a terveit rejt.

A magyar katolicizmus már átélte felét a kereszténység egész történelmének. Sok mindent látott azóta. Látott nagy szenvedélyeket fellobbanni és ellobbanni, hatalmas birodalmakat feltűnni és eltűnni, dinasztikiákat megsemmisülni, alkotmányok szövődését szétbomlani; látta forradalmak lángjait ellobogni. Átvezette ezt a nemzetet a középkor roppant ívei alatt, látta egyeduralmok abszolútizmusát, hűbériség és rendiség vedlését. Hallotta államszerkezetek csikorduló forgását. Állott különböző égtájak hódításvágyainak mágneses mezőin a nemzetével. Adott vértanúkat, szent királyokat és nagy embereket nemzetének. De adott mel-

lettük áldozatos hitű emberöltőket, névtelen milliók hűségét, munkáját, imáját. Mögötte van a szenvedések és a meg-megújuló életakarát szakadatlan áradata.

Egy majdnem ezeréves örökség roppant terhével és tapasztalataival nézi az Antikrisztus terveit. És mindjobban fölfénylenek előtte Krisztus Király szavai: Mindezek elmúlnak, de az én igéim soha el nem múlnak.

1947. november 2.

A KÉTEZER ÉVES BÖLCSŐ ÉS ÖREI

A békességet, amelyről a betlehemi dombok fölött az angyalok énekeltek, most az angolok próbálják sikertelenül biztosítani tankjaikkal, mielőtt végleg odahagynák ezt a legkényesebb örállomásukat. Nem az első háborúskodás ez a Szentföldön. A gyűlölet és hódításvágy állandóan lángolt a Bölcső és a Sír körül.

Ennek egyik fejezetét mutatja be egy ötszázoldalas kézirat, ami a minap kezembe került. A Szentföldön élő egyik magyar ferences atya írja meg benne Betlehem történetét. Az adatok tömkelegén végighul-lámzik a világtörténelem szennyes és véres áradata. Ez érthető, hiszen Betlehem ajándékozta meg a világot a békesség Királyával, tehát a gonoszság ekéje őt is végigszántotta.

600 éve a Sír őrei

Az említett könyv tulajdonképpen a ferenceseknek, a Szentföld őreinek történelmével foglalkozik. Időszerűségét kiemeli, hogy ebben ünnepelte a Ferences Rend az első pápai jóváhagyás hatszáz éves jubileumát. Hatszáz éve bízta meg hivatalosan a pápa a ferenceseket a Szentföld őrizetével. Ám a ferencesek már megalakulásuk kezdetétől, tehát hétszáz éve osztoznak a Szentföld viharos sorsában. Még rendjük alapjait egyengetik Umbriában, amikor egy merész csapatuk már behatol a Szentföldre. Amikor ők odaértek, a keresztes lovagok fénykora végét ért. Csak a tengerpart egy kis sávját védik még a keresztes lovagok utódai. A ferencesek átvágnak a szeldzsuk [nyugat-ázsiai török] táborokon és a friss mecsetek árnyékában odatapadnak a Megváltás szentélyéhez, hogy azokat többé soha el ne hagyják. Hétszáz éve vészelték az arab, egyiptomi és török hódítók barbár önkényét, vallási fanatizmusát és rettenetes pénzsomját. Ugyanakkor szenvedik a bizánci szakadások testvérháborúit is.

Közben Európa átéli középkorát, behull a reneszánsz bódulatába és a hitszakadás lángjaiba. Átjárják az újkor összes betegségei. A ferencesek elhagyottan küzdenek a három szent sziklabarlangért. Európa sokszor azt sem tudja, élnek-e még. A Rend mégis küldi az újabb csapatokat a leölte és kihalt helyébe. A ferenceseknek ez a „kaland” bele-

került sok-sok száz vértanújukba, akiket legyilkoltak, vagy a pestis és a tenger elragadott az őrsegből.

Önkéntes börtön

Elszigeteltségükkel versenyzett sivár szegénységük. A jeruzsálemi Szent Sír-templom mellett egy sziklába vágott cellasorozat volt a kolostoruk évszázadokon keresztül. A cellák ablaktalanok, egyetlen ki- és bejárásuk a bazilikán át vezetett, amelyet éjszakára maga a török őrség zárt le. Volt szerzetes, aki 35–40 évet töltött ilyen cellában. De ki kellett tartani, nehogy elveszítsék a jogot az őrzésre. Ferenc József meglátogatta a szent helyeket, elborzadva helyzetükön, kijelentette, hogy birodalmában a gonosztevőknek jobb, emberibb életük van a börtönökben. Ő vásárolta meg a Rend számára a földalatti kolostor felett lévő török istállókat és a sziklarétegeit átvágatva, levegőt és bejáratot szerzett a kolostornak. Ám hány évszázad telt el addig?

Hogy mennyien áldozták életüket az első négy évszázadban, azt csak megközelítően lehet kimutatni. Mindenesetre azok voltak a veszélyesebb századok. A nyugodtabb és ellenőrizhetőbb időből, a XVII. század közepétől a mostani század elejéig 35 szenvedett vértanúságot, 284 pestisben halt meg, 28 a tengerbe veszett. Csupán 1768–1856 közt amúgy is erősen megritkult soraikból 10 gyilkosság, 117 pestis, 3 bélpoklosság és 8 a tenger áldozata. Amikor Napóleon egyiptomi kalandja folyamán a Szentföldre is átteszti a háború színterét, a felbőszült muszlimok a ferenceseken töltik ki bosszújukat. Olyan nehéz lett a megmaradt tizennégy barát helyzete, hogy a rendfőnökségük Európából engedélyt ad nekik a visszatérésre. Egyik sem távozik a „Custódiából” [őrsegből], ahogy ők szentföldi hivatásukat nevezik.

A jászol őrei

Az óriási történelmi mozaikból elég rámutatni betlehemi szerepükre. Hasonló ez a többi szentföldi ferences őrség sorsához. Átvészelve Kis-Ázsia és az arab félsziget népeinek pusztításait, török uralom alá jutottak. A török birodalom harcban állott a keresztény Európával. Szinte érthetetlen, hogyan tudták megállni helyüket a ferencesek a hódító birodalom kellős közepén, elvágva minden nyugati segítségtől. A XV. században szövődött francia-török szövetség a vékony szál, ami őket időn-

ként átsegíti egy-egy nagyobb üldözés után. Ilyenkor a szultánoktól könyörgik, illetve megvásárolják újból és újból a fermánt [a török szultán díszes oklevele], amelyik ősi jogaikat úgy-ahogy biztosítja.

Újabb veszedelem, amikor megjelennek a Szentföldön a keleti szekták, amelyek évszázados harcokat indítanak a szent helyek birtokáért. A monofizita örmények [Krisztusnak csakis isteni természetét vallók], a keleti szakadárók látják és kihasználják a török birodalom Európa elleni gyűlöletét és háborúit. A katolikusokkal szemben a magas Portától fermánokat vásárolnak és ezek alapján igyekeznek kiüldözni a ferenceseket. Egymillió piaszterbe került a ferenceseknek jogaik védelme. Hogy az adósságot kifizethessék, egész éven át vízben főtt babon élnek. Máskor saját testükkel kell megvédeni a Születés kápolnáját, amelynek ajtaját leölt ferencesek holttesteit torlaszolták el a harcban.

Sajátos elnevezésű harcok

Amint nálunk egy-egy háború a körülményei miatt valami jellemző nevet kap, úgy osztályozza a történetíró a kis betlehemi Barlang védelmében folytatott küzdelem egyes fejezeteit. Ezek a fejezetek nemegyszer véres fejezetek voltak. A múlt évszázadról van szó, a felvilágosultság századáról. A ferencesek ezeket a védelmi harcokat nem közvetlenül a törökök ellen, hanem az említett keleti szektákkal szemben harcolták végig. A küzdelemben évtizedről évtizedre és lépésről lépésre szorultak vissza a fegyverek, dorongok és ravaszság elől a Jászol előtéregig, ahol egy ezüst csillag jelzi a Születés helyét.

A kulcsok harca..., a seprők harca..., a szőnyeg harca..., a szögek harca... Mit jelentenek ezek a különös nevek? Egy-egy ürügyet, amellyel a szekták mind beljebb nyomultak a Jászolhoz, hogy ne maradjon a keresztény Nyugat előőrseinek, a ferenceseknek hely és jog a Barlangban.

Már 1816-ban jelenti a francia követség Konstantinápolyból, hogy a basák félmillió piasztert harácsolnak össze, mert a monofizita örmények megvették tőlük a Születési Bazilika evangéliumi oldalát és a Jászolbarlang egy részét bitorolják. 1819-ben befalazzák a Bazilika és a kolostor közti kaput. A „latin” bejárat befalazásáért a damaszkuszi pasa százezer piasztert kapott. Tizenhét év múlva sikerült a ferenceseknek ötvenezer piaszter lefizetése mellett a kaput újra kinyitgatni. Ez volt a kulcsok harca.

Az 1841-es fermán szerint csak a görögöknek szabad a szentélyeket tatarozni. A tatarozás abban állott, hogy eltávolították a latin felírásokat, képeket, emlékeket. Fölfeszítették a Születés helyén leszögezett ezüst csillagot, amely körül latin szavak hirdették a Megváltó születését. Lajos Fülöp francia király diplomáciai közbenjárására helyezték vissza a csillagot. A csillagot ezután is többször fölfeszítették. Ebből nemegyszer, így 1847-ben európai bonyodalom is származott. Ez volt a szögek harca.

Hogy a bazilikához való állítólagos jogukat a szekták dokumentálják, a templom előtti terecskét fegyveres őrség mellett söprik. Ez a sajátosan keleti jogszerző kísérlet természetesen szintén véres áldozatokat követelt. A „seprők harcának” jelentőségét csak az érti meg, aki ismeri a keleti mentalitást és a bonyodalmas jogi helyzetet, amelyiknek egyik jelentős forrása a hagyomány.

1869-ben egyszerűen kipörkölik a ferenceseket a Barlangból. Az ebből származó bonyodalom négy évig tart és kemény francia nyomásra intéződik el. Erre bosszúból fegyveres csőcselék jön Jeruzsálemből, nyolc ferencset megsebesítenek a harc folyamán. A francia konzul követelésére Izmail bég rendes katonasággal kénytelen kiverni az idegen hatalom által fölbérelt és fölfegyverzett tömeget.

A keleti „hagyományszerzés” különös kísérletét jelentette a szőnyeg-harc. Az örmény szektáriánusok, akik már régen megvették a törököktől a Bazilika egy részét, tovább akartak terjeszkedni. Hogy ezt elérjék, szőnyegeiket másfél méterre kihúzták. Ezáltal elzárták a katolikusok körmeneti útvonalát és közlekedését a szentélyhez, mert keleti szokás szerint szőnyegeikre másnak lépni nem volt szabad. Sok csetepaté után egy vegyesbírótság elé került az ügy, amelyik a ferencesek javára ítélezik.

1893-ban a Barlang lépcsője előtt egy janicsár fölemeli fegyverét és mint verebekre szokás lövöldözni, úgy lő a ferencesek közé, akik közül kettő meghal. A janicsárnak nem történik bántódása, mert egy külföldi hatalom védi, amelyik a gyilkosságra fölbérelte.

*

Talpalatnyi hely a Megváltó Bölcsőjének környéke, de megérte ezt a hétszázéves küzdelmet, mert egy nagy elvről volt szó, mint a Krisztus istenségért folyt „homouziós [Jézus Isten, azaz egylényegű az Atyával]

és homoiuzios [hasonló lényegű, azaz Jézus nem Isten, nem egylényegű az Atyával]” vitában az i betű jelentette a mérhetetlen elvet. Hogy érde-
mes ezért az elvért küzdeni, arra leghatározottabban az a sok száz ferenc-
es vértanú válaszol, aki életét adta a talpalatnyi helyért.

1947. december 28.

A FÉLELMETES MAGYAROKNÁL

A zsámbéki Keresztes Nővérek hatalmas intézetének falai egybenőttek Mátyás király hajdani vadászkastélyának több méteres alapfalazatával. A dombhát emelkedőjén a hétszázéves románstílusú templom III. Béla korát idézi.

Ennyi a múlt. A többi már sürgő-forgó jelen. Itt van mindjárt ez az öt derék munkásember, akik egy szakértő nővér vezetésével évek óta javítják a rengeteg háborús kárt: a lesodort tetőzetet, ledőlt falakat, föltépett padlózatot, vízvezetékét. A kedves nővér hangsúlyozza, koalíciós békességben. Tudniillik az öt kőműves pontosan négy koalíciós párt közt oszlik meg és mégis megvannak békességgel. Nem érnek rá politikai vitákkal foglalkozni. Munka akad bőven. Zsámbék hónapokon keresztül állt a tűzvonalban, a két front heteken át a falu két szélén húzó-dott tüzerütegivel.

Főlöszleges részletezni a pusztulást, de jól esik látni a gazdag természetrajzi és fizikai szertárákat, amelyeknek megmentése felér a leghőbb romantikával. Mekkora tisztaság a termekben, folyosókon. Az osztályokból kihallik a tanítás és felelés recitációja. A helyreállított nagy fürdőmedencébe ömlik a víz, hiszen kétszázötven bennlakó növendékről van szó! A háztartási iskola főzőkonyhájában a tanfolyam készíti a próbaebédet. A templomra néző teremben modelleket mintáznak a kis művészek. A folyosó valóságos múzeuma a magyar népi szövötteseknek és hímzéseknek.

A keresztes nővérek rajzása

Az intézetnek 250 bennlakó növendéke van az ország minden részéből, sőt a határokon túlról is, tehát ez az ország legnagyobb ilyenforma intézete. A környékről százegynéhányan járnak be naponta. Öt iskolatípusban tanítottak eddig egészen a tanítónőképzőig.

A folyóiratokkal és könyvszekrényekkel gazdagon felszerelt tanári szobában megtudtam, hogy a mostani határok közt a keresztes nővérek 33 intézményt tartanak fenn 450 nővér munkájával. Jó tucatnyi intézményük a határon túl maradt. Az egész világon ez a még alig egy évszázados rend tízezernél több rendtagot számlál. Ezerháromszáznál több

intézményük van kórházak, árvaházak, menházak, szanatóriumok, munkásotthonok, óvodák és az iskolák legkülönbözőbb fajai a kultúra és karitás bonyolult munkaterületein. Az alapítójuk ugyanis kettős célt tűzött eléjük: Hitetlenség és erkölcstelenség ellen iskolával és szegénygondozással küzdhetünk.

Hihetetlen rajzás a rövid történet. Már az első főnöknőjük halálakor 435 intézményt vezettek. A század elején nyolc tartományban 843 intézmény. 1926-ban 940 zárdájuk 1521 intézményt látott el munkaerővel. Európából átrajzottak Amerikába, Ázsiába. Aki a női szerzetek világába beletekint, azt a mérhetetlenség levegője csapja meg. Számukat egymillióra lehet becsülni a legkülönbözőbb színezetű és hivatású rendek sokaságában. Ez a roppant sereg a női hivatás legcsodálatosabb felemelkedését jelenti.

A két árva

A keresztes nővérek rendjét egy svájci kapucinus páter alapította. P. Florentin szegény földműves családból származott, 8 éves korában árva lett. Szerzetesrendjének menekülni kellett a negyvenes évek valásüldözése elől, amikor az argaul kanton katolikusait a kormánycsapatok leverik. A fiatal páter visszatérve hazájába, hozzálát tervei megvalósításához, amelynek központja az árvák nevelése. Három falusi leány kész a munkát vállalni. Legkiválóbb lesz köztük Teréz nővér, aki szintén földhözragadt szegény és 6 éves korától árva. Ez a két árva nekilát a tüneményes szervezőmunkának. Páter Florentin szerez néhány szövőszéket, megindítja az első háziipari iskolát. Árvákat gyűjtenek, akik bőven akadnak a háború után. Szalmafonó, gyapjuszövő, selyemszövő és csipkekészítő üzemeket alakítanak. Adósságra megvásárol egy papírgyárat, majd egy omladozó posztógyárat. Nem egy vállalkozása csődbe kerül. A másik kisegíti állandó pénzzavarából.

Neu-Aegeriben szállodaszerű ellátást nyújt fiatal munkásgyermeknek. Két csoportban felváltva dolgoznak és tanulnak. Takarékpénztárunk van, hogy az intézetből való távozás után önállósíthassák magukat. Schwyzben 1856-ban már 300 növendéke van. Ez a kollégium lesz Svájc legnagyobb katolikus intézete. Az ingebohli nagy telepet öt frank készpénzzel kezdi. Egy protestáns nő segíti ki elsőnek 2.000 frankkal. Ma az ingebohli telepen hatalmas templom mellett nagy leányinterná-

tus, tanítónőképző, felső leányiskola, gyapjúszövő gyár, könyvnyomda, könyvkötészet, könyvkereskedés, árvaház a nyomda jövedelméből. Azonkívül háziipari és kézimunka iskola, aggok otthona és gyermekmenhely áll. Hogy adósságaitól megszabaduljon, tárgysorsjátékokat rendez. Egy csöpp az adósság tengerében. Erre kiad „kölsön-részvényeket” 25 frankos árfolyamon, amelyek közül évente sorsolással 80 részvényt bevált. Ezzel sem tudta megsokasodott intézményei sorsát biztosítani.

A félelmetes magyaroknál

Megindulnak az első nővérek a gyűjtőútra. Bejárják a szomszéd országokat. Az osztrák bürokrácia vonakodása után Erzsébet királynő külön engedélyével gyűjthetnek a Habsburg országokban. Így jutottak el Magyarország határszélelég. A svájci anyaház eredeti évkönyveiben megörökítették ezt a magyarországi útjukat. A két nővér nem mert átmenni a „félelmetes magyarok”-hoz. Az ötvenes évekről van szó. Magyarország német elnyomás alatt. A magyarokról Európa-szerte rettentő hírek szálldogálnak. Nagy félelmek közt mégis rászánják magukat, hogy Szombathelyre benéznek. A püspök szeretettel fogadja, felruhazza és gazdagon megajándékozza a kopott vándorokat. És most a meglepetések sora következik. Ranolder veszprémi püspök, majd a székesfehérvári püspök ugyanígy fogadja őket. A püspök maga kíséri ki a városból a vándorokat. A pannonhalmai főapát négylovas szánon, huszárok kíséretében küldi őket a Bakonyon keresztül Zircre. A szepesi püspök a haláláig jótévőjük marad. Eger tájékán a jó palócok szentmiséket szolgáltatnak értük, hogy Isten oltalmazza útjukban. Sokat mesélhettek a jó nővérek a félelmetes magyarokról a Sanct Gallen melletti kolostorukban. Alig pár évre rá meghívják őket Aranyosmarótra rendházat alapítani és kórházat vezetni. És azóta szinte évről évre egy-egy újabb rendház alakult az ő sajátos feladatkörével.

Zsámbék a magyar tartomány anyaháza. 70 nővér szorgoskodik itt tanítással és szociális munkával. A mostani háború után Svájc nagy bőkezűséggel gondolt magyar hajtásukra. Zsámbék az első szegénységben innen kapott ételmezt és ruhát. Talán rágondoltak ott Svájcban arra a két vándorló nővérré, akiket a félelmetes magyarok oly szeretettel fogadtak.

1948. január 18.

A SZABADSÁG VÉRTANÚJA

Paskievics orosz fővezér a világosi fegyverletétel után kegyelmet kért a magyarok számára. Ferenc Józsefhez intézett sajátkezű levelében írja: „Az osztrák uralkodóház érdekében tett szolgálataimnak legszebb jutalma lesz ennek a kérelemnek a teljesítése”.

Az udvari kamarilla azonban szabad kezet engedett a megtorlásnak. Ennek egyik első áldozata lett Gonczeczky János mezőhegyesi plébános. Már egy héttel a világosi fegyverletétel előtt elfogták és a hírhedt pesti Újépületbe hurcolták. Már az első hetekben huszonzét főpapot és papot hoztak be ebbe a börtönbe. Itt várt ítéletére Lonovics egri érsek, Jekelfalussy szepesi püspök, három püspöki helynök, öt székesfehérvári kanonok, több plébános, köztük a vértanú Streith Miklós vértésboglári plébános, akit hamarosan kivégeztek.

Gonczeczky fogsága két hónapig tartott. Az aradi vértanúk napján, október 6-án ítélték halálra és 8-án kivégezték. A siralomházban utolsó két napját a szemtanú Kovács őrnagy szerint „víg kedéllyel, bátor lélekkel” töltötte. Maga csináltatta meg saját pénzén a koporsóját, hogy „ne heverjen takaró nélkül”. A kivégzéskor utolsó szavai voltak: „Isten veletek, bajtársak! Néhány perc múlva együtt leszek Streithtel.”

Jellemzők a hatvanoldalas vádirat főbenjáró pontjai, amelyek miatt a tizenkét tagú haditörvényszék kötél általi halálra ítélte: — forradalmi imával a hazáért és a magyarok győzelméért imádkozott — felolvasta a szószéken Kossuth decemberi proklamációját és később a debreceni trónfosztó határozatot —, ugyancsak felolvasta Horváth Mihály kiáltványát a népfölkelés megszervezéséről és e célból körmenetet tartott. Súlyosbító oknak vették, hogy tábori lelkésze volt a közös hadseregnek.

A negyvenöt évet élt Gonczeczky életpályája változatos. Budán született, Szatmáron lett pap. Fölszentelése után tábori lelkésze a debreceni „Don Miguel” háziezrednek, amelyik Bécsben állomásozott. Leonhard, az akkori tábori püspök 200.000 forintos alapítvánnyal nevelőintézetet akart alapítani altisztek és közkatonák gyermekei részére. Akkoriban ugyanis az altisztek családjaikkal a kaszárnyákban laktak, ami a gyermekekre rossz befolyással volt. A fiatal tábori lelkész rávette a püspököt, hogy az intézményt Magyarországon, éspedig Szatmáron alapítsa

meg. Hám János szatmári püspök örömmel fogadta a tervet, maga is fedelmi alapítvánnyal járult hozzá. Gonzecky otthagya Bécset és az intézet megalapításán dolgozott, ahová irgalmas nővéreket hívtak. Ez az 1842-ben megalakult irgalmasrendi anyaház egy évszázadon belül az egész országba rajokat bocsátott, éspedig 1904-ig már 54 rendházuk volt. Vezettek 32 óvodát, 42 elemi, 13 közép-, 7 szakiskolát, 6 árvaházat. 18 kórházat láttak el és más szociális intézményeket.

Gonzecky az építkezések befejeztekor, 1842-ben visszatért a katonasághoz, Olaszországban működött. A szabadságharc előtt jött haza mezőhegyesi lelkésznek, ahol elérte Haynau bosszúálló keze.

Gonzecky sírja ismeretlen, mert a kivégző katonák a helyet a földdel egyenlővé taposták. A mezőhegyesiek 1941-ben márványból emléket állítottak neki templomuk falán.

1948. február 8.

„AZ ÖTÖDIK NAGYHATALOM”

(Görres halálának századik évfordulójára)

Az a szállóige, amely szerint a sajtó nagyhatalom, Napóleontól származik. Ő nevezte ötödik nagyhatalomnak egyik szellemi ellenfelét, Görrest, az újságíró, akiről most emlékeznek meg halála százéves fordulója kapcsán.

Két nagy forradalom határolja Görres rendkívül változatos írói működését. A francia forradalmat üdvözli a huszonzét éves rajnai német az akkori Vörös Újság hasábjain és 1848 telén távozik a földről a népmozgalmak újabb rengései között.

Félszázados küzdelmének mindkét szakaszát a szellem szabadságának igénye telíti. Az első negyedszázadot az útkeresésnek lehet mondani, amelyben korának minden jelentős szellemi megnyilvánulása szerepel a francia racionalizmustól a népi romantikumon át egy nagy átfogó történelmi szemléletig az ő eredeti meglátásában. A második negyedszázadot az Egyház szabadságáért folytatott küzdelme jellemzi.

Kétszer látogatja meg Párizst, mint Rajna menti képviselő a rajnai országrész sorsának érdekében. A forradalom lezajlott, Napóleon diktatúrája már előreveti árnyékát, a francia néphadsereg imperialista célok felé menetel. Csalódottan jön haza és vérbeli publicista lévén, merészen állítja föl a helyzet társadalmi és politikai mérlegét.

Napóleon győzelmei egymásután változtatják Európa térképét. Görres a szellem és szabadság embere, ezért elfordul a napi eseményektől és más látóhatár felé tekint. Ugyanezt teszik sokan mások. Az események brutalitása megnöveli a szellem érzékenységét. Ő elmerül a népi lélektanba, párhuzamosan Herder és Schelling romantikus szemléletével, de következetesebben. Kutatásai nem állapodnak meg népi határoknál, hanem a népek, sőt kontinensek közti egységet keresik. Megírja az ázsiai világ mítosztörténetét. Ázsia életében az emberiség nagy vajúdását látja Krisztus eljövetele felé. A mítosz a történelem kulcsa — jelenti ki és ebből a még nem körülhatárolt elvből indul a további utakra. Gyors és szinte kevert egymásutánban jelennek meg művei: a

germán mitológia, germán középkor, művészettörténet, népköltészet tájairól.

Napóleon hatalma tetőfokán áll, kegyéért versengő német fejedelmek veszik körül. Görres, a kis koblenzi tanár elvontnak látszó tanulmányai közül kilép és a Rajnai Mercurban a publicista félelmetes tollával hadakozik az új abszolutizmus ellen. Ezt a harcot folytatja Napóleon le-törése után a gyorsan föléledő porosz önkénnyel szemben, amelyik magához kapcsolva a rajnai tartományokat, a „Szentszövetség” árnyékában kezdi kiépíteni nagyhatalmi állását és az autonómiákat elnyelő államiságát. A Rajna mentén amúgy is sajátos kultúra alakult ki már a középkortól földrajzi helyzete miatt. A germán-gall hatalmi és faji sűrűlődések szenvedő határmezsgyéjén egy demokratikus rétegezésű szellemiség volt észrevehető. Talán ez is közrejátszott, hogy Görres, mint a német demokratizmus egyik előharcosa, összeütközésbe kerül a rövid nemzeti föllángolás után bürokratikus önkénybe merevedett porosz hatalmi reakcióval szemben. Lapját üldözik, majd elnyomják. Erre röpiratokkal hadakozik. Németország és a forradalom című röpirata miatt menekülni kénytelen. Előbb Strassbourghban, majd Svájcban húzza meg magát. Nyolcévi száműzetése alatt alakul ki benne hatalmas élményként és rendszerként útkeresésének harmadik és végső kifejlődése, amelyet haláláig töretlenül szolgál. Belátja, hogy a politikai, társadalmi és szellemi zűrzavarban egyedül az Egyház a legfőbb biztosítéka a szellem és a társadalom szabadságának.

A bajor király Münchenbe hívja, ahol központja lesz a katolikus szellemi megújulásnak. Sokoldalú egyénisége bámulatos méretekben és változatokban bontakozik elő. Megírja a többkötetes Keresztény Misztikát. Eredeti szempontjai szerint megalkotja a világtörténelem átfogó szemléletét. A történelembölcselelő távlataival megvilágítja az európai forradalmak hátterét. Művészettörténetében elvezet a középkori művészet misztikus gyökérzetéig. Iskolát alkot a néphagyományok jelenségeinek kutatására. Elsők közt érzi meg és érezteti a középkor roppant hitét és közösségtudatát. A középkor keresztény hagyományainak olyan értékelője, mint a közelmúltban Chesterton.

Ugyanakkor a publicista Görres harcol a racionalizmus új változataival éppúgy, mint a német egységesítés álarca mögé bújó porosz törekvésekkel. A kölni eseményekkel kapcsolatos (az érsek elfogatása) po-

rosz egyházüldözésre hatalmas válasz az Athanáziusz, amelyik mint az emberi jogok bátor védőirata, európai visszhangot keltett.

Megalapítja 1838-ban a Historisch-Politische Blättert. Ez a lap lesz a német katolicizmus legjelentősebb orgánuma hosszú évtizedeken keresztül. A nagyon kevesek közt Görresnek jutott a szerencse, hogy munkáját a fia folytatja, majd hagyományai szellemében tanítványainak újabb és újabb nemzedéke. Megalakítják 1876-ban a Görres Társaságot és ez fölveszi a harcot a bismarcki junkerizmus ellen éppúgy, mint az új német bölcséleti tévedésekkel szemben.

Működésének és hagyományainak társadalmi képlete a demokratizmus, amely szót az elsők közt hangoztatja és vallja a maga kiteljesedett értelmében az abszolutizmus évtizedei és a két nagy forradalom határmezsgyéje között. A francia forradalom a szabadságrajongó ifjút látja benne, Napóleon a nacionalistát, a porosz junkerizmus a demokratát, a hitetlenség az apologétát. Amikor temetési menetét kísérték, Európa indult az új forradalomra. A berlini negyvennyolcas forradalom vezetőinek jó része Rajna menti volt.

1948. február 15.

1848 ÉS AZ EURÓPAI KATOLICIZMUS

Európa kormányainak nagy része lemondott, uralkodók és kormányfők menekültek, a megmaradtak kénytelen-kelletlen, legalábbis időlegesen meghajoltak a népakarat előtt. A kontinens majdnem húsz centrumában lobbant föl az elfojtott tűz Nápolytól Berlinig, Budapesttől Párizsig, sőt Londonig, ahol Wellington serege veri vissza a főváros felé vonuló munkásságot. Minden összeomlóban volt, ami a bécsi kongresszus Európáját fenntartani látszott. A nagy zűrzavarból meglepetésként emelkedik ki a tény, hogy a negyvennyolcas népmozgalmak kezdeti zavaró jelenségek ellenére nem törnek a vallás ellen, sőt a legtöbbje a vallásszabadságot hirdeti. És ez a tény éppen a katolicizmusnak vált jávára, amelyet az abszolút kormányformák addig béklyóban tartottak.

Már föl lehet állítani a negyvennyolcas forradalmak világnézeti mérlegét. Akkor világlott ki először, éspedig európai méretekben, mennyire összefügg a vallásszabadság a népszabadság ügyével. Ennek jelentőségét fokozza, hogy nem egy-két ország elszigetelt jelenségeiről van szó, hanem jóformán az összes európai nemzet megújuló törekvéseiről.

Tanulságos megtekinteni az átlagos történelmi szemlélet mögött, milyen természetes velejáróként szövődik bele a sokszínű népmozgalmakba a katolicizmus szabadságigénye. Nem valami felülről sugalmazott és előkészített „egyházpolitika” volt ez, hanem az érdekelt népek ösztönszerű megnyilatkozása. A pápaság akkori helyzete a hatfelé szabdalt és egységre törekvő Itáliában amúgy sem engedett volna alkalmat bárminő előkészítésre. A lemondott, menekülő, majd ideiglenesen alakuló kormányokkal nincs helye a tárgyalásnak. A nép veszi kezébe a rendelkezést, amelynek sarkalatos része a vallásszabadság.

A forradalmak előtt az európai katolicizmus helyzete kettős képet mutat. A katolikus többségű országokban a bécsi kongresszus öröksége, az abszolutista államvezetés vagy gyámkodó formában fojtja el a katolikus életmegnyilvánulásokat, vagy a paragrafusok szemforgató formalizmusával rendszeres üldözést folytat az Egyház ellen. Az akkori politikai hatalom állandó érve: az Egyház államellenes, tehát rá kell kény-

szeríteni a behódolásra, hogy az abszolút államgépezet gátlástalanul működhessen. Franciaországban a Guizot-rendszer nem tűrte a püspökök tanácskozásait, eltiltotta külföldi útjaikat, nem engedte a Rómával való összeköttetést, gátolta a tanítási szabadságot. Közvetlen forradalom előtt Lajos Fülöp király Affre párizsi érseknek kijelentette, hogy hatalmában áll a püspöki süvegeket összetörni. Az érsek válaszában utalt a történelemre, amelyik sok összetört koronát mutat föl. Néhány hónap múlva Lajos Fülöp a Tuileriák [párizsi királyi palota] egyik mellékapuján osont el trónjáról, ahova egy másik forradalom ültette valamikor, mint az abszolútizmus elleni harc győztesét. Többé-kevésbé hasonló volt a helyzet a többi katolikus országban.

A másvallású országokban a katolikus kisebbségnek a rájuk nehezedő vallási törvények mellett a felülről tervszerűen szított türelmetlenséget is el kellett szenvednie. Angliában a nehezen kivívott emancipáció még sok jelentékeny sérelmet hagyott hátra egészen a szentmise-gyalázó koronázási esküig. Hollandia nem egy városában még kápolnáikat is vendéglőknek álcázott helyiségekben kellett rejtegetniük „A postásíphoz”, „A csillaghoz” címzett fedőnév alatt. Az északi országokban a katolikus vallásra való áttérés maga után vonta a vagyonek kobzást és száműzetést, amint az akkori peres eljárások tanúsítják.

Különös vakság volt hinni, hogy a nép jogérzéke és szabadságigénye ezt vég nélkül fogja tűrni. A negyvennyolcas mozgalmak szinte egyszerre rést törtek az abszolútizmus eme gátjain. Egyrészt a katolikus tömegek öntudatra ébredtek, másrészt az abszolutista kormányhatalmak megrendülése megnyitotta a szabadabb lehetőségek útját.

Az ideiglenes francia kormány első teendője volt az egyházi szervezetek feloldása a Guizot-féle béklyók alól, az oktatási és egyesületi szabadság biztosítása. Nagyjából ugyanez a folyamat játszódott le a dél-német államokban, ha rövid időre is. A berlini forradalom pedig a porosz királyt kényszerítette az új alkotmány megadására, amelyben benne foglaltattak az eddig elnyomott katolikusok szabadságjogai. Spanyolországban is sivár helyzetet talált az európai népmozgalom: harminc püspöki szék volt kényszerüresedésben, a még meglévő főpásztorok közül többen számkivetésben éltek. Az európai forradalmak fenyegető intése a kormányt tárgyalásokra hajlított, amelynek folyamán megkötötték a konkordátumot.

Más formák közt hasonló eredmények mutatkoztak a protestáns többségű Angliában és Hollandiában. A forradalmak kényszerítő befolyása alatt a kormányok merevsége fölengedett, a katolikusok néhány alapvető jogot nyertek, többek közt sikerült ebben a két országban az addig megakadályozott hierarchiát felépíteni. IX. Pius egyszerre egy érsekséget és 12 püspökséget szervezett Angliában, Hollandiában pedig egy érsekséget és 5 püspökséget.

Ez a föllendülés nem egy országban átmenetinek mutatkozott. Új gyámkodás, új üldözések tarkítják a század második felének történelmét. De a negyvennyolcas népmozgalmak nagy tanulságát nem lehet kétségbe vonni, éspedig, hogy a nép szabadságjogokat követelve magától értetődőnek tartja vallási szabadságát.

Ennél a politikai eshetőségeknek kitett közéleti hullámmásnál nagyobb jelentősége van az akkori katolikus öntudat és hitélet kibontakozásának a régi nehézkes, merev formák közül. A francia katolicizmus benső megújulásának gyökerei odáig nyúlnak vissza az iskolaügy, a karitás, a missziós mozgalom, az egyházközségi élet és a lelki irodalom területén. Az angol katolicizmus ezrével hozza vissza az Egyházba a másvallásúakat. A katakomba-életből kiemelkedett holland katolikusok hitéleti és közéleti szervezettségükkel döntő szerepet nyernek az ország életében. A német katolikusok 1848 októberében tartják meg első katolikus nagygyűlésüket, amelynek tárgyalásain végighúz a szociális kérdések szövevénye. Itt szólal föl először, éspedig a munkáskérdésről Westfália fiatal képviselője, a későbbi rotenburgi püspök, Ketteler. Itt van Hannover küldöttje, Windhorst, akit merész szociális reformjai miatt későbbi ellenfele, Bismarck a junkerek nevében forradalmárnak nevez. Kettelernek 1848-ban elhangzott szavai lettek a modern katolicizmus irányító elve: „Nem halljuk-e az egység és testvériség hangoztatását, miközben egyik néposztály a másikkal ádáz, engesztelhetetlen marakodásban vívódik? Igen, ezeknek a szép szavaknak és szép eszméknek megvan a létjoguk — bizonyosnak látom azonban, hogy csak egy úton lehet ezeket az eszméket tényleg megvalósítani és ez az egyetlen út, hegy ismét Ahhoz forduljunk vissza, aki ezeket az eszméket a földre hozta.”

1948. március 14.

A VARÁZSLÓ KÖNYV

Chateaubriand halálának 100 éves fordulójára

A bel- és külpolitika mai súrlódásai közt ünnepelték a minap Franciaországban Chateaubriand emlékét halálának 100 éves fordulójára alkalmából. A nemzet pártkülönbség nélkül hódolt az írónak Párizsban éppúgy, mint a breton tengerparti sír előtt. Pontosabban véve a dolgot, egy könyvnek jutott ez a hódolat, amely 150 évvel ezelőtt a nagy forradalom után újra felébresztette a francia népben a keresztény lelket.

Amikor viharos 10 év után, 1802 húsvétján Napóleon első konzuli beiktatására és Te Deumra készültek a Notre Dame-ban, ugyanakkor megjelent egy könyv, amelyik az egész országot lázba hozta. A könyv címe: A Kereszténység Szelleme. Szerzője a meglehetősen ismeretlen és fiatal Chateaubriand. A kortársak szerint a Te Deum fényes külsőségei, Napóleon kiáltványa és más politikai események szinte elhalványultak a könyv megjelenése fölötti általános lelkesedés mellett. Sok minden széttagolta akkoriban a nemzetet. A royalisták a háttérben gyanakodva figyelik a politikai változást. Napóleon tábornokai vonakodva jennek meg a templomban. Az akadémia filozófusai dühöngenek, hogy a konzul „gyónni viszi a köztársaságot”. A bretonok lábhoz tett fegyverrel néznek Párizs felé. Ugyanakkor a könyv pártokon és más ellentételen túl varázsába fogta a szétzilált tömegeket. A szerzőt fejedelemnek beillő hódolattal fogadják körútján. A vidéki nyomdák kalóz módra másolják és öntik az új kiadásokat. A párizsi kiadás egyetlen napon kétezer tallért hoz, annyit, amelyet egy átlagnál jobb könyv évtizedeken át elérhet. Pedig a Voltaire-i hagyományok őre: az Akadémia és a vulgáris ateizmus alaposan megbírálja a könyvet, kimutatva annak hiányait.

A könyv valóban hiányos és gyöngén megalapozott még a hitvédelem szempontjából is. Chateaubriand barátja, Joubert találóan jegyzi meg, hogy a könyvet még ki kell mosdatni Rousseau-ból. Tulajdonképpen első címe (A keresztény vallás szépségei) jelezne pontosabban tartalmát. Dogmatikai tekintetben nem egy félreérthető és téves részlete ütközik ki zsúfolt romantikája mögül. Mintha a katolikus hitrendszer

sziklaépületének csupán pompás ornamentikáját mutogatná. A keresztény vallás igazságát a katolikus szertartások szépségéből, a keresztény művészet remekeiből és a kereszténység erkölcsi hatásából igyekeznek bizonyítani. „Vajon a Szép nem az Igaz megérzése-e?” – kérdi.

Chateaubriand igazolni akarja magát a jobb- és baloldali kritikával szemben. A varázslat megtörtént, mert a „lökés, amit a Kereszténység Szellemé adott a lelkeknek, az egész XVIII. századot kimozdította a megszokott kerékvágásból. Megszűnt a vallástalan előítéletek kimozdíthatatlan megrögzöttsége”.

Mi tette a könyvet korszakalkotóvá és a szerzőt a nemzet, majd pedig Európa előtt ünnepeletté? Semmi más, mint a hitközömbösségtől és hitetlenségtől kiszikkadt francia lélek szomjúsága a természetfölötti után. Goncourt így jellemzi az akkori társadalmi és szellemi helyzetet: „Franciaország olyan, mint egy vendég egy orgia után. Belefáradt a forradalmakba, az államcsínyekbe, az alkotmányokba és törvényhozásokba, belefáradt a győzelembe, Belgium meghódításába és Olaszország elfoglalásába, belefáradt az ég ostromlásába...” Amikor a párizsi érsek 30 püspökkel a Te Deumra felvonult ahhoz a főoltárhoz, amelyen évekkel azelőtt egy lenge erkölcsű színésznőt az ész istennőjeként imádtak, a lelkek készen állottak az elfeledett hit befogadására. A politikában még számos árnyalatra, sőt ellentétre oszlottak, de a kereszténység szellemében a királypártiak és köztársaságiak, a konzul hívei és a girondisták utódai egyetértettek. Maurois a Te Deumot és Napóleon beiktatását így látja: „Azt lehetett mondani, hogy a harangok csak azért zúgtak, a tömegek csak azért állottak sorfalat, a püspökök azért vonultak fel, hogy az ifjú költő dicsőségét ünnepeljék, akit a vallás visszaállítójának mondtak.”

Szinte érthetetlen ez a hatás, hiszen a könyvön nem forrósodik a konverzió megrendítő élménye, nincsenek benne egy nagy élettapasztalat mély vésetei. A romantikus szemlélet káprázatában hullámzik a szerzőnek a kereszténységről vallott felfogása. A tömegeket magával sodró élményszerű hatása inkább a saját korát világítja meg. E kor mögött egy racionalista évszázad áll sivár szárazságával, állandó kételkedésével, terméketlen cinizmusával, anyagelvű enciklopédiáival. Ez okozta azt a lelki űrt és igényt, ami elemi erővel tört fel a forradalmak után.

Kérdezni lehetne, miért nem fordult a természetfölötti után vágyó francia a lelki élet klasszikusaihoz: Bossuet, Fénelon műveihez vagy akár Pascal írásaihoz? A franciák nemcsak írást vártak, hanem tettet kerestek és találtak a Kereszténység Szellemében, amikor a filozófusok még egy utolsó kirohanást intéztek a vallás ellen, féltve a volterianus hagyományokat. A nemzet többsége ítélte a hitelenség felett osztály- és pártkülönbség nélkül. A tömegek főleg sorsfordulók idején tetteket várnak az irodalomtól is. Sajátos véletlen, hogy amikor három év múlva Napóleont császárrá koronázták, akkor jelent meg Chateaubriand új műve: A mártírok, a Kereszténység Szellemének kiegészítője, amely az őskereszténység hőseit ünnepli. És most, másfél század múlva, ez a körülvitattott könyv újra kiemelkedik egy új század újabb kavargása fölött.

Egy különös életrajzból termelődött ki ez a könyv. A 20 éves Chateaubriand még passzív szemlélője a francia forradalom első fellobbanásának. A Rousseau-i eszmék romantikáján keresztül nézte a sorsdöntő időket, majd pedig csupán politikumot látott benne, és pedig a királykérdés szemszögéből. Nem vette észre a nagy forradalom mérhetetlen világnézeti és társadalmi feszítőerejét. Amikor egy hajnalban Párizsból riadtan menekül, dárdára tűzött fejek emlékét viszi magával. Először Amerika őserdeiben kóvályog, aztán hét éven át az angliai menekültek közt tengődik. Az Angliába menekült néhány ezer francia pap példája rá sem marad hatás nélkül. Látnia kellett, hogyan porlik az anglikanizmus merevsége és forrásozni kezd az oxfordi lelki mozgalom a francia katolikusok hithűségén át. A Sziget és száműzetése magányában mérlegeli az Egyház hivatását és történelmi szerepét. Itt született meg a Kereszténység Szellemének gondolata. Az emigráns hazatér Angliából egy könyvvel a hóna alatt, amellyel meg akarja téríteni a franciákat – írja róla Maurois.

Alig hogy törlik a büntetendő emigránsok listájáról, a politikára veti magát. Ennek útjai meglehetősen következtelenek. Napoleon és az őt követő két király uralkodása alatt ellenzéki szerepét nemegyszer felváltja követi megbízatásokkal és miniszterségekkel. Életének és közéleti szerepének következtelenségei ellenére nemzete mégis hálás emlékeztében tartotta, mert egyik legsúlyosabb lelki válságában rámutatott az egyedüli kivezető útra: az Egyházra.

A francia történelem bővelkedik a meglepetésekben. Egyik ilyen meglepetés ez a könyv, amelyik bizonyítja a francia lélek kiirthatatlan kereszténységét.

1948. augusztus 15.

A MI ÖRÖKSÉGÜNK

A mi örökségünk, amelyet Szent Istvántól kaptunk, a mi sajátos történelmi tudatunk. Első királyunk jelentősége nemcsak abban áll, hogy korának térítő apostola, hogy a középkor viszonylagosan legjobb alkotmányát adta és hogy független államiságunkat Európa élvonalába emelte. Döntőbb jelentőségű, hogy a természetfölötti elemet beillesztette, sőt beolvasztotta történelmi tudatunkba. Jó ezt feleleveníteni, amikor a történelmi tudat világszerte elérkezett egyik sorsdöntő fordulatához.

A mi történelmi tudatunk valóban a természetfölöttiségből sarjadt és abból fejlődött tovább, tehát lényegesen több a szokásos hagyományánál, amelyik kísérni szokta egy nép érzésvilágát. A magyarság tudatában a Gondviselésről vallott keresztény felfogásnak még egy többlete él, ami Szent Istvántól idáig elkísér bennünket. Ez a többlet a rendkívüli sorshivatás tudatából fakad, amelyik a Gondviselés sajátos eszközévé tett bennünket. Ez a tudat lett sorsszemléletünknek szinte kizárólagos és kiirathatatlan éltető eleme. Ez lett menedékünk és erőforrásunk a súlyosabb történelmi válságokban. A más népeknek juttatott természetes kapcsolatok, érdekszövetségek és egyéb emberi erőforrások hiányában a magyarság ösztönszerűen fordult egy természetfölötti magatartáshoz és ezt sajátjává tette.

Sorsfordulóink továbbtelítették tudatunkat természetfölötti elemekkel. Ezt látni lehet és látnunk kell nemcsak a magyar középkor öt évszázadában, hanem az oszmán hatalommal való viaskodásban és az azt követő újraépítő évszázadban. Lehet bárkinek bármilyen véleménye a közjogi fejlődésünkről, az államszerkezet további változásairól, de nem tagadhatja a természetfölötti gondolatnak nemzetfenntartó hivatását a nemzedékek hosszú során keresztül. Amikor pedig a világszerte szétáradt racionalizmus és etatizmus lassanként kiiktatta közéletünkéből a természetfölötti elemeket, ezek leszállottak a köztudat széles és mély rétegeibe. Ott lent a tömegekben végzi most történelemformáló munkáját, a lelkek mélyén, akár mint áhítat, akár mint új felelősségtudat, vagy építő akarat. Hogy csak egy ilyen természetfölötti elemet említsünk, utalunk a keresztény Európa történetében egyedülálló Boldogasszony-

tisztelet közjogi vonatkozásaira. A középkori országgyűléseink „Boldogasszony birtokának” vagy „Boldogasszony köntösének” mondják az országot. Közjogi kifejezés volt ez és jogforrás lett számunkra, nemegyszer megvédte az ország belső rendjét, megvédte szabadságát az uralkodók önkényével szemben. Az anyagelvű történelmi szemlélettel nehéz ennek jelentőségét áttekinteni, ezt csak a múltunkban elmerülő spirituális történelmi szemlélet képes átérteni és értékelni.

Miért vette át a magyarság ezt a Szent István-i örökséget olyan magától értetődő természetességgel? Nem egyedül Szent István zsenialitása, akarateréje és szentsége miatt. Ez magában csupán nemes hagyományt termelt volna ki. Főleg két adottság mélyítette el és tette nélkülözhetetlenné számunkra ezt az örökséget. Egyrészt rokontalan, elszigetelt mivoltunk, másrészt sajátos földrajzi helyzetünk. Ezekből egy is elég volna a rendkívüli sorshivatáshoz. Az európai népek három nagy rokoni együttesében szinte történelmi fantomként állunk egyedül, társtalanul, mint az ázsiai évezredes népvándorlás utolsó jövevénye. Földrajzi helyzetünk még tragikusabbá teszi egyedüliségünket. Európának ez a földrajzi mezsgyéje mindig a lét és nemlét érzékeny határvonala volt. Más nemzetnél egy-egy politikai vagy társadalmi fordulat epizódusná mehetett, nálunk ez a lét és nemlét kérdése, tehát élethalálharc volt. Így élni és itt élni már nem mérhető szokásos történelmi mértékkel, ez a történelem misztériuma. Ezt kellett megéreznie a magyarságnak és ezért magyarnak lenni nem más, mint sorsszemléletében természetfölöttinek lenni. Vajon megérezte ezt Szent István? Törvényei, intelmei, alkotásai tanúsítják, de éppúgy tanúsítják az őt követő nemzedékek.

Mi mindenben nyilvánulhat meg ez a természetfölötti tudat manapság? Hogyan alakulhat az örökség élő és termő valósággá?

Összeköt a múlttal, ami egy nemzetközösségnek jelentős erkölcsi erőforrása. A múlttal való kapcsolatunk még csak nem is merengő szemlélet, hanem a legtevékenyebb erőfeszítés, amely a gyökereket keresi, hogy annak nedvkeringését fölszállítsa a jelen érhálózatába.

A természetfölöttiség adja meg az egyetemes magyar sorsszemlélet biztosítékát, a ma élő nemzedékekben a szétporlódás, széttagolódás szokásos folyamatával szemben. A közös emberi sors talaját látja a jelenben, ahol minden magyarnak tisztelnie kell egymást, mint egy közös

sors osztályosát. Ez a tisztelet annál meggyőzőbb és mélyebb, minél tragikusabb a sorsunk.

A természetfölöttiség állít méltó módon az európai sorsközösségbe bennünket. Még elszigeteltségünk ellenére sem enged kiszakítani az európai történelmi folytonosságból és fejlődésből.

Az az örökség, amelyet Szent Istvántól kaptunk, és amelyről mai ünnepén megemlékezünk, még mindig él bennünk egy évezred megpróbáltatásai és fájdalmas csalódásai ellenére.

1948. augusztus 22.

AZ EURÓPAI KATOLICIZMUS EGY ÉVSZÁZAD TÁVLATÁBÓL

A negyvennyolcas forradalmak a politikai törekvések mellett Európa-szerte más erőket — éspedig népi erőket — is felszabadítottak. Ezek az erők hamarosan megtalálták helyüket a különböző országok katolicizmusában. Teljes kifejlődését még nem láthatjuk, azt éppen a mostani események készítgetik, de egy évszázad távlatából visszatekintve már lemérhetjük hatásait.

Figyelemreméltó a katolicizmus európai számarányának megnövekedése a nagymérvű kivándorlások és állandó belső akadályok ellenére. A két Amerikába áradó kivándorlási hullám főleg a katolikus országok tízmillióit vitték el. Dél-Amerikába megszámlálhatatlan olasz, spanyol, portugál, Kanadába, de főleg az Egyesült Államokba ír, olasz, német és szláv katolikus vándorolt ki. Itt az asszimiláció ellenére most is hatmillió olasz, négymillió német, sok millió szláv felnőttet számlálnak. Kanadának jó harmadrésze francia származású. Az írek pedig nemcsak megalkották az Egyesült Államok katolicizmusát, hanem állandóan feltöltötték azt. Kivándorlásuk méretére jellemző, hogy a kis Írország nyolcmillió lakosságából az 1847-es elemi csapások, szociális és politikai üldözések négy éven belül több mint kétmillió ír katolikust hajtottak ki Észak-Amerikába és Ausztráliába. Írország lakossága feltűnő természetes szaporodása ellenére is négymillió alá csökkent ötven éven belül. Európa katolikussága ennek ellenére számban és számarányban úgy megnőtt, hogy amíg a múlt évszázad közepén az egész világ katolicizmusa nem érte el a kettőszázmilliót, ma az európai katolicizmus 230 millió lélekszámot mutat föl.

Másik nagy lelki, kulturális feladata az európai katolicizmusnak a pogány világrésekben fellendült hittérítés. Ennek a különben kétes értékű száz évnek egyik dicsősége lesz, hogy Európa évről évre küldte és küldi a hittérítők ezreit szerte a világba előkészíteni a világ szellemi és lelki egységét. A pogányok közt ma működő 74.000 hithirdető 56.000 templomával és 37.000 iskolájával a katolikus Európa hősi erőfeszítéseit hirdeti. A missziókban most 76 különféle férfiszervezet és 236 női

missziós rend nagyobb része az utolsó száz évben megalakult szerzetes-rendekből került ki.

Új szerzetesrendek alapítása

Ez a század mutatja fel a régi szerzetesrendek megújulása mellett a friss lendületű új szerzetesrendek megalakulását és rohamos elterjedését is. A század vége felé megalakult Szalézi Rend alapítójának halála után negyven évre már 616 rendházból 1840 kultúrintézményt vezet, köztük 164 földműves és ipariskolát. A női szerzetása, a Segítő Szűz Mária Leányai pedig 596 rendházban 1662 intézményt alkotott, többek közt 196 háztartási iskolát. Szintén a század vége felé Hollandiában alakult Isteni Ige Társulata úgy megnövekedett, hogy a missziókban működő 76 férfiszerzet közt már a tizenegyedik helyet foglalja el, női szerzetása, a Szentlélek Szolgálói pedig a 236 női missziórend közt a negyedik helyet.

Az európai katolicizmus benső életerejét mindennél jobban igazolják az évszázad szentjei, az arsi szenttől és Don Boscótól Szent Terézig és az új rendalapítókig, akiknek szentté avatása még folyamatban van. Korunk szentjei és rendalapítói rendszerint egy-egy nagy szociális tett kibontakozását jelentik.

Minden törekvést átfognak és irányítanak az újkor nagy pápai IX. Piustól XII. Piusig. Politikai befolyásuktól megfosztva, illetve annak arányában nő lelki hatásuk. Ez a válságokban vergődő korszak egymás után termeli és dobja el a gazdasági, politikai elgondolásokat, amelyeknek zűrzavara fölött ott áll a pápaság mindjobban emelkedő és egyedüli erkölcsi tekintélye.

*

Az európai országok katolicizmusának első törekvése volt egy évszázaddal ezelőtt levetni az abszolutista állam akkori cezaropapizmusát. Politikai vonalon a népi mozgalmak ugyanezt az abszolutizmust igyekeztek ledobni magukról. A két törekvés találkozott a társadalmi és közélet több területén. De míg a népi törekvések egy új abszolutizmus és rosszul foltozott parlamentarizmus szövevényeivel vesződtek, addig a katolicizmus a maga útján szervezte társadalmi erőit, így az egyesületi, a sajtóéletet, a szociális és karitatív megmozdulások sorozatát, amelyek már az ébredő hitélet következményei voltak. Mintegy szimbóluma en-

nek a negyvennyolcas forradalmak kellős közepén Mainzban megtartott első Katolikus Nagygyűlés, amelyet követtek a más országok nagygyűlései.

Kultúrharok hullámverése

A kezdeti fellendülést megakadályozni igyekeztek a század utolsó negyedében fellángoló kultúrharok. Ezek hullámai átcsaptak a mi évszázadunkba is, mint pl. a Combes-féle francia egyházüldözés. Az első világháború tanulságai és a katolikus kultúrhelyzet rákényszerítették a francia parlamentet a megszegyenítő rendeletek visszavonására.

Az országok változatos életéből tanulságos három katolikus kisebbségű ország katolicizmusának küzdelmeit áttekinteni. Angliában a francia forradalmak idején csupán 35 kis kápolna körül tengetődött egy szinte ismeretlen katolikus töredék. A század közepén már 674 templom, 11 főiskola, 256 más iskola jelezte a föllendülés kezdetét. IX. Pius a jövőbe látva merész lépéssel megalkotta az évszázadok óta megszűnt angol egyházi szervezetet egy érsekséggel és 12 püspökséggel. Azóta évenként 10-12 ezer konvertita jelzi az angol katolicizmus útját.

A holland katolicizmus a múlt század közepéig szinte katakombaszerű életet folytatott. Katolikus nem viselhetett magasabb tisztséget. A városokban a vallási türelmetlenség miatt „A csillaghoz”, „A postásíphoz” és hasonló fedőnevekkel vendéglőknek álcázott kápolnáknak tartották istentiszteleteiket. Az 1848-as alkotmány adta meg a szabadabb lehetőséget és az egyházi szervezetek felállítását egy érsekséggel és öt püspökséggel. A mostani 3 milliós holland katolicizmus Európa élén áll a hitélet és közéleti szervezetség terén.

Egy évszázad alatt

Svájc a múlt század közepén gyors egymásutánban két vallásháborút szenvedett át, hogy ennek tanulságai nyomán az új demokratikus svájci alkotmány megadja a szövetségi és kantoni jogok mellett a katolicizmus alapvető jogait. Az angol, holland és svájci katolikusság egy évszázadon ebből a kétszeresére nőtt.

A kivándorlások ellenére kétszeresére nőttek vagy azt megközelítik a mostani 45 milliós olasz, a 24 milliós birodalmi német, a 25 milliós spanyol és a mostani új határai közt szervezkedő 22 milliós lengyel ka-

tolicizmus. A francia katolikusság messze mögötte marad a többieknek, de most már mutatkozni kezdenek a lelki megújulás kedvező jelei a számszerű gyarapodás terén is.

Az országok közéletének fordulói és az általános európai áramlatok nemegyszer állították nehéz próba elé a katolikus törekvéseket. Európa létkérdései még távolról sem oldódtak meg, de súrlódásaik hőségében az európai katolicizmus készíti a maga és Európa jövőjét.

1948. szeptember 19.

AZ IRGALMASSÁG NYOMÁBAN

Az irgalmas nővérek Nagyboldogasszony úti anyaházának lejtőjén az emeletes kerti ház 1944 füledt nyarát idézi elém. Ide hordogattuk titokban az üldözött családok gyermekeit, a zsúfolt házban még harminc felnőttet is el lehetett rejteni. Majdnem háromnegyed éven át, az ostrom alatt és után is védték, táplálták őket a nővérek. Egyetlen áruló jel elpusztíthatott volna százhusz életet és veszélybe döntötte volna az egész rendházat. Ma is csodálkozom, mekkora nyugalommal és biztonsággal oldották meg a feladatot. A kedves nővérrel beszélgetek az akkori izgalmas eseményekről. Akkor is olyan kimozdíthatatlan nyugalomú volt, ugyanezzel a mosollyal és józanságérzékkel. Úgy fogadta a sötét estében ezernyi kaland közt belopott családokat, mint iskolaév elején szokás fogadni a megszeppent növendékeket. Úgy látszik, az irgalmasság törvénye nem enged a sors rettenetes forгатagában sem tipródást. Egyéni stílusa van beszédüknek, tekintetüknek, mozdulataiknak. Ezt az emberen túli nyugalmat nem lehet megtanulni, ez titokzatos ereken áramlik köztük háromszáz éve, amióta a háborús Párizs utcáin az első fehér bőbitás nővérek elindultak erre a különös útra.

Most majdnem félszázezren vannak az eredeti alapítású vincés nővérek a világ minden részén. Van több más ága is a rendnek, hiszen az élő fa ágakat sarjaszt, amíg él. A világ minden részében ott lebegnek ezek a sajátos fehér főkötők. Ahol az Egyház él, ott irgalmas nővér is van, szinte ők jelzik maradéktalanul az Egyház mindenütt jelenvalóságát. Éppen most jelentik Kínából, hogy a Hunan-tartomány roppant árvizei másfélmillió embert űztek ki falvaikból; a bennszülött orvosok elmenekültek és így a vincés nővérek végzik az orvosi és betegápolói teendőket.

Ez a hagyomány folytatódik már háromszáz éve. Ott voltak Európa minden katasztrófájánál, ahol tűz, víz, földalatti elemek és epidémiák [járványok] támadtak az emberre. Ott voltak Európa harcterein, a spanyol örökösödési háborútól kezdve a török hadjáratokban, XIV. Lajos, Lipót, Nagy Frigyes, Napóleon háborúiban, a Krím-félszigeten éppúgy, mint a szír hegyek közt és Marokkó sivatagaiban. Amikor a német kultúrharcban Bismarck a szerzeteseket föl akarta oszlatni, hadügyminisz-

tere tiltakozott az irgalmas nővérek kiűzése ellen, mert a hadsereg érdeke követeli a betegellátás ilyen biztosítását. A nővéreket nem érdekelték az ilyen tragikomikus racionális érvek; hogy ők a legfölkészültebbek, legkönnyebben mozgósíthatók, leggazdaságosabb az alkalmazásuk; őket az ínség, a szegénység, a betegség vonzza.

Történelmi forrásvidéke ennek a százados hagyománynak a harmincéves háború ínséges évei. Amíg Mazarin és Turenne a diplomáciában és a harctéren a francia hatalmas túlsúly erődvonalát építették a ravaszság és a hősiesség keverékéből, addig Monsieur Vincent és Marillac Lujza leányai elindultak az ínség nyomában. És míg Richelieu, Mazarin és a Napkirály épülete repedésszerű és vízjárta történelmi emlék, addig az akkori ínség kohójából kiszálló szerzetesrend az egész kereszténység, sőt az egész emberiség meleg és élő ajándéka lett.

Előttem van a jelenet, az ünneplő Párizs. Pontosan háromszáz éve, 1648. A harmincéves háborút befejező westfáliai békét ünneplik, amely meghozta nekik a várva várt európai hegemóniát. És utána pár hónapra kitör a Fronde-lázadás, a lakosság kiveri azt a sereget, amelyet ujjongva fogadott. Újra szélében-hosszában pusztítják az országot. Karácsonykor a nemrég ünneplő Párizs a királyi seregtől körülzárva, macska húásával és kéregliszttel táplálkozik. Ekkor lopózik ki a városból Depaul Vince, az aggastyán, hogy a két fél közt a békét létrehozza. Éjnek idején úsztat át a zajló Szajrán, átkeveredik az ostromzáron és a királyi udvar elé lép a meggyötört nép kérésével. A történelem feljegyezte kemény vitáját Mazarinnal. A rövid ideig tartó békét újra megtöri Condé és Turenne engesztelhetetlen gyűlölete és Mazarin hideg számítása. A pusztítás fölülmúlja a harmincéves háború borzalmait. Látva a közvetítés sikertelenségét, Szent Vince mozgósítja az ő seregét, papjait és irgalmas nővéreit. Az ostromlott Párizsban éppúgy, mint a Rajnáig terjedő országrészekben megszervezi a mindenkori karitászmintaképet. Felvonuló csapatokon, ostromzárakon át egybekapcsolják az egyházközségi, egyházmegyei és tartományi körzetek szerint megszervezett árvagondozást, a menekültek, aggok, veszélynek kitett leányok védelmét, a sebesültek ápolását, a letarolt vidékek gabonával való ellátását, ruhaakciót, sőt a kiégett városokban lakás- és bútoraakciót. A hatalomra törtető párviadala mögött az öreg papnak és követőinek tevékenységében talált magára az ország.

Minden mély keresztény gondolat tovább hatol, ez is áttörte a szűk francia határt és ellepte a világot. Hozzátehetjük, hogy mi is minden nagy gondolatot átvettünk Egyházunktól. Ma kereken ezerötszáz irgalmas nővér sugározza nálunk az évszázados hagyományt a karitás és kultúra minden ágában; a fővárosban tizenhét intézményben dolgoztak. Lehetetlen ennek a munkának szövedékét áttekíteni a bölcsődéktől, óvodáktól, napközi otthonoktól, menházaktól, kórházaktól az iskolák legkülönbözőbb típusáig. Jártam fővárosi intézményeket, az alázatos munka hajlékait. Tizenegy kórházban, tébolydákban, szegényházakban dolgoznak évtizedek óta. És mennyi más munkahely! A San Marco 140 gyógyíthatatlan betegével Dante vízióira emlékeztet. A Simor-intézet, az Első Pesti Bölcsőde a nővérek és szülők áldozataiból romjaiból újjáépült; a szülők színészgárdája az első évben tizenötezer forintot színészedett össze. A Szent Teréz intézet, amely a legsötétebb Bach-korszakban az első magyar nyelvű leányiskola volt. A növendékek az ostrom után megtakarított pénzecskéjükből, maguktól elvont élelmükből elváltak és fenntartottak egy gyermekmenhelyet. A Ranolder ezerhatszáz növendéke sajátos önkormányzatukkal a karitás minden ágában jártasabbak voltak sok hasonló intézménynél. Közben felépítették a nővérek és szülők a bombatámadásoktól lerombolt 12 tantermet. A Klára-intézet az első ipari középiskola, amelyet 15 más követett az országban, a nyilas időkben 120 üldözött leányt rejtegetett budai társintézetében. A budai Szent Lujza ezerkétszáz növendéke az irgalmasság valóságos hőstetteit végezte. A nővérek az ostrom alatt és után 1600 személyre főztek.

Az emberi emlékezet nem bírja számon tartani azt a munkát, amit a nővérek végeznek. Az emlékek kavargásából egyetlen mondat lángol ki emberen túli fényével, amit Marillac Lujza mondott az első nővérnek: Tiszteljük a szegényeket, mert ők a mi uraink.

1948. november 14.

UTÓSZÓ

Nagy Miklós a XX. század egyik tanúja változatos életpályájával és sokféle tevékenységével.

A lelkipásztort, a nevelőt, a költőt, a népi író, a népszerű novellistát ez a kötet katolikus újságíróként mutatja be az Új Ember hetilapban 1945. október 7-től 1948. november 14-ig írt cikkei alapján. (Nincsenek e kötetben az Új Ember hetilapban ebben az időben megjelent elbeszélései, versei.)

A II. világháború utáni években a kezdődő diktatúrával szemben a demokráciáért, a magyar nép, a vallás és az Egyház szabadságáért folyt a küzdelem a katolikus sajtó lapjain is. Nagy Miklós ebben a küzdelemben élen járt.

Első cikke 1945. október 7-én jelent meg, az utolsó 1948. november 14-én. November 20-án letartóztatják. December 27-én Mindszenty bíboros következik.

Az 1949. februári Mindszenty-perben a bíborost és munkatársait, köztük Nagy Miklóst, börtönbüntetésre ítélik.

A börtönből három év múlva szabadul. Az irodalmi pálya bezárult előtte. Örül, hogy a Gondviselés különös kegyéből az esztergomi egyházmegye legkisebb plébániáján, Únyon, mintegy belső száműzetésben, lelkipásztorként szolgálhatja Istent és híveit.

1973. július 9-én hal meg.

Barátja, Seres Ferenc gyűjti és őrzi műveit. Neki köszönhető, hogy 1993-ban megjelenik *Válogatott verseinek* egy kötete, később *Börtönversei* és *Mária-versei*. Novelláiból két kis kötet jelent meg eddig.

Ideje, hogy újságíróként is megismerje a magyar, elsősorban katolikus olvasóközönség. E kötet írásainak közreadása több szempontból is indokolt.

Több, riportszerű írás, szemtanútól, történelmi ismereteinket bővíti és segíti a történelmi kutatást. Közeli ismerhetjük meg például Mindszenty József bíborost, és többet az akkori egyházi vezetők közül. Nagyszabású a korabeli többszázazres zarándoktömeget fogadó városok és búcsújáráshelyek bemutatása. Az Egyház elleni világnézeti és politikai harcok hátterét is megismerhetjük.

Páratlan felkészültsége és képessége van Nagy Miklósnak a történelmi sorsfordulóknak és a sorsfordító egyéniségeknek a bemutatására. Írásainak figyelmes áttanulmányozása tágítja szellemi látóhatárunkat, de cselekvésre is indít és segít, hogy megvalósítsuk sok ma is aktuális célkitűzését, melyek megvalósítását erőszakkal megakadályozták életében. Új feladataink megoldásához is adhat indításokat.

Nemcsak szempontokat kaphatunk tőle a problémák megoldására, de stílust is tanulhatunk tőle. Soha nem durva, nem nyers az ellenfelekkel vagy más nézetet vallókkal szemben. A közös jót, egy jobb világot akar megvalósítani. Szavai szerint: Ha nem is tudjuk mennyországgá változtatni világunkat, legalább akadályozzuk meg, hogy pokollá váljon.

Csolnok, 2004. november 30-án, Szent András apostol napján.

Szeifert Ferenc

SZÓMAGYARÁZAT

- agora: piactér
apologéta: védelmező
aposztázia: hitehagyás
arianizmus: Kr. u. IV. sz.-ban élt Arius tanítása arról, hogy Krisztus nem egylényegű az Atyával, csak hasonlatos hozzá
átabotában: felületesen
aspiráció: szándék, törekvés
aufklárista: a felvilágosultság szellemi mozgalmát követő
bill: törvény
blaszfémia: istenkáromlás
cezaropapizmus: a világi és az egyházi legfőbb hatalomnak egy személyben való egyesítése
citált: idézett
condottierik: zsoldosok
Credó: hitvallás, Hiszekegy
custódia: őrség, őrizet
defenzor: oltalmazó
department: osztály
despotizmus: önkényuralom, zsarnokság
determinista: az emberi akarat és cselekvés szabadságának korlátozott voltát valló
diluviális: jégkorszakbeli
Dominus Jesus: Az Úr Jézus
donatizmus: Kr. u. a IV. sz.-ban Észak-Afrikában létrejött, vagyonközösséget hirdető, újrakeresztelő eretnek mozgalom
Ecce Sacerdos Magnus: Íme a főpap. Püspök bevonulásánál éneklük.
ediktum: rendelet
eidosz: kép, belső emlékkép
ekloga: pásztori tárgyú, párbeszédese formában írt költemény
elkonfiskált jog: elvesztett, elkobzott jog
entuziazmus: elragadtatás, lelkesedés
epidémia: járvány

etatizmus: a központi állami hatalom kiterjesztésére és megerősítésére irányuló törekvés
ex quo principio: milyen alapon
fatalizmus: hit az elkerülhetetlen, megmásíthatatlan sorsban
fermán: a török szultánok díszes oklevele
flagelláns: önostorozó vezeklő
grandiózus: nagyszabású, nagyhatású
genius loci: szellemi kisugárzás, a hely szelleme
Gesu dolce: az édes Jézus (olasz)
gólem: Isten nevével életre keltett agyagszobor
hedonizmus: élvhajhászás
hekatomba: tömeges öldöklés, száz tulok feláldozása
herul: Kr. u. a VI. sz.-ban a Kárpát-medencében élt ókori keleti germán néptörzs
homouziós: Jézus Isten, azaz egylényegű az Atyával
homoiuzios: hasonló lényegű, azaz Jézus nem Isten, nem egylényegű az Atyával
illegitimitás: törvény által nem elismert
illuminátus: felvilágosult
impérium: uralom, birodalom
instrukció: utasítás, útbaigazítás
interdiktus: tilalom, tiltott
irracionális: felfoghatatlan, értelmetlen
ispotály: kórház
junker: porosz földbirtokos
klenódium: kincs
kompilátor: más művekből összeállított, önálló gondolatot nélkülöző mű írója
konkordátum: valamely állam és a katolikus egyház (a Vatikán) kölcsönös viszonyát szabályozó szerződés
konvertita: megtérő, katolikus vallásra térő
konzensziális: szellemileg vagy művészileg egyenrangú
kopolya: katlan, gödör, mélyedés
laicizáló: világivá tevő
latifundium: nagy kiterjedésű földbirtok

limes: az ókori Római birodalom határvonala
magisztrátus: előjáróság
manifestáció: kijelentés, nyilatkozat, közlemény
markomannok: népvándorláskori, kihalt germán törzs
mazochista: önkínzó
mechitarista: örmény katolikus szerzetes
monofizita: Krisztusnak csakis isteni természetét vallók
more patrio: hazai szokás szerint
neoquistica comissio: bizottság a birtokviszonyok rendezésére
oligarcha: hatalmaskodó főúr, főnemes
opció: választás, választás jogával való élés
ora et labora: imádkozzál és dolgozzál
panem et circenses: kenyeret és cirkuszt
parciális: részleges; elfogult, részrehajló
paroxizmus: hév, indulatkitörés
parvenü: az előkelőket utánzó
patrimónium: öröklött vagyon
patronázs: pártfogó
patrocínium: védőszent ünnepe
penetráció: behatolás
penitencia: vezeklés, bűnbánat
primícia: újmise, a felszentelt pap első miséje
priscillianizmus: Priscillanusról elnevezett eretnekség
privilegium: kiváltság
pontifikál: főpapi szertartás végez, miséz
portálé: kapu, porta
processzió: zarándoklat
recitál: szaval, előad éneklő hangon
redemptio: megváltás
redemptorista: egy 1732-ben alapított szerzetesrend tagja
reorganizátor: újjászervező
Rerum Novarum: pápai enciklika az egyház szociális tanításáról
royalista: királypárti
rúgok: népcsoport
status quo: állapot

statútumok: rendeletek
stigma: sebhely
szeldzsuk: nyugat-ázsiai török
szkepszis: kétely, kétkedés
sztoikus: a megpróbáltatásokat bölcs belátáson alapuló
keménységgel és nyugodtsággal elviselő ember
Te Deum: hálaadó mise (egy ókeresztény latin himnusz
kezdőszavai: „téged, Isten [dicsérünk]”)
televény: termőföld
teokrácia: „istenuralom”, azaz olyan uralmi rendszer, melyben a
hatalom a papság, vagy az egyházi hatalommal is rendelkező
király kezében van
teuton: germán néptörzs
Tuileriák: párizsi királyi palota
viviszekció: élveboncolás
vulgáris ateizmus: köznapi ateizmus

TARTALOM

Viharos Európa I.	5
Viharos Európa II.	11
Viharos Európa III.	17
Viharos Európa IV.	23
Viharos Európa V.	29
Dózsa György tragikumája	35
Történelmünk átértékelése a magyar falu számára	39
G. K. Chesterton	43
Írók és írások tanúbizonyságai	49
Egy péksegéd és műve a forradalmak és a diktatúra árnyékában I.	55
Egy péksegéd és műve a forradalmak és a diktatúra árnyékában II.	59
A reakció fellegvárai	63
Don Bosco forradalma	67
Egy parasztszent és a svájci alkotmány	71
A szabadság védelmében	75
Egy sajtó-szerzetrend centenáriuma	79
Az arsi plébános rejtélye	83
A könnyező Boldogasszony és a magyar sors	87
Mindszenten, Mindszenty Szülőföldjén	91
Az út második szakasza Zalaegerszeg	97
A sziklára épített városban	103
Debreceni látomás	107
A gyöngyösi fölfedezés	113
Jászok rajzása	117
Porosz hagyománya magyar demokráciában?	121
Véres könnyek két népért	125
Egy nép szabadságáért	129
Békességszerző a viharos Európában	133
„Ezer esztendővel szemben”	137
Győr csodája ötv ezer ember esküjében	141
Ami a fehérvári sírboltból sugárzik	143

A számok mögül	149
Az újjáépítő katolikusság ünnepe	153
Utak a mátrai „csodaforrás” körül I.	159
Utak a mátrai „csodaforrás” körül II.	163
A sziklára épített város	167
Katolikus nagygyűléseink fél évszázada	171
A Rerum Novarumtól a Golgota térig	175
A világító város	179
A pórul járt Antikrisztus	185
A kétezer éves bölcső és őrei	189
A félelmetes magyaroknál	195
A szabadság vértanúja	199
„Az ötödik nagy hatalom”	201
1848 és az európai katolicizmus	205
A varázsló könyv	209
A mi örökségünk	213
Az európai katolicizmus egy évszázad távlatából	217
Az irgalmasság nyomában	221
Utószó	225
 Szómagyarázat	 227

NAGY MIKLÓS
(Janovits I. rajza)